

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

obor sociální a kulturní ekologie

Bc. Lucie Koubová

LETOVISKO BOŽKOV

**Příspěvek ke studiu proměn příměstské krajiny
v době industrializace**

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Václav Matoušek, CSc.

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jsem pouze uvedené prameny a literaturu. Tato práce nebyla využita k získání stejného ani jiného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby byla tato práce zpřístupněna v příslušné knihovně UK a v elektronické databázi vysokoškolských kvalifikačních prací a v souladu s autorským právem používána ke studijním účelům.

V Praze 23. června 2015

Bc. Lucie Koubová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Václavu Matouškovi, CSc. za jeho vedení při vypracování této diplomové práce, zejména za jeho rady, nápady, připomínky a konzultace poskytnuté k této práci.

OBSAH

ABSTRAKT.....	5
1. ÚVOD.....	7
1.1. Předmět a cíle práce.....	8
1.2. Prameny a metody empirické části práce.....	9
1.3. Literatura a prameny teoretické části práce (rešerše).....	10
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	12
2.1. Nástin období industrializace a průmyslové revoluce.....	12
2.2. Vznik a historické kořeny rekreace a rekreačních aktivit.....	13
2.3. Vývoj rekreačních aktivit v období industrializace.....	14
2.3.1. Konkrétní projevy rekreačních aktivit ve druhé polovině 19. století.....	16
2.3.2. Rekreační aktivity obyvatel Prahy ve druhé polovině 19. století.....	19
2.3.2.1. Život ve villegiaturách.....	20
2.3.3. Rekreační a volnočasové aktivity v první polovině 20. století.....	22
2.3.3.1. Rekreační letovisko Hradištko.....	23
3. EMPIRICKÁ ČÁST.....	28
3.1. Rekreační letovisko Božkov.....	28
3.1.1. Historie Božkova.....	29
3.1.2. Původní osídlení.....	30
3.1.3. Objevování Božkova Pražany a vznik letoviska.....	32
3.1.4. Vývoj zástavby v letovisku Božkov mezi lety 1927 - 1942.....	35
3.1.5. Letní byty a letní hosté v letovisku Božkov.....	67
3.1.6. Nástin sociální charakteristiky božkovských rekreatantů.....	70
3.1.7. Rozbor stavebních firem, stavitelů, projektantů a architektů působících v letovisku Božkov.....	73
3.1.8. Okrašlovací spolek v letovisku Božkov.....	76
3.2. Komparace meziválečného letoviska Božkov s meziválečným letoviskem Hradištko.....	79
4. ZÁVĚR.....	82
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	88
SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK.....	90
SEZNAM PŘÍLOH.....	91

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje problematice rekreačních aktivit obyvatel Prahy a s tím související proměně příměstské krajiny v době industrializace. Konkrétně práce zkoumá období druhé poloviny 19. století a první desetiletí 20. století. Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. V teoretické části je stručně charakterizován pojem industrializace a s ní související pojem průmyslové revoluce, dále se tato část věnuje vzniku a historickým kořenům rekreačních a volnočasových aktivit. Následuje kapitola zabývající se obecně rekreací v době industrializace, na ni pak navazují již konkrétní kapitoly o rekreačních aktivitách obyvatel Prahy ve zkoumaných obdobích. Teoretická část je zakončena shrnutím vědecké studie, která zkoumala meziválečné letovisko Hradištko. Tato studie posloužila jako inspirace pro konkrétní zkoumání uvedené v empirické části práce. Empirická část se věnuje podmínkám vzniku a rozvoji přípražského letoviska Božkov v meziválečném období. Závěr diplomové práce je věnován srovnání geneze letoviska Hradištko s letoviskem Božkov.

Klíčová slova

industrializace, rekreační aktivity, letovisko, villegiatura, letní byt, volný čas, Božkov

ABSTRACT

This degree work is devoted to the problems of recreational activities of Prague dwellers and interrelated change of the suburban landscape in the period of industrialisation. Particularly this work explores the period of 2nd half of 19th century and 1st decades of 20th century. In the theoretical part is briefly characterised the term industrialisation and relating term of the industrial revolution and further on this part is devoted to establishing and historical roots of recreational and leisure-time activities. The following chapter deals with the recreation in common in the period of industrialisation and relating particular chapter about the recreational activities of Prague dwellers in the explored periods. Theoretical part is concluded by the summary of scientific study that explored the interwar Hradištko summer resort. This study has served as an inspiration for the particular exploring mentioned in the empirical part of this work. This one is devoted to the conditions of the establishing and development of Prague-suburban Božkov summer resort in the interwar period. The conclusion of this work is devoted to genesis comparison of Hradištko and Božkov summer resort.

Key words

industrialisation, recreational activities, summer resort, villegiature, summer/holiday flat, leisure time, Božkov

1. ÚVOD

V období industrializace dochází ke kompletní proměně společnosti. Je to doba spojená nejen s technickým a technologickým pokrokem přinášejícím celou řadu významných vynálezů, ale rovněž ji charakterizuje specifický vývoj společenský. Dochází k masovému opouštění venkovských lokalit a přesunům obyvatelstva do velkých průmyslových měst. Z původní, feudální, převážně agrárně zaměřené společnosti se postupně stává moderní občanská průmyslová společnost, disponující nejen značným kapitálem, ale rovněž zcela novým fenoménem – volným časem. Na základě toho se začíná rozvíjet celá řada volnočasových aktivit, často spojených s pobytem v přírodě. Pobyt v přírodě měl určitým způsobem vykompenzovat život v moderním industriálním velkoměstě, které na jedné straně poskytovalo pracovní příležitosti a dostatek služeb všeho typu, ale na druhé straně museli obyvatelé velkých měst snášet například zhoršené ovzduší zapříčiněné smogem i určitou ztrátu životního prostoru v důsledku prudkého nárůstu počtu obyvatel. Není tedy nikterak překvapivé, že docházelo k oslavování přírody v duchu romantických ideálů a že člověk zatoužil trávit volný čas mimo město, v přírodě. Ve velkém se začala provozovat individuální i masová turistika, nejrůznější sportovní aktivity a zejména rekreační aktivity spojené s pobytem na venkově (v přírodě).

Rekreace a rekreační aktivity obyvatel velkých měst v době industrializace a s tím spojená opětovná kolonizace venkovské krajiny jsou ústředním tématem této diplomové práce. Počátky rekreačních aktivit lze spatřit již ve starověku, kdy se městská smetánka v letních měsících uchýlovala do svých paláců na okrajích měst. Až do příchodu industrializace jsou volnočasové a rekreační aktivity výsadou aristokratických vrstev. Šlechtici si budovali svá honosná letní sídla a zámečky, jejichž součástí bývaly rozsáhlé pozemky, obory a zahrady, kde se mohli věnovat loveckým aktivitám či vyjížděnkám na koních. Teprve v období industrializace, kdy došlo k oslabování moci rodové šlechty a postupné demokratizaci a liberalizaci společnosti, začaly být rekreační aktivity dostupné i pro širší vrstvy obyvatelstva. Aristokracii konkurovaly buržoazní elity, které napodobovaly životní styl aristokracie a skupovaly například již existující šlechtická sídla. Častěji si však nechávaly postavit vlastní rekreační objekt (honosnou vilu) na venkově, ale zároveň v dosahu velkoměsta. Rovněž vznikla početná a úspěšná střední třída, která nedisponovala takovým kapitálem, aby si mohla dovolit stavbu rozsáhlé vily, a volila tak objekt dle svých možností (vilka, domek, dřevěná či zděná chata) nebo si pronajala pokoj na venkově (letní byt) jen na sezonu. K rozšíření rekreačních aktivit samozřejmě přispěl

vznik a rozvoj moderních dopravních prostředků, zejména rozvoj železniční dopravy, méně pak parolodní dopravy a později rozvoj automobilismu. Víceméně každé vzniklé rekreační letoviště má vazbu na železnici (železniční zastávku), neboť rychlá a bezproblémová dostupnost letoviště byla pro městské obyvatelstvo klíčová.

1.1. Předmět a cíle práce

Obecným tématem diplomové práce jsou rekreační aktivity obyvatel velkých měst a proměna příměstské krajiny v době industrializace. Předkládaná práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Teoretická část definuje pojem industrializace a s ní spojený pojem průmyslové revoluce a velmi stručně dané období charakterizuje. Následně jsou nastíněny kořeny a historický kontext vzniku rekreačních aktivit. Posléze se práce věnuje již samotným rekreačním aktivitám v době industrializace, zprvu rozebírá danou problematiku v období druhé poloviny 19. století a následně se věnuje volnočasovým a rekreačním aktivitám v prvních desetiletích 20. století. Následně práce rozebírá studii, věnující se meziválečnému letovišti Hradištko, která posloužila jako inspirační materiál ke vzniku rozsáhlé empirické části této diplomové práce. Ta se podrobně věnuje vzniku a počátečnímu vývoji rekreačního letoviště Božkov. V souvislosti s analýzou letoviště Božkov formulují následující hypotézy.

- a. *Přírodní, společenské a technické předpoklady předurčovaly osadu Božkov k tomu, aby se stala krystalizačním jádrem rekreačního letoviště Pražanů.*
- b. *Zemědělská osada Božkov a část nejbližšího okolí změnily v průběhu dvacátých a třicátých let 20. století zcela svůj původní charakter.*
- c. *V liberální atmosféře demokratického Československa se od počátku minimalizovaly rozdíly v charakteru a výběru lokalit rekreačních aktivit všech společenských vrstev.*
- d. *Ze vzniku a rozvoje letoviště Božkov profitovalo místní obyvatelstvo.*

1.2. Prameny a metody empirické části práce

Hlavní metodou empirické části práce je analýza dokumentů. K ověření výše stanovených hypotéz bylo nutné důkladně prozkoumat veškeré dostupné archivní materiály týkající se osady Božkov do roku 1950, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu Praha-východ, který sídlí v obci Zdiby-Přemyšlení. Příslušné kartony obsahovaly zejména materiály tehdejší Berní správy Vršovice, díky nimž bylo možné se seznámit s původní podobou konkrétních rekreačních objektů (na základě plánů staveb). Materiály rovněž obsahovaly parcelní a popisná čísla rekreačních objektů, stavební firmy, jména majitelů a jejich pražské adresy, u mnohých bylo uvedeno i povolání. Na základě výše zmíněných materiálů bylo možné získat značné množství informací, které přispěly k poznání tehdejší podoby letoviska a profilu rekreatantů. Součástí archivních materiálů byly rovněž účetní knihy, zápisy ze schůzí a jednotlivých obecních zasedání, knihy cizinců, soupisy letních hostů a další dokumenty, které posloužily k bližšímu seznámení se s letoviskem.

Dalším užitečným zdrojem byly také historické mapy získané v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru, který sídlí v Praze-Kobylisích. Na základě tehdejších katastrálních map bylo možné vyvodit vývoj zástavby v letovisku v jednotlivých letech. Za přínosnou lze považovat i mapu stabilního katastru, která zachycuje podobu osady před rekreační výstavbou.

Kronikář obce Mnichovice poskytl dostupné části božkovské kroniky, ve které je popsán historický vývoj osady a jednotlivých původních stavení. Kronika obsahuje také dokumenty týkající se okrašlovacího spolku a rovněž se útržkovitě zmiňuje i o rekreatantech a rekreačních objektech a okolním zázemí.

K doplnění poznatků o tehdejších poměrech a možnostech společenského vyžití v okolí byly využity informace z publikace, kterou vydal mnichovický okrašlovací spolek v roce 1933.¹

Zkoumání výše zmíněných archivních a písemných pramenů bylo doplněno terénním průzkumem v lokalitě Božkov. Při průzkumu lokality bylo zjištěno, že mnoho tehdejších objektů stále existuje, několik z nich dokonce prošlo natolik citlivou rekonstrukcí, že se podoba objektu téměř shoduje s původní meziválečnou.

¹ Redakce HIPMANOVÁ, M. *Mnichovice*. Mnichovice: Spolek pro okrašlování a domovinu, 1933.

1.3. Literatura a prameny teoretické části práce (rešerše)

Teoretická část se snaží obecně přiblížit dobu industrializace, zejména její dílčí projev, kterým jsou rekreační aktivity. K uchopení a definování klíčových pojmů jsem využila odborných publikací zabývajících se dobou industrializace od autorů Jakubce, Jindry, Matouška a Purše.² K teoretickému uchopení rekreačních aktivit v době industrializace jsem využívala i některé kapitoly z aktuálně vydané kolektivní monografie, jež se soustředí na rekreační aktivity v okolí velkých měst, a to od jejich vzniku až do současnosti.³ Dalším významným výchozím pramenem je článek od kolektivu autorů (Matoušek, Koukalová, Šášinková) publikovaný v *Historické geografii*, který se věnuje villegiaturám v okolí Prahy na konci 19. století a v prvních desetiletích 20. století.⁴ Vzhledem ke skutečnosti, že do českých zemí přichází většina projevů doby industrializace, včetně individuální a masové rekreace, z Anglie, bylo vhodné zařadit i zahraniční publikaci od R. Fishmana, který se podrobně věnuje problematice vzniku londýnských předměstí a výstavbě obytných či rekreačních objektů na okraji Londýna.⁵

K lepšímu pochopení období industrializace, jejích projevů v českých zemích a rovněž k nahlédnutí do tehdejšího ekonomického, společenského, politického i kulturního života tehdejší společnosti posloužily publikace od následujících autorů: Lenderová, Macková, Jiránek, kteří se zabývají životem v 19. století, dále Horská, Maur, Musil, kteří popisují postupný vznik velkoměst v českých zemích i v Evropě, tedy proces urbanizace, autoři Machačová a Matějček píšící o sociálním vývoji v českých zemích do první světové války, oproti tomu Zdeněk Kárník zaměřující se na vývoj až po první světové válce, tedy na dobu první republiky.⁶ V neposlední řadě je nutné zmínit publikaci

² JAKUBEC, Ivan – Zdeněk JINDRA. *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 471 s. ISBN 80-246-1035-3; MATOUŠEK, Václav. *Čechy krásné, Čechy mé: proměny krajiny Čech v době industriální*. Vyd. 1. Praha: Krigl, 2010, 381 s. ISBN 978-80-86912-36-3; PURŠ, Jaroslav. *Průmyslová revoluce: vývoj pojmu a koncepce*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1973, 733 s.

³ BLAŽKOVÁ, Tereza – FIALOVÁ, Dana – MATOUŠEK, Václav. (eds.) *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2014, 233 s. ISBN 978-80-7476-063-1.

⁴ MATOUŠEK, Václav – KOUKALOVÁ, Šárka – ŠÁŠINKOVÁ, Marcela. *Letní a celoročně obývané vily a villegiatury v okolí Prahy na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století. Příspěvek k proměnám krajiny Čech v procesu modernizace české společnosti*. HG 40/1, 2014.

⁵ FISHMAN, Robert. *Bourgeois utopias: the rise and fall of suburbia*. Vyd. 1. New York: Basic Books, 1987, 241 s. ISBN 0465007481.

⁶ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, 430 s. ISBN 9788024616834; HORSKÁ, Pavla – MAUR, Eduard – MUSIL, Jiří. *Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2002, 352 s. ISBN 80-7185-409-3; MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781–*

Karla Stibrala, který se komplexně zabývá pojmem příroda, neboť příroda, jak již bylo zmíněno, s rekreačními aktivitami úzce souvisí.⁷ Teoretická část práce odkazuje rovněž na publikaci Rostislava Šváchy, která se zabývá fenoménem rekreace zejména v souvislosti s vilovou výstavbou.⁸ Na téma volnočasových a rekreačních aktivit vzniklo i několik bakalářských a diplomových prací, například Jiřina Posledníková se zabývá návratem městského obyvatelstva k přírodě.⁹ Závěr teoretické části tvoří studie Václava Matouška, zabývající se již konkrétním meziválečným letoviskem Hradištko.¹⁰

1914. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2010, 494 s. ISBN 978-80-246-1679-7; KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2003, 803 s. ISBN 80-7277-119-1.

⁷ STIBRAL, Karel. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Vyd. 1. Praha: Dokořán, 2005, 202 s. ISBN 80-7363-008-7.

⁸ ŠVÁCHA, Rostislav. *Slavné vily Středočeského kraje*. Vyd. 1. Praha: Foibos, 2010, 315 s. ISBN 978-80-87073-22-3.

⁹ POSLEDNÍKOVÁ Jiřina. *Paďouři, trampové a netrampové. Proměny české krajiny na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století v důsledku návratu městského obyvatelstva k „přírodě“*. Diplomová práce, Fakulta humanitních studií UK, Praha, 2010.

¹⁰ MATOUŠEK, Václav. *Vzorné letovisko Hradištko. Vznik a prvé desetiletí meziválečného letoviska na soutoku Vltavy a Sázavy*. HG 41/1, 2015.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Nástin období industrializace a průmyslové revoluce

K největšímu rozvoji rekreačních aktivit dochází v období industrializace. Pro kulturně historické ukotvení tématu diplomové práce je tedy vhodné dané období definovat a stručně charakterizovat.

Pojem industrializace definuje Jakubec a Jindra jako „*dlouhodobý, spíše kontinuální a dodnes neukončený proces velké civilizační transformace agrární společnosti s převahou obyvatelstva, žijícího na venkově a živícího se zemědělstvím, v moderní průmyslovou a konzumní společnost, žijící z velké části ve městech a vytvářející větší díl národního důchodu v průmyslu a službách.*“¹¹

S pojmem industrializace často bývá ztotožňován pojem průmyslová revoluce. Vzhledem k tomu, že oba pojmy nelze považovat za synonyma, je vhodné definovat i pojem průmyslová revoluce. Jedná se o obsahově užší pojem, který je definován jako „*dramatický, nesmírně dynamický, ale jen několik desetiletí trvajícím komplexním procesem nástupu a rozmachu továrního (strojového) průmyslu, uskutečněným cestou zásadních a) technických a technologických vynálezů, b) převratů v ekonomice a výrobě a c) paralelních výrazných proměn v sociální struktuře.*“¹²

Industrializace a průmyslová revoluce se do českých zemí dostala z Velké Británie (tam probíhala průmyslová revoluce mezi lety 1750–1850). Do střední Evropy, tedy i do českých zemí přichází až se zpožděním. Určit přesný moment v období industrializace, který by se dal považovat za začátek průmyslové revoluce v českých zemích, není nikterak snadné. Přibližně se jedná o druhou polovinu 18. století, či začátek 19. století.¹³ J. Purš rozděluje průmyslovou revoluci na tři etapy, a to průmyslovou (od šedesátých až osmdesátých let 18. století do konce 19. století), technickovědeckou (od osmdesátých let 19. století do třicátých let 20. století) a vědeckotechnickou (probíhající v 19. a 20. století).¹⁴

O proměnách, ke kterým docházelo v době industrializace byla napsána celá řada publikací a článků, ty se zabývají industrializací buď komplexně nebo si volí konkrétní

¹¹ JAKUBEC, Ivan – Zdeněk JINDRA. *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 471 s. ISBN 80-246-1035-3. s. 9.

¹² Tamtéž, s. 9.

¹³ MATOUŠEK, Václav. *Čechy krásné, Čechy mé: proměny krajiny Čech v době industriální*. Vyd. 1. Praha: Krigl, 2010, 381 s. ISBN 978-80-86912-36-3. s. 36.

¹⁴ PURŠ, Jaroslav. *Průmyslová revoluce: vývoj pojmu a koncepce*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1973, 733 s. s. 365.

odvětví, oblast zájmu a tu podrobně rozebírají. Tato diplomová práce se bude dále věnovat pouze jednomu z dílčích projevů období industrializace a tím jsou rekreační aktivity.

2.2. Vznik a historické kořeny rekreace a rekreačních aktivit

Kořeny rekreačních aktivit sahají až do antického starověku¹⁵, ale významným obdobím, ve kterém docházelo k formování těchto aktivit, byl pozdní středověk a raný novověk (období renesančního humanismu). Aristokratické vrstvy a bohatí měšťané se v této době zajímali o krásu a vzdělanost, obdivovali antickou kulturu, kladli důraz na pozemský život a poznání přírody. Docházelo k proměně společnosti, opouští se středověké ideály (rytířství a výstavba hradů), šlechta a bohatá elita se začíná věnovat podnikání, diplomacii, sebevzdělávání a umění. Dochází k přestavování či úplnému opouštění středověkých hradů, šlechta si místo toho buduje přepychová reprezentativní sídla a honosné zámky, ve kterých si nechává stavět velké knihovny a shromažďuje umělecká díla. Nedílnou součástí sídel je rozlehlý pozemek a zahrada či obora. Nejen obydlí aristokratických vrstev, ale i zahrada musí šlechtice reprezentovat, proto se v zahradách budují bazény, fontány, vodotrysky, umělé jeskyně, altánky, letohrádky a další objekty určené k odpočinku. Zahradu doplňují sochy a jiná umělecká díla.¹⁶ Pro aristokratické vrstvy bylo typické trávit léto a následný podzim, který byl spojen s loveckou sezonou, na svých letních sídlech a zámečcích a přes zimu a jaro, kdy probíhala tzv. společenská sezona, pobývali šlechtici ve městech, kde se účastnili plesů a divadelních či koncertních představení.¹⁷

K pochopení rekreačních aktivit v době industrializace, které jsou spjaty s ideou venkova, přírodou a romantickou krajinou, je nutné zmínit několik jmen myslitelů, kteří oslavovali přírodu, obdivovali volnou, divokou krajinu a považovali ji za nedostižný ideál. Mezi takové myslitele lze zařadit A. A. Coopera, hraběte ze Shaftesbury, který žil na přelomu 17. a 18. století. Rovněž J. J. Rousseau poukazuje na kontrast civilizace a volné přírody, přičemž volná, nespoutaná příroda je pro něj dobrem a civilizaci ztotožňuje se zlem. Výše zmínění autoři rozšiřovali ideu nezkažené přírody mezi široké

¹⁵ Již ve starověku se v letních měsících římská smetánka uchýlovala z rozpálených městských ulic do svých vil situovaných v užším či širším okolí města.

¹⁶ BLAŽKOVÁ, Tereza – FIALOVÁ, Dana – MATOUŠEK, Václav. (eds.) *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2014, 233 s. ISBN 978-80-7476-063-1. s. 13.

¹⁷ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, 430 s. ISBN 9788024616834. s. 275.

společenské vrstvy a tím, že ji dávali do kontrastu s průmyslově se rozvíjející civilizací, se v lidech mohla probudit touha po přírodě.

Na téma přírody pak v první polovině 19. století navazuje romantismus a němečtí myslitelé (A. Humboldt, J. G. Herder, J. W. Goethe a jiní), kteří již zdůrazňují potřebu ochrany přírody, ale zároveň se nestaví k civilizaci a pokroku tak kriticky jako například J. J. Rousseau. Volnou a nespoutanou přírodu sice obdivují, podnikají několikadenní výlety „do divočiny“, ale zároveň se rádi vracejí do civilizace (města). V jejich dílech se již mnohdy objevuje fascinace venkovem, venkovskou krajinou i prostými venkovany.¹⁸

2.3. Vývoj rekreačních aktivit v období industrializace

Fenomén rekreace a výstavby vilových letovisek do českých zemí, tak jako většina ostatních aktivit a vynálezů doby industrializace, přichází z Anglie. Problematikou villegiatur¹⁹ a výstavbou moderních předměstí v okolí Londýna se podrobně zabýval R. Fishman ve své knize *Bourgeois Utopias, The Rise and Fall of Suburbia*. Pro bohatou a úspěšnou buržoazní vrstvu tehdejšího Londýna bylo určitým standardem dokazujícím společenský status vlastnit vilu za hranicemi města (ovšem stále v jeho dosahu), obvykle v prestižní villegiatuře.²⁰ Od poloviny 18. století se u anglické buržoazní společnosti objevovala tendence přesouvat se ze středu průmyslového města do jeho okrajových částí, tedy na předměstí. Netoužili však po úplném odloučení od města, obvykle v něm měli svá zaměstnání, poskytovalo jim kulturní vyžití v podobě divadel, zábavních podniků, obchodů a v neposlední řadě se v centru města nacházeli i lékaři a nemocnice.²¹

Částečný či úplný přesun vyšších společenských vrstev z centra města byl dlouhodobým procesem s několika fázemi. Koncem 17. století byl Londýn největším evropským městem, mezinárodním centrem obchodu a moderním velkoměstem. Zamožná

¹⁸ BLAŽKOVÁ, Tereza – FIALOVÁ, Dana – MATOUŠEK, Václav. (eds.) *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2014, 233 s. ISBN 978-80-7476-063-1. s. 13-14.

¹⁹ Pod pojmem „villegiatura“ si lze představit ucelený komplex vilových staveb ve venkovské krajině, budovaných a využívaných primárně k rekreačním účelům, sekundárně též k trvalému bydlení. Text dále zmiňuje i pojem „letovisko“, který je obsahově širší a označuje lokalitu, která je obecně známá jako venkovské rekreační středisko. Letovisko zpravidla nabízelo koupání, restaurace, penziony, hotely, lázně, pronájem letních bytů, chatovou kolonii i villegiaturu. Definice čerpány z: MATOUŠEK, Václav – KOUKALOVÁ, Šárka – ŠÁŠINKOVÁ, Marcela. *Letní a celoročně obývané vily a villegiatury v okolí Prahy na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století. Příspěvek k proměně krajiny Čech v procesu modernizace české společnosti*. HG 40/1, 2014.

²⁰ FISHMAN, Robert. *Bourgeois utopias: the rise and fall of suburbia*. New York: Basic Books, 1987, 241 s. ISBN 0465007481.

²¹ Tamtéž. s. 7–9.

společenská elita obývala centrum města, neboť pro své obchodní záměry bylo třeba být v centru dění, kde se odehrávaly důležité schůzky a obchodní jednání, v okrajových částech žila spíše chudší část obyvatelstva. Ovšem ke konci první poloviny 18. století se centrum Londýna potýkalo s řadou problémů. Z moderní metropole se stalo přeplněné, hlučné a špinavé město, tedy nikterak vhodné pro život vysoce postavené rodiny. Započala tak etapa částečného, či úplného přesunu vyšších společenských vrstev na předměstí, které poskytovalo vhodné podmínky pro výchovu dětí a klidný rodinný život v přírodě. Rodina se na předměstí buď odstěhovala natrvalo, s tím že muž dojížděl do zaměstnání do centra města, nebo si ponechala byt ve městě a do vily na předměstí jezdila ve volném čase.²² Výše zmíněný trend byl zpočátku výsadou nejbohatší vrstvy obyvatelstva, ale postupem času se rozšiřoval i mezi střední vrstvy a postupně tak docházelo k rozsáhlé předměstské výstavbě.²³

Do českých zemí, které byly dlouhou dobu součástí Rakouska-Uherska, se výše zmíněný fenomén dostává až o století později, neboť bylo nutné, aby došlo k postupné proměně společnosti.

Ukazuje se tedy, že doba industrializace není spjatá jen s technickým a technologickým pokrokem, ale také v tomto období dochází k oslabování moci rodové šlechty, ve společnosti se začínají prosazovat dříve neexistující skupiny velkých podnikatelů, manažerů, bankovních ředitelů, vysokých důstojníků a vyšších byrokratů. Ve druhé polovině 19. století tak vzniká městská průmyslová civilizace a ve společnosti se utváří moderní střední vrstva, která žije převážně ve velkých městech. Tato střední vrstva je složena zejména z lékařů, advokátů, úředníků, učitelů a umělců.²⁴ Politický vývoj ve druhé polovině 19. století umožnil rozvoj střední vrstvy. Střední vrstva jednak oslabovala moc aristokracie, ale také ji začala vytlačovat z politických, ekonomických, společenských i kulturních oblastí a společně s tím zatoužila i po společenské prestiži, kterou do této doby disponovala pouze šlechta. Vzniká tedy nový druh „šlechty“ (úspěšní podnikatelé, vysocí úředníci), kteří zakupují honosná šlechtická sídla a představují si je na reprezentativní rekreační objekty. V této době je možné obyvatelstvo českých zemí

²² Rodiny pobývaly ve vilách na předměstí obvykle v letních měsících. Přes rok to pak bývalo o víkendech, tzv. od sobotního večera do pondělního rána. Nežítka se stávalo, že muž zanechával rodinu ve vile i přes týden a po práci buď rodinu navštívil, nebo pobýval v městském bytě a na předměstí pak trávil víkendy.

²³ FISHMAN, Robert. *Bourgeois utopias: the rise and fall of suburbia*. New York: Basic Books, 1987, 241 s. ISBN 0465007481. s. 26 – 32.

²⁴ BLAŽKOVÁ, Tereza – FIALOVÁ, Dana – MATOUŠEK, Václav. (eds.) *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2014, 233 s. ISBN 978-80-7476-063-1. s. 15.

rozdělit do čtyř společenských vrstev, jedná se o buržoazii, střední vrstvu, zemědělce a dělníky. Střední vrstva již také disponovala relativně slušným kapitálem, nikoli však dostatečným, aby bylo možné vyrovnat se buržoazii. I přesto se jí snaží v mnoha ohledech alespoň napodobovat.²⁵

Pokud situaci shrneme, tak původně si staví své rekreační zámky příslušníci rodové šlechty, v polovině 19. století dochází k uvolnění ve společnosti a rodí se úspěšní podnikatelé, kteří se svým majetkem a společenským postavením mohou vyrovnat rodové šlechtě, a formuje se tak elitní buržoazní vrstva. Její představitelé si zakupují již existující zámky nebo si staví nová honosná velkolepá sídla. Zároveň ale bohatne i střední vrstva zastoupená lékaři, právníky, úředníky, a ta má tendenci napodobovat buržoazii, ale nedisponuje takovým kapitálem, aby si mohla zakoupit či postavit zámek, a z tohoto důvodu se spokojí s méně okázalým letním sídlem (vilou, vilkou). Ve druhé polovině 19. století tedy dochází k rozsáhlé výstavbě rekreačních sídel, a tedy i k rozmachu rekreačních aktivit. Dostatečný kapitál a touha napodobit společenskou elitu nebyly samy o sobě k rozmachu rekreační výstavby dostačující. Nutnou podmínkou byl i další nový aspekt moderní industriální společnosti, a tím byl vznik volného času (jednotného). Teprve v okamžiku, kdy nebyla výsada volného času vyhrazena jen pro nejvyšší a nejbohatší společenskou vrstvu, mohlo dojít naplno k rozvoji rekreačních aktivit.²⁶

2.3.1. Konkrétní projevy rekreačních aktivit ve druhé polovině 19. století

Vznik volného času, kterým postupně disponovalo širší společenské spektrum, umožnil rozvoj mnoha volnočasových aktivit, které se do českých zemí povětšinou dostávaly opět z Anglie. Zpočátku byly volnočasové aktivity určeny pro nejvyšší společenskou vrstvu, ale s postupným vývojem a proměnou společnosti se relativně rychle rozšířily mezi běžné obyvatelstvo. Volnočasové (rekreační) aktivity se u nás začínají rozvíjet přibližně od 19. století, ve druhé polovině tohoto století pak dochází k jejich masovému rozvoji. Jedná se zejména o pobyty na letních bytech, rovněž dochází k rozmachu lázeňství, rozvíjet se začíná individuální a posléze i organizovaná turistika, závodní sport, aktivity spojené s okrašlovacími spolky či zahrádkářství. Souběžně s tím samozřejmě probíhá výstavba rekreačních objektů a následné trávení volného času

²⁵ HORSKÁ, Pavla – MAUR, Eduard – MUSIL, Jiří. *Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2002, 352 s. ISBN 80-7185-409-3. s. 221.

²⁶ BLAŽKOVÁ, Tereza – FIALOVÁ, Dana – MATOUŠEK, Václav. (eds.) *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2014, 233 s. ISBN 978-80-7476-063-1. s. 17.

v letoviscích a villegiaturách.

Na letní byt obvykle jezdily méně zámožné společenské vrstvy, které si nemohly dovolit vystavět si vlastní rekreační sídlo, ale přesto toužily po pobytu na venkově a v přírodě. Jak již napovídá samotný název, na letní byt se jezdilo v období letních měsíců, obvykle od června (konce května) do září. Celá rodina (ojediněle svobodný jedinec) se přesunula na venkov, kde si pronajala místnost či dvě ve stavení místních venkovských obyvatel, případně méně často v domku či vile podnikavých jedinců, kteří si postavili objekt složený z několika bytů určených k pronájmu.²⁷ Ten, kdo disponoval dostatečným kapitálem, obvykle volil možnost výstavby vlastního rekreačního objektu. Této problematice bude věnována následující kapitola.

Další volnočasovou aktivitou spojenou s pobytom v přírodě, na čerstvém vzduchu, plnicí ozdravnou funkcí bylo lázeňství. To se rozvíjelo již od 18. století, ale až ke konci 19. století se stává masovější záležitostí. Spojeno je to s vědeckým pokrokem a rozvojem lékařství, společné působení čistého vzduchu a vody, slunce a lesního prostředí mělo působit blahodárným způsobem na organismus a ozdravovat ho. Tímto lázeňská města lákala širokou klientelu do svých hotelů a penzionů.²⁸

Turistka nabývá masovějších rozměrů rovněž ve druhé polovině 19. století. V 18. století a počátkem 19. století podnikali pěší výlety do přírody, zejména do hor spíše intelektuálně ladění jedinci, inspirovaní romantickým hnutím. Podrobovali přírodu svým zkoumáním a obdivovali její krásu.²⁹ Druhá polovina 19. století je spojena spíše s organizovanou turistikou, vzniká mnoho spolků, členové pak podnikají společné výlety přírodou, nejen že se kochají přírodními krásami, ale rovněž provádějí značení turistických cest, budují turistické chaty a podílejí se na výstavbě rozhleden. V roce 1862 byl založen tělovýchovný spolek Sokol, který pořádal také hromadné pěší výlety do přírody. V roce 1888 došlo k založení Klubu českých turistů, který rozšiřoval své pobočky do mnoha českých měst. Členové se hojně podíleli na značení turistických cest, budování nocleháren, rozhleden a klub vydával i vlastní časopis určený široké veřejnosti.³⁰ Jak pro majitele rekreačních vil, kteří v příměstských villegiaturách uspokojovali spíše své osobní

²⁷ BLAŽKOVÁ, Tereza – FIALOVÁ, Dana – MATOUŠEK, Václav. (eds.) *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2014, 233 s. ISBN 978-80-7476-063-1. s. 33.

²⁸ Tamtéž, s. 17.

²⁹ STIBRAL, Karel. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Vyd. 1. Praha: Dokořán, 2005, 202 s. ISBN 80-7363-008-7. s. 110.

³⁰ POSLEDNÍKOVÁ Jiřina, *Paďouři, trampové a netrampové. Proměny české krajiny na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století v důsledku návratu městského obyvatelstva k „přírodě“*. Diplomová práce, Fakulta humanitních studií UK, Praha, 2010. s. 55-56.

společenské ambice a věnovali se individuální rekreaci, tak pro organizovanou turistiku, pro kterou byl charakteristický kolektivní vlastivědný (vlastenecký) étos, byl důležitý rozvoj moderních dopravních prostředků (železnice, paroplavba, později pak automobilová doprava).³¹ Za skromnější jednorázový způsob rekreace v přírodě může být považován kupříkladu i nedělní výlet do pražských parků (ty se již v první polovině 19. století otevřely veřejnosti) spojený s procházkou nebo piknikem.³²

Další volnočasovou aktivitou hojně se rozvíjející ve druhé polovině 19. století byl sport (závodní sport). Z Anglie se k nám dostávají vodní sporty (veslování, kanoistika) a cyklistika. Dále se rozvíjí lyžování, atletika, bojové sporty, kolektivní sporty (fotbal, volejbal), tenis a další. Společně s rozvojem jednotlivých sportovních odvětví vznikají i kluby, které sdružují nadšence jednotlivých sportů (např. Český yacht klub). Za tehdejšího zakladatele všestranných sportovních aktivit v Čechách a vůdčí postavu, která měla na svědomí rozšíření mnoha sportovních disciplín mezi veřejnost, se považuje Josef Rössler-Ořovský.³³

Další specifickou formu trávení volného času představovalo zakládání okrašlovacích spolků a následné působení v nich. Okrašlovací spolky vznikaly v Čechách od šedesátých let 19. století a svou činnost soustředily na zvelebování prostředí v okolí svých sídel. Spolky zřizovaly parky a staraly se o jejich údržbu, vysazovaly stromy a keře, zabývaly se rovněž pořádáním slavností (květin, stromů). V pozdějších letech okrašlovací hnutí rozšířilo svou oblast působnosti a věnovalo se také ochraně přírodních a historických památek. Na počátku 20. století vznikl Svaz českých okrašlovacích spolků, pod jehož záštitou jednotlivé spolky působily. Oblíbenou zábavou napříč společenským spektrem se stalo i zahrádkářství. Vznikaly tak rovněž spolky zahrádkářské, věnující se zahradním činnostem (pěstování zeleniny, později i chov malého domácího zvířectva).³⁴

Všechny výše zmíněné volnočasové aktivity měly souvislost s přírodou, pobytem v přírodě a zdravým životním stylem. Nezřídka se tyto aktivity soustředily i na ochranu přírody a zvelebování přírodního i městského prostředí.

³¹ BLAŽKOVÁ, Tereza – FIALOVÁ, Dana – MATOUŠEK, Václav. (eds.) *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2014, 233 s. ISBN 978-80-7476-063-1. s. 18.

³² Tamtéž, s. 31.

³³ MATOUŠEK, Václav. *Čechy krásné, Čechy mé: proměny krajiny Čech v době industriální*. Vyd. 1. Praha: Krigl, 2010, 381 s. ISBN 978-80-86912-36-3. s. 201-203.

³⁴ BLAŽKOVÁ, Tereza – FIALOVÁ, Dana – MATOUŠEK, Václav. (eds.) *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2014, 233 s. ISBN 978-80-7476-063-1. s. 19.

2.3.2. Rekreační aktivity obyvatel Prahy ve druhé polovině 19. století

Pro druhou polovinu 19. století je typická liberalizace společnosti. Vzniká nová společenská elita (buržoazie) a také početná střední a vyšší střední společenská třída, která má k dispozici dostatečný kapitál a disponuje volným časem, který může využít dle svého uvážení k odpočinku a regeneraci. Po vzoru společenských elit vzniká trend příměstské rekreace. Většina příslušníků tehdejší buržoazie, střední a vyšší společenské třídy žila ve velkých průmyslových městech. Oproti tomu na venkově žili zemědělští a rolničtí hospodáři.³⁵ Městský člověk spatřoval v přírodní, venkovské krajině určitou romantiku a proto není nikterak překvapivé, že volný čas chtěl trávit mimo město, v přírodě.

Přímo v Praze vzniklo několik předměstí, která se tehdy těšila velké oblibě, a zámožní Pražané si v nich stavěli svá obydlí. Oblíbeným předměstím byla třeba Bubeneč, Královské Vinohrady či Tichá Šárka.³⁶

Mnohem častěji ale vznikaly rekreační villegiatury ve větší vzdálenosti od města, přibližně ve vzdálenosti 30 kilometrů od Prahy. Rekreační oblasti se obvykle nacházely v údolích řek nebo v jejich blízkosti. Okolní krajina bývala poměrně členitá s vysokým zastoupením lesních porostů a skal a často v blízkosti významného romantického (historického) objektu (hradní zřícenina). Letoviska často vznikala na březích Berounky, Vltavy či Sázavy, jmenovat lze třeba Dobřichovice, Řevnice, Senohraby, Všenory, Černošice, Klánovice či Zbraslav. Vždy se jednalo o již existující vesnici či malé město, až na případ Klánovic, které vznikly zcela nově.³⁷

Důležitou roli při zakládání rekreačních letovisek měla dopravní dostupnost. Většina venkovských villegiatur vznikala v blízkosti železniční trati (železniční zastávky). K velkému rozmachu železniční dopravy docházelo po polovině 19. století a vznik většiny letovisek je přímo svázán se vznikem konkrétního železničního úseku.³⁸ Další z možností, jak se relativně rychle dopravit do nově vznikajících villegiatur byla lodní doprava

³⁵ MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2010, 494 s. ISBN 978-80-246-1679-7. s. 431–433.

³⁶ ŠVÁCHA, Rostislav. *Slavné vily Středočeského kraje*. Vyd. 1. Praha: Foibos, 2010, 315 s. ISBN 978-80-87073-22-3. s. 10.

³⁷ MATOUŠEK, Václav – KOUKALOVÁ, Šárka – ŠÁŠINKOVÁ, Marcela. *Letní a celoročně obývané vily a villegiatury v okolí Prahy na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století. Příspěvek k proměnám krajiny Čech v procesu modernizace české společnosti*. HG 40/1, 2014. s. 26–27.

³⁸ V roce 1951 byla dokončena výstavba Severní státní dráhy, která spojovala Prahu se severními Čechami, a umožnila tak vznik nejstarší villegiatury v Roztokách u Prahy. V roce 1962 pak byla zprovozněna Česká západní dráha vedoucí z Prahy do Plzně. S ní je spojen vznik letovisek na dolním toku Berounky. Dráha císaře Františka Josefa spojovala Čerčany s Prahou (zprovozněna v roce 1871) a umožnila vznik villegiatury v Senohrabech. „Posázavský pacifik“, trať spojující Prahu a Čerčany, z let 1897–1900, umožnil osidlovat a navštěvovat dolní tok Sázavy.

(paroplavba po Vltavě³⁹).

Po roce 1900 se pak rozvíjí automobilová doprava, která umožňuje pohodlný a rychlý přesun i do vzdálenějších lokalit.⁴⁰

Aby z dané lokality mohlo vzniknout letoviště, musela splňovat několik již výše zmíněných podmínek, kterými jsou snadná a rychlá dopravní dostupnost, zázemí v podobě venkovské lokality doplněné romantickou venkovskou scénérií. K těmto skutečnostem je ještě nutné připojit iniciativu podnikavých jedinců (v dnešní době by se tito jedinci dali nazvat developery). Jednalo se o místní i pražské podnikatele, kteří provozovali restaurace, penziony a hotely, ale i místní občany, kteří pronajímali svá obydlí letním hostům). Letoviště muselo být nejprve objeveno, často turisty, či letními hosty, posléze začala individuální výstavba letních vil (pozemky si rekreanti často kupovali od místních rolníků) a až v okamžiku, kdy byla rekreační oblast dostatečně známá, zapojili se podnikatelé a developři, ve velkém skoupili půdu, kterou následně prodávali v podobě stavebních parcel Pražanům, dále vystavěli infrastrukturu, restaurace, hotely, a tím vzniklo velké rekreační letoviště.⁴¹

Jedním z dalších faktorů, které přispívaly k rozvoji villegiatur a jejich rozrůstání, byl věhlas, který se odvíjel od přítomnosti známých osobností v konkrétním letoviště. V Roztokách například působila malířka Z. Braunerová nebo cestovatel J. Hloucha. V Senohrabech měla vilu herečka J. Šejbalová, na Zbraslavi se rekreoval V. Vančura nebo S. Rašilov. V Černošicích vlastnil penzion herec J. Steimar a pobývali tam i komici F. Futurista a J. Kohout.⁴² Do přípražských villegiatur často jezdil i V. Burian, který se tam účastnil sportovních akcí (například skoků na lyžích či tenisových turnajů).

2.3.2.1. Život ve villegiaturách

Vily ve villegiaturách si majitelé stavěli hned z několika důvodů. Jednak proto, že to tehdy byla určitá „módní“ záležitost a mohli tím demonstrovat své společenské postavení. Zároveň venkov poskytoval jistý protipól k tehdejšímu industriálnímu velkoměstu. Ve městech se nacházela celá řada průmyslových podniků, takže kvalita ovzduší nebyla příliš valná a koncentrace obyvatel ve velkých městech byla značná.

³⁹ V roce 1865 začala Pražská společnost pro paroplavbu provozovat lodní spojení po Vltavě. Tato skutečnost přispěla k rozvoji letoviště ve Štěchovicích a v Roztokách.

⁴⁰ MATOUŠEK, Václav – KOUKALOVÁ, Šárka – ŠÁŠINKOVÁ, Marcela. *Letní a celoročně obývané vily a villegiatury v okolí Prahy na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století. Příspěvek k proměnám krajiny Čech v procesu modernizace české společnosti*. HG 40/1, 2014, s. 27.

⁴¹ Tamtéž, s. 28.

⁴² Tamtéž, s. 29.

To v člověku vyvolávalo přirozenou touhu po pobytu v přírodě (na venkově), na klidném místě, kde si mohl užít volné dny jen s rodinou či blízkými přáteli. Aby bylo možné odpočívat v klidu s pocitem životního prostoru kolem sebe, stávaly rekreační vily často osamocené. Obvykle je obklopoval velký pozemek se zahradou, tím získal majitel dostatečné soukromí.⁴³

Když si ale majitel dostatečně odpočinul v objektu své rekreační vily, mnohdy zatoužil po společenském vyžití. I to mu mohlo letovisko nabídnout. Příkladem může být rekreační i závodní sport, který patřil k nejtýpčtějším aktivitám venkovských villegiatur. Oblíbené bylo plavání (koupání), ve většině letovisek proto vznikali říční lázně⁴⁴ (koupaliště). Velmi oblíbeným sportem byl tehdy tenis, tenisové kurty mělo víceméně každé letovisko. Méně často se pak v letoviscích provozoval golf (golfové hřiště o šesti jamkách vzniklo například v Klánovicích). Méně atraktivními sporty pak byl volejbal (ten byl spíše oblíbený v tramských osadách), fotbal a v zimě lyžování.⁴⁵

Nedílnou součástí přípražských villegiatur bývaly okrašlovací spolky, ty povětšinou zakládali místní obyvatelé společně s rekreanty. Úkolem okrašlovacích spolků bylo pečovat o okolí a veřejnou zeleň, udržovat pořádek, zvelebovat letovisko (budování vycházkových okruhů s lavičkami) a rovněž pořádat společenské (plesy, zábavy, slavnosti), kulturní (ochotnické divadlo) i sportovní akce. Spolky měly rovněž na starosti zřízení a provoz říčních lázní a koupališť. V letovisku se konaly i soukromé uzavřené akce jednotlivých majitelů vil (odpolední čaje, dýchánky a večírky).⁴⁶

Vztahy mezi místními obyvateli a rekreanty bývaly v počátečních letech nově vznikajících letovisek napjatější, obzvláště mívali místní obyvatelé problém s častým vstupováním do okolních lesů a hlučnější zábavou. Nejvíce rekreantů pobývalo v letoviscích během léta a léto pro místní zemědělsky orientované obyvatele znamenalo spoustu práce na okolních polích a loukách, kdežto rekreant nepracoval, koupal se a odpočíval, což zpočátku podněcovalo jistou nevráživost ze strany místních. Záhy ale místní obyvatelé přišli na to, že jim letní hosté a rekreanti přinášejí nemalé finanční zisky (pronájmy z letních bytů, zisky z provozu restaurací, hotelů, příspěvky rekreantů a mnoho

⁴³ ŠVÁCHA, Rostislav. *Slavné vily Středočeského kraje*. Vyd. 1. Praha: Foibos, 2010, 315 s. ISBN 978-80-87073-22-3. s. 10.

⁴⁴ Obvykle se jednalo o soustavu dřevěných kabiněk a plošin, které usnadňovaly přístup do vody.

⁴⁵ MATOUŠEK, Václav – KOUKALOVÁ, Šárka – ŠAŠINKOVÁ, Marcela. *Letní a celoročně obývané vily a villegiatury v okolí Prahy na konci 19. a v prvých desetiletích 20. století. Příspěvek k proměně krajiny Čech v procesu modernizace české společnosti*. HG 40/1, 2014, s. 34.

⁴⁶ Tamtéž, s. 33–34.

dalších), a přehodnotili tak své postoje k rekreatantům.⁴⁷

2.3.3. Rekreační a volnočasové aktivity v první polovině 20. století

V prvních desetiletích 20. století se začínají objevovat další nové rekreační a volnočasové aktivity, které jsou úzce spojeny s dětmi a jejich výchovou. V 19. století byla většina aktivit, provozovaných ve volném čase záležitostí dospělých. Teprve na počátku 20. století dochází ve společnosti ke změně, ta začíná klást zvýšený důraz na výchovu dětí. Vzniká několik organizací, které spatřovaly svůj vzor v anglických či amerických dětských spolcích. Vznikají skautská hnutí užívající motivy woodcraftu (lesní moudrosti) a další hnutí soustřeďující se na výchovu dětí v duchu přírodních zákonů s důrazem na pobyty v přírodě a sportovní aktivity.⁴⁸

Za specifickou odnož rekreačních aktivit mládeže byl považován tramping. Ten se zrodil v období těsně před první světovou válkou, ale k jeho hlavnímu rozvoji došlo až v době meziválečné. Tramping je další z aktivit, jejíž členové s oblibou opouští neosobní městské prostředí a míří do přírody, která jim pomáhá v regeneraci těla i ducha a umožňuje jim utvářet hluboké přátelské vazby, kterých by ve městě dosahovali jen stěží. Trampové bývali často inspirováni i dobovými filmy s tematikou Divokého západu.⁴⁹ Pražští trampové obvykle jezdili do jižního okolí Prahy, obývali místa podél Vltavy, Sázavy a Berounky, v těchto místech si stavěli osady, ve kterých budovali přátelské vztahy, a to často pomocí sportovních aktivit (oblíbený mezi trampy býval volejbal) či zpěvu u táborových ohňů. Trampové nebyvali příliš oblíbení venkovskými obyvateli. Ti si stěžovali na hluk ozývající se z trampských osad dlouho do noci, či nerespektování pravidel (vstupovali na soukromé pozemky a ničili místním obyvatelům úrodu). Původně negativní vztah společnosti vůči trampingu se začal měnit na začátku třicátých let, kdy bývaly postavy trampů běžně součástí filmů a došlo i k tomu, že si výrazná část společnosti oblíbila nejen trampské písně, ale celkově trampský životní styl. K příznivcům trampského hnutí se hlásila i řada tehdejších filmových hvězd (J. Werich, J. Voskovec, A. Mandlová). I díky této skutečnosti se k trampům začali přidávat lidé ze všech společenských vrstev

⁴⁷ MATOUŠEK, Václav – KOUKALOVÁ, Šárka – ŠAŠINKOVÁ, Marcela. *Letní a celoročně obývané vily a villegiatury v okolí Prahy na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století. Příspěvek k proměnám krajiny Čech v procesu modernizace české společnosti*. HG 40/1, 2014, s. 30.

⁴⁸ POSLEDNÍKOVÁ Jiřina, *Pačouři, trampové a netrampové. Proměny české krajiny na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století v důsledku návratu městského obyvatelstva k „přírodě“*. Diplomová práce, Fakulta humanitních studií UK, Praha, 2010, s. 64–65

⁴⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2003, 803 s. ISBN 80-7277-119-1. s. 545–548.

(původně do trampského hnutí patřili spíše lidé z nižších společenských vrstev). Nebylo výjimkou, že se k trampingu hlásil právník, lékař či vysoký úředník. Stávalo se tedy, že si tato řekněme společenská elita, která by si mohla dovolit v letovisku postavit přepychovou vilu, postavila obyčejný dřevěný srub (chatku) u řeky či potoka. I přesto většina trampů pocházela spíše z nižších společenských poměrů a tramping je považován za kolektivní rekreační aktivitu. Oproti tomu vlastnění vil a rekreačních objektů v letoviscích je typické spíše pro střední a vyšší společenskou třídu a jedná se o individuální (rodinnou) rekreační aktivitu.⁵⁰

Jak již bylo nastíněno, individuální rekreace v podobě výstavby rekreačního objektu určeného k trávení letních měsíců na venkově pokračuje i v první polovině 20. století. K výraznému rozvoji tohoto trendu dochází po vzniku republiky, tedy v meziválečném období. Přeci jen ale dochází k určité změně. Ve druhé polovině 19. století vznikaly rozsáhlé villegiatury a stavěly se honosné vily a tento způsob rekreace býval zpřístupněn spíše společenské elitě a vyšší střední vrstvě. Oproti tomu v meziválečném období si rekreační objekt (vilu, vilky, domek, zděnou či dřevěnou chatu) může nechat postavit i příslušník široké střední společenské vrstvy a mnohdy i příslušníci nižší společenské vrstvy. Vzniká tak celá řada menších letovisek, ve kterých již tolik nejde o to demonstrovat své společenské postavení a dávat okolí na odiv své postavení prostřednictvím vlastnictví honosné vily. Rekreačním a majitelům rekreačních objektů jde spíše o pobyt v přírodě, venkovské krajině, kde si mohou užívat klidné chvíle s rodinou. Nezřídka se tedy stává, že si bohatý lékař, či továrník postaví vilu vedle dřevěné chaty úředníka nebo železničního zaměstnance. Následující kapitola bude věnována letovisku Hradištko, které je typickým příkladem meziválečného rekreačního letoviska.

2.3.3.1. Rekreační letovisko Hradištko

Zásadním impulsem pro vznik této diplomové práce bylo seznámení se se studií zabývající se rekreačním letoviskem Hradištko. Toto letovisko podrobně zkoumal profesor Matoušek a jeho bádání udalo výchozí směr a inspiraci této diplomové práci, která řeší obdobnou problematiku v jiné lokalitě. Důležité je tedy nastínit problematiku letoviska Hradištko se závěry zkoumání, neboť jedním z cílů diplomové práce je i srovnání letoviska Hradištko s letoviskem Božkov, jež je tématem této práce.

⁵⁰ BLAŽKOVÁ, Tereza – FIALOVÁ, Dana – MATOUŠEK, Václav. (eds.) *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2014, 233 s. ISBN 978-80-7476-063-1. s. 40–41.

Studie letoviska Hradištko⁵¹ navazuje na předchozí studium rekreačních aktivit obyvatel velkých měst ve druhé polovině 19. století se snahou poukázat na skutečnost, že rekreační aktivity pokračovaly i ve 20. století, zejména pak v meziválečném období. V 19. století bylo budování rekreačních sídel typické pro městské elity z nejvyšších a vyšších středních vrstev, které zpočátku nepokrytě napodobovaly životní styl aristokracie. Od počátku 20. století, zejména pak po první světové válce se vznikem republiky se tento model mění a rekreační objekty si začínají stavět příslušníci střední i nižší třídy obyvatelstva. Prvotní inspirace aristokratickým stylem rekreace ve volné krajině již není tak zjevná. Charakteristickým rysem se naopak stává liberálnější sdílení stejných lokalit rekreanty z celého společenského spektra. K tomu, aby se z Hradištko mohlo stát letovisko, byla důležitá jeho poloha a dopravní spojení z Prahy. Hradištko leží 30 kilometrů jižně od Prahy nad soutokem Vltavy a Sázavy v blízkosti již existujících letovisek Štěchovic a Pikovic. Do těchto míst byla již ve druhé polovině 19. století zřízena pravidelná lodní doprava, na ni pak navázalo zřízení železniční tratě. Ze studie pak vyplývá, že do Hradištko se začalo jezdit na letní byty ve dvacátých letech 20. století, ke konci dvacátých let pak začaly vznikat první rekreační objekty.⁵²

Nejintenzivněji se Hradištko začalo transformovat ve významné pražské letovisko od počátku třicátých let. Většina původní půdy patřila k místnímu zámečku, resp. velkostatku Kanonie strahovských Premonstrátů. V roce 1933 došlo k parcelaci půdy a následnému prodeji stavebních parcel (k prodeji jich bylo určeno 134). Největší zájem o koupi parcel byl v prvním roce (1934), následně došlo ke stagnaci a větší zájem nastal až v roce 1937. Ve většině případů se jednalo o kupce z Prahy. Součástí plánů premonstrátů byl nejen prodej stavebních parcel, ale i to, aby bylo v Hradištko za pomoci Svazu letovisek, léčebných a výletních míst republiky Československé vybudováno vzorné rekreační letovisko. Součástí toho měla být úprava cest, nová výstavba silnic, lesních stezek a jejich značení. Dále chtěli vybudovat sportovní hřiště, dětský koutek a plovárnu, četnickou stanici, garáže pro rekreanty a mnoho dalších vylepšení, která by zpříjemnila pobyt rekreantům a prospěla tak místnímu cestovnímu ruchu. Ale jen málo z výše zmíněného bylo opravdu realizováno a většina plánů zůstala jen na papíře. I přesto ale docházelo k hojně výstavbě rekreačních objektů.⁵³

⁵¹ MATOUŠEK, Václav. *Vzorné letovisko Hradištko: vznik a prvé desetiletí meziválečného letoviska na soutoku Vltavy a Sázavy*. HG 41/1, 2015.

⁵² MATOUŠEK, Václav. *Vzorné letovisko Hradištko: vznik a prvé desetiletí meziválečného letoviska na soutoku Vltavy a Sázavy*. HG 41/1, 2015, s. 40.

⁵³ Tamtéž, s. 55–58.

Mezi lety 1930–1942 bylo v Hradištku postaveno 81 staveb. V tomto případě je důležité odlišit skutečnost, že pozemky skupovali ve většině případů jiní lidé, než ti, kteří si následně na pozemcích postavili rekreační objekty. Došlo tedy k dvojitému prodeji parcel, než vznikla konkrétní stavba. Studie uvádí, že v počátečních letech probíhala výstavba pomaleji. Počínaje rokem 1934 došlo k jistému oživení, ale největší stavební boom nastal mezi lety 1938–1940. Intenzita rozvoje letoviska v určitých letech by mohla mít souvislost s konkrétním děním ve společnosti v určitém období. Prvotní pomalý rozjezd v počátcích třicátých let by mohl poukazovat na probíhající ekonomickou krizi a posléze její doznívání. Následný stavební boom s vysokou pravděpodobností souvisel s aktivitami Svazu letovisek, léčebných a výletních míst republiky Československé, instituce specializované na budování rekreačních zařízení. Další intenzivní výstavba, probíhající ke konci třicátých let by zase mohla mít souvislost se začínající druhou světovou válkou a vidinou toho, že venkov přeci jen mohl poskytnout větší bezpečí a jistoty. V neposlední řadě mohlo jít i o ideální příležitost investovat a „zakonzervovat“ tak své úspory. Jak ukazuje vývoj v následujících letech, tento záměr se příliš nevydařil, neboť již v roce 1942 dochází k záboru Hradištko pro vojenské účely. Došlo tedy k vystěhování místních obyvatel i rekreantů.⁵⁴

Studie se pak dále zabývá rozborem staveb, jejich typologizací a také jejich majiteli. Většina staveb byla dokončena během jednoho roku (téměř 70 %) a u zbývajících objektů trvala stavba dva roky, ojediněle tři. Co se týče návaznosti rekreační zástavby na původní jádro obce, tak ze studie vyplývá, že nejprve se stavělo v blízkosti původní obce a až později docházelo k obsazování vzdálenějších parcel. Studie dále rozděluje vystavěné rekreační objekty do čtyř skupin.⁵⁵

V prvním případě se jedná o větší patrovou vilu, těchto vil bylo v Hradištku postaveno 11. Jedná se o objekt s větším počtem místností, obvykle se v něm nacházelo jedno až dvě WC, jedna až dvě koupelny, řada obývacích pokojů a ložnic, prádelna, mnohdy pokoj pro služku nebo domovníka, ojediněle pak pokoj pro hosty. Dále měla vila několik sklepů, terasu, verandu, někdy i garáž a ojediněle bazén.

Druhým typem je pak menší vilka s kuchyní, WC, koupelnou, prádelnou, obývacími pokoji, ložnicí, často halou a ojediněle je doplněna pokojem pro hosty, garáží, bazénem či volejbalovým hřištěm. Podobných staveb bylo v Hradištku postaveno 17.

⁵⁴ MATOUŠEK, Václav. *Vzorné letovisko Hradištko: vznik a prvé desetiletí meziválečného letoviska na soutoku Vltavy a Sázavy*. HG 41/1, 2015, s. 62–64.

⁵⁵ Tamtéž, s. 65.

Třetím typem rekreačních objektů, které byly v Hradištku stavěny, byl obyčejnější domek. Jedná se o menší zděnou stavbu (přízemní i patrovou) s kuchyní, WC a koupelnou. Dále v domku bývaly maximálně dva pokoje, spíže, haly, verandy, terasy, balkony, málokdy se objevuje i prádelna. Domků tohoto typu vzniklo v Hradištku 23.

Posledním typem, který studie zmiňuje, je chata. Chat bylo v Hradištku postaveno 30 a jednalo se o malé dřevěné stavby, s jedním až dvěma pokoji, kuchyní, WC a verandou, jen ojediněle měla stavba sklep, koupelnu, balkon nebo terasu.⁵⁶

Umístění staveb v jednotlivých částech obce bylo různorodější, ale přeci jen je možné určit, že vily a honosnější stavby se hojně stavěly západně od původního osídlení. Studie také zkoumá majitele rekreačních objektů na základě jejich pražské adresy, resp. tehdejší čtvrti, ve které bydleli. Z tohoto zkoumání vyplývá, že většina majitelů žila ve Vršovicích a přilehlých částech Vršovic nebo na Novém Městě. Méně často pak v Dejvicích, na Letné, v Holešovicích a na Smíchově. Na základě porovnání povolání majitele rekreačního objektu s typem stavby vyplývá, že velké vily si nechal postavit továrník, stavební rada, obchodník, podplukovník, menší vilu pak třeba lékař, učitel, lakýrník, v prostém domku se rekreoval zedník, obchodník nebo skladník a chatky si kupovali lékaři, úředníci, profesor, obchodník či právník. V tomto posledním případě se nabízí spojitost s trampským hnutím, které bylo tehdy velmi oblíbené. Lékař či právník se mohl vzhlednout v trampské ideji, a proto si místo honosné vily postavil obyčejnou „trampskou“ chatku. Stavební firmy, které si rekreanti najímali, byly povětšinou pražské, k rozvoji místních či okolních stavebních firem to tedy nikterak nepřispělo. Vztahy mezi rekreanty a místními se příliš nerozvinuly, rekreanti pobývali ve svých objektech a v k nim přilehlých zahradách a neměli příliš potřebu společenských či kulturních aktivit.⁵⁷

V závěru studie autor shrnuje poznatky o letovisku Hradištko, poukazuje na rozdíly mezi letovisky vznikajícími v 19. století a tímto meziválečným letoviskem. Jeden z důvodů, proč nedocházelo k rozvoji již vzniklých letovisek (Roztoky, Černošice, Řevnice, Senohraby), autor spatřuje v tom, že původní letoviska se v rámci prostoru vyčerpala, a proto bylo třeba hledat další, menší a v těch dobách ne tak známé obce, mnohdy s hůře přístupnějším terénem a zpočátku nedostatečně vyvinutým dopravním spojením, ale naopak s dostatečným prostorem, nezastavěnou krajinou, množstvím lesů, poskytující tak dostatečný klid rekreantům, kteří si chtěli odpočinout od pražského ruchu,

⁵⁶ MATOUŠEK, Václav. *Vzorné letovisko Hradištko: vznik a prvé desetiletí meziválečného letoviska na soutoku Vltavy a Sázavy*. HG 41/1, 2015, s. 68.

⁵⁷ Tamtéž, s. 69–70.

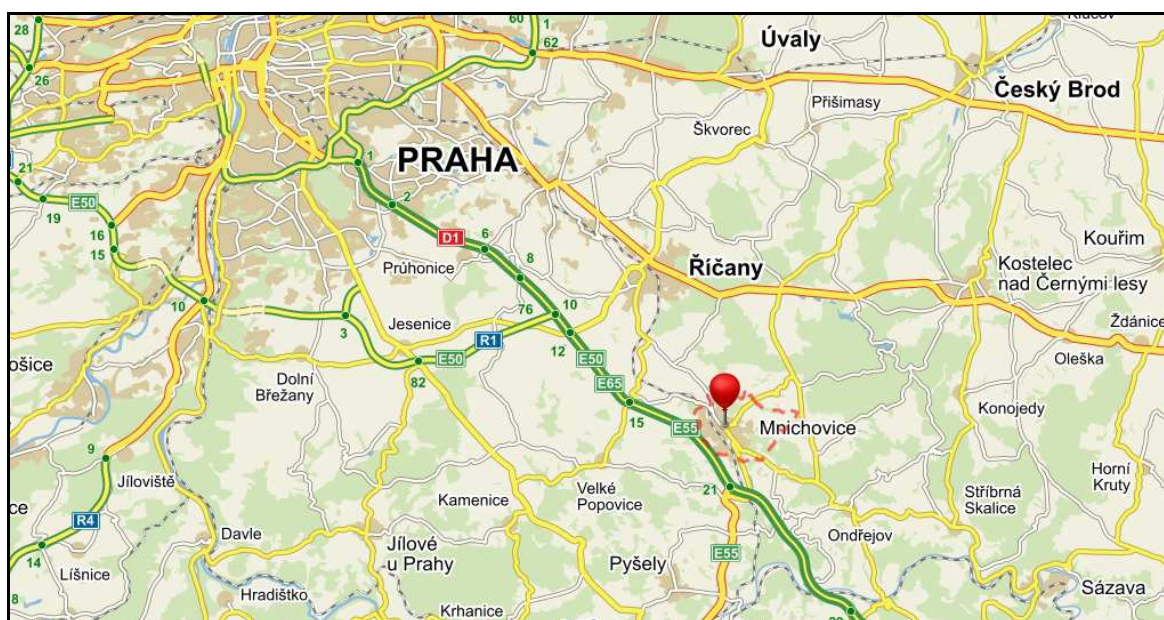
nadýchat se čerstvého vzduchu a trávit klidný čas s rodinou ve svých vilkách, chatkách či domcích.⁵⁸

⁵⁸ MATOUŠEK, Václav. *Vzorné letovisko Hradištko: vznik a prvé desetiletí meziválečného letoviska na soutoku Vltavy a Sázavy*. HG 41/1, 2015, s. 78–80.

3. EMPIRICKÁ ČÁST

3.1. Rekreační letoviště Božkov

Dnes je osada Božkov součástí obce Mnichovice (k připojení došlo v roce 1961). Město Mnichovice se nachází 30 kilometrů jihovýchodně od Prahy, v údolí potoka Mnichovky. Stálý počet obyvatel města je 3 251 (údaj z roku 2013), ale v letních měsících se toto číslo zvýší až na 6 660 obyvatel, a to díky existenci rozsáhlé chatové oblasti. Rozloha obce je 832 hektarů a nadmořská výška se pohybuje od 332 do 484 m n. m.⁵⁹ Níže, na obrázku č. 1 je výřez ze současné mapy, který vyznačuje polohu Mnichovic. Z mapy je rovněž patrná poloha Mnichovic a jejich vzdálenost od Prahy.

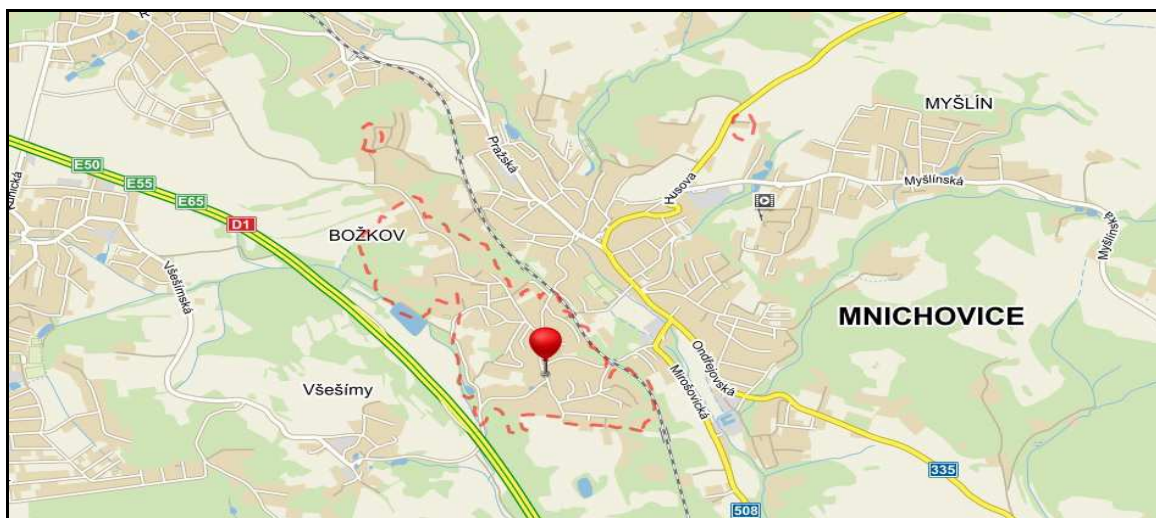

Obrázek 1 Výřez ze současné mapy poukazující na polohu Mnichovic. Dostupné z www.mapy.cz.

Osada Božkov leží v těsné blízkosti města Mnichovice. Oddělující hranici mezi nimi tvoří železniční trať. Osada spočívá na táhlém žulovém valu v kopci (průměrná nadmořská výška se pohybuje kolem 450 m n. m.). Z několika stran ji obklopují prudší svahy. Jeden svah vede z východní strany od Mnichovic (železniční zastávky), další svah se nachází v jihozápadní části obce a vede od míst, kde býval mlýn, k původní zástavbě. Ve svazích se nachází i severní část osady. Východní částí Božkova protéká potok, který napájí dva rybníky. Menší rybník se nachází v jihozápadní části a větší leží

⁵⁹ *Oficiální webové stránky města Mnichovice* [online]. c2014. [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: <http://www.mnichovice.info/>.

na severozápadě osady. Níže, na obrázku č. 2, je vyznačena osada Božkov.

Obrázek 2 Výřez ze současné mapy značí polohu Božkova v rámci Mníchovic. Dostupné z: www.mapy.cz.

3.1.1. Historie Božkova

Kronika osady⁶⁰ popisuje, že název Božkov je dle pověsti údajně odvozen od kdysi dávno žijícího obyvatele Bořka. Ten měl žít ve stavení č. 1. Osadě se nejprve říkalo Bořkov, ale po čase se kvůli snazšímu vyslovování zažilo pojmenování Božkov. Jistý, již zemřelý, starousedlík popsal, že se ve stavení č. 1 nacházela olověná tabulka s původním nápisem Bořkov, ale ta byla po úderu blesku a následném požáru plně roztavena.⁶¹

Dále kronika popisuje, že za doby opata sázavského Dětharda (1097–1133) měla v držení osadu Božkov paní Přibyslava, manželka župana Hroznaty. Za doby husitských válek pak přešla ves Božkov ze správy sázavského kláštera pod správu Pražanů, kteří se spojili s Tábori. V roce 1422 získal městečko Mníchovice společně se vsí Božkov Vilém Kostka z Postupic. Božkov v té době byla jen malá víska s několika obyvateli. Roku 1483 byly Mníchovice společně s vískou Božkov odkázány králi Vladislavovi. Král přenechal Mníchovice společně s Božkovem panu Leskovci a ten je následně odkázal Albrechtu Rendlovi, po jeho smrti vlastnictví přešlo na jeho syny. Ti se zadlužili a prodali panství Hradecké (se vsí Božkovem) panu Jaroslavovi ze Šellenberka, nejvyššímu komořímu Království Českého. Božkov byl tak až do roku 1848 v držení panství

⁶⁰ Kronika byla sepsána ve 40. letech 20. století.

⁶¹ Archiv obce Mníchovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 481.

Hradeckého.⁶² Poté, až do roku 1941, patřil Božkov pod okolní obec Mirošovice. Po urputných snahách místních obyvatel se jim podařilo prosadit si samostatnost a 3. března 1941 se osada Božkov stala samostatnou politickou obcí.⁶³ Tou zůstala až do roku 1961, kdy byla připojena k Mnichovicím.

3.1.2. Původní osídlení

V první polovině 17. století měla ves tři grunty (selský statek). Jednalo se o č. 1–3, č. 4 – obecní pastouška a č. 5. – mlýn Šůrkov (zavedení popisných čísel bylo provedeno za vlády císaře Josefa II.).

Údaje o majitelích gruntu č. 1 sahají až do roku 1631, kdy ho vlastnil Petr Mácha. Kronika dále uvádí seznam majitelů v následujících stoletích. Výčet majitelů je ukončen posledním majitelem – Josefem Strnadem (první polovina 20. století). Historie gruntu č. 2 též sahá až do 17. století a končí majitelem Josefem Obrhelem. Grunt č. 3 uvádí Jana Štěpána, jako majitele z roku 1620. Dochovala se také informace, že během třicetileté války byla selská stavení velmi zpustlá a rolníkům se špatně hospodařilo. Majitelem gruntu č. 3 byl ve 40. letech 20. století Václav Drška.

Mlýn Šůrkov, označený č. 5, byl v roce 1651 vlastněn Josefem Bínou, ke konci 19. století byl již majetkem Taubnerů (Karoliny Taubnerové). Taubnerovi současně vlastnili i grunt č. 4, již zrušenou obecní pastoušku. Mlýn a rodina Taubnerů, jak ukáže následující vývoj, sehrály důležitou roli při vzniku letoviska.

Do konce 18. století byl tedy Božkov velmi malou vískou, sestávající z pěti stavení. Již začátkem 19. století začíná osadníků přibývat. Odkupují si pozemky od stávajících hospodářství (zejména od č. 3) a začínají v Božkově hospodařit. Osada se rozrůstá o stavení č. 6, 7, 8 (majitel rozdělil hospodářství mezi své dva syny a vzniká také č. 12) a o č. 9. Do počátku 20. století se osada rozrůstá poměrně pozvolna. Tabulka č. 1 níže uvádí přesné údaje o počtu domů a obyvatel v jednotlivých letech.⁶⁴ Mezi lety 1900 až 1910 byla nově postavena jen dvě stavení a následně v letech 1910 až 1921 pak čtyři stavení. V roce 1926 byl postaven jeden domek. Všechny tyto stavby byly ještě určeny

⁶² Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 481.

⁶³ O osamostatnění Božkova od Mirošovic se významně zasloužil JUDr. Josef Plichta, který v Božkově vlastnil rekreační vilu (čp. 86). Pan Plichta pocházel z Prahy, kde vykonával funkci ministerského rady Nejvyššího účetního kontrolního úřadu, díky čemuž se mohl dostat do kontaktu víceméně s každým úřadem, tedy i s činiteli, kteří rozhodovali o rozlukách obcí. Pan Plichta byl tedy pověřen osadním vedením Božkova, aby se pokusil prosadit osamostatnění Božkova. To se mu díky jeho přímluvám na příslušných místech podařilo a z osady Božkov se stala samostatná politická obec.

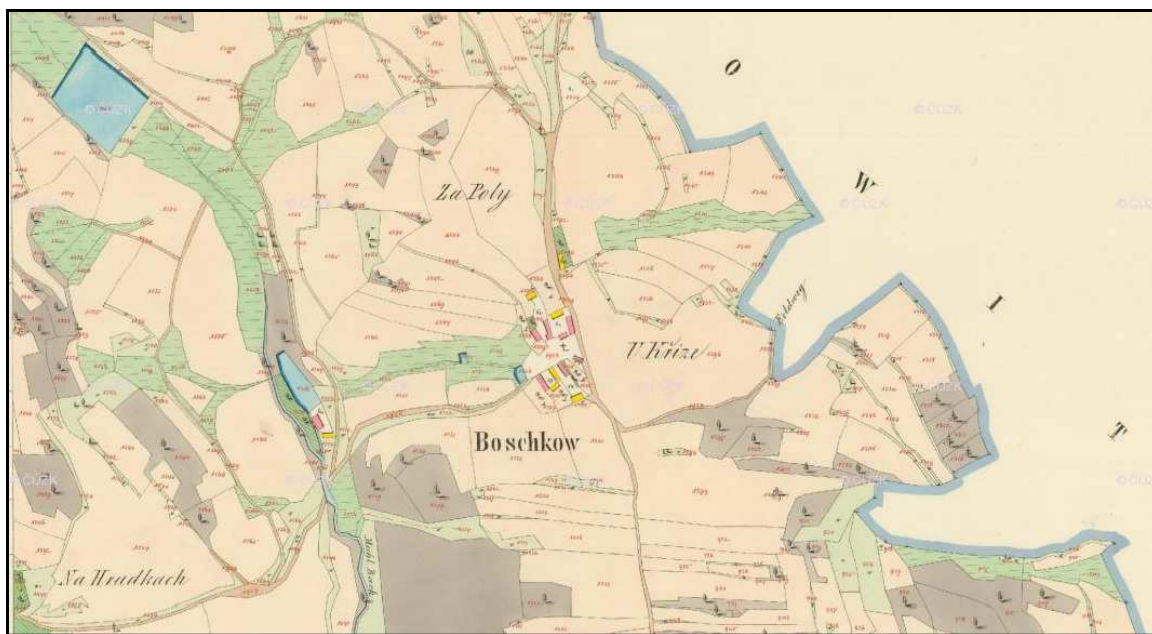
⁶⁴ Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 481.

ke stálému pobytu, tedy trvalému žití v Božkově a patřily především rolníkům a hospodářům. K prudšímu stavebnímu boomeru pak dochází od roku 1927. V tomto roce začínají vznikat první rekreační objekty a současně dochází k objevování Božkova jakožto lokality příhodné a vyhovující pro trávení volného času pro obyvatele nedaleké Prahy.⁶⁵

Rok	Počet stavení	Počet obyvatel
1825–1840	7	44–53
1870	9	45
1880	12	88
1890	14	72
1921	21	97

Tabulka č. 1 uvádí počet stavení a obyvatel v jednotlivých letech.

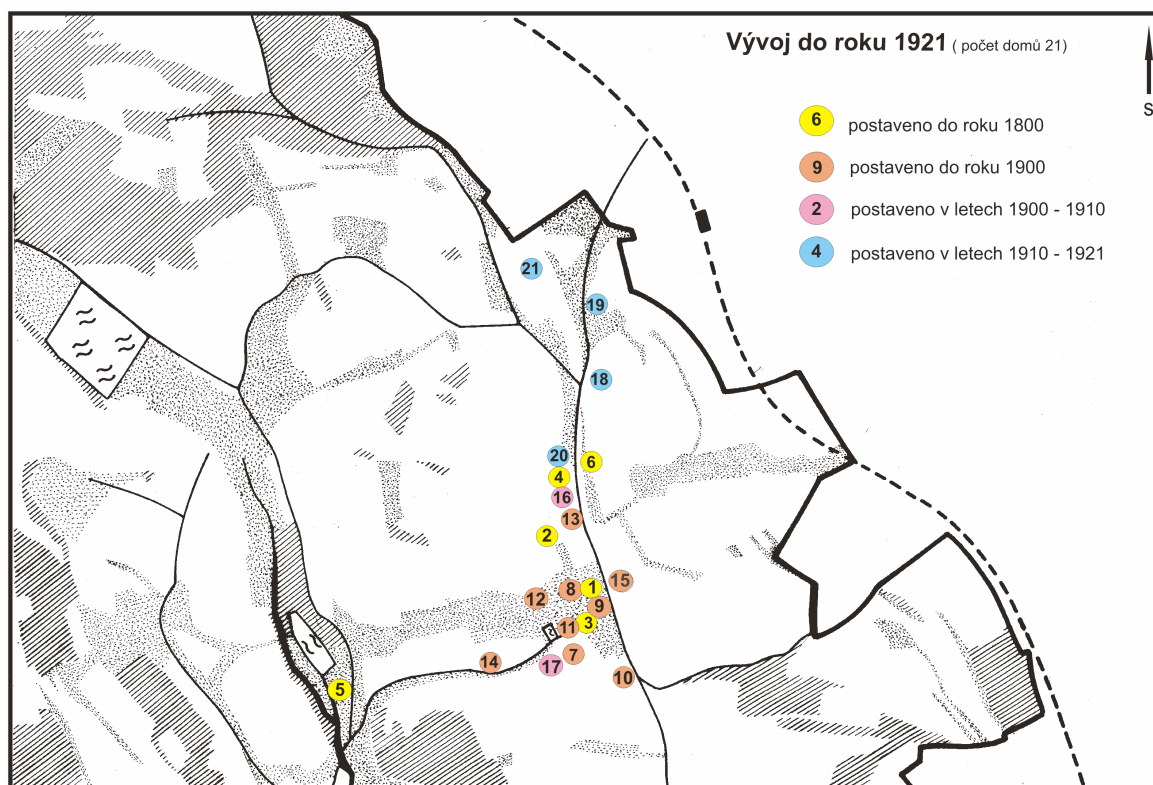
Sestavena z části autorkou na základě archivních zkoumání a doplněna údaji statistického úřadu.⁶⁶

Obrázek 3 Božkov v roce 1841 (mapa Stablního katastru). Dostupné z: www.archivnimapy.cuzk.cz.

⁶⁵ Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 481.

⁶⁶ RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Vyd. 1. Praha: Český statistický úřad, 2006, 2 sv. (759, 623 s.). ISBN 80-250-1277-8. s. 53, 154–155.

Obrázek 4 Vývoj zástavby v Božkově do roku 1921. Kresbu provedla M. Fábiková na základě předpřipravených podkladů autorky.

3.1.3. Objevování Božkova Pražany a vznik letoviska

„Jedeme-li vlakem z Prahy k Benešovu, překvapí nás hned za Strančicemi půvabné utváření hornatého kraje, který se připojuje k vrchům kol řeky Sázavy. Ještě do nedávna málokdo věděl, že v blízkosti Prahy je hornatý kraj, který přírodními krásami a zajímavými turistickými partiemi podobá se malebnému kraji Orlických hor.

Od nádraží vystupujeme po strmém svahu Vráže k Novému Božkovu. Čistý, ozonový vzduch, prosycený vůní jehličnatých lesů, opájí nás. V okolí není továren, půda je písčitá. Vzduch není znečištěn kouřem ani prachem. Jsme nadšeni půvabem božského kraje. Lesnaté, luční i holé kamenité stráně, údolí, vrchy a také hřebeny hor rozbíhající se v dáli a jako modravé vlny vznášejí se nad obcemi a nad pestrým kobercem lesů, luk a polí.“⁶⁷

Výše zmíněný úryvek pochází z kroniky Božkova a byl sepsán Josefem Polákem. Pan Polák pocházel z Prahy a v Božkově si nechal postavit rekreační objekt. Jeho příspěvek uvedený v obecní kronice může pomoci k nastínění důvodů, které Pražany vedly k tomu, že si zvolili právě Božkov, jako místo, kde chtějí trávit volné chvílky a rekreovat se.

⁶⁷ Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 667.

Ke zmapování tehdy oblíbené rekreační oblasti a určení možných důvodů, proč si Pražané volili k rekreaci právě okolí Mnichovic, může pomoci i publikace, kterou v roce 1933 vydal mnichovický spolek pro okrašlování a ochranu domoviny. Ta pojednává o Mnichovicích a blízkém okolí a tehdy měla svým obsahem lákat Pražany k navštívení obce a přilehlých částí. Na základě této publikace je tedy možné popsat tehdejší rekreační a turistickou oblast v okolí Mnichovic a zároveň nastínit lákadla, která turistům a rekreantům mohl kraj nabídnout. Rekreant či turista mohl v okolí Mnichovic provozovat celou řadu aktivit. Hornatý a lesnatý kraj umožňoval vycházky do okolní přírody s množstvím vyhlídek a zajímavých míst. V letních měsících bylo možné osvěžit se v nedaleké Sázavě. V zimních měsících naopak kraj poskytoval ideální horské terény a pláň pro lyžaře i sáňkaře.⁶⁸ Přímo v Mnichovicích pak bylo možné pronajmout si tenisové kurty, volejbalové hřiště či navštívit místní koupaliště.⁶⁹

Dá se předpokládat, že pokud božkovští rekreanti zatoužili po sportovních aktivitách, přilehlé Mnichovice mohly jejich touhy plně uspokojit.

Publikace popisuje mnichovický kraj jako hornatý, ležící v sázavské vysočině, která navazuje na Brdy. Obklopují ho výšiny pokryté lesním porostem, jejichž nadmořská výška se pohybuje kolem 500 m. Pod nimi se rozkládají malebná údolí, kterými protékají říčky a potoky (Rokytka, Botič, Mnichovka). Rozmanitost krajiny je doplněna řadou rybníků. Turisty tento kraj okouzлил svou romantikou natolik, že ho často nazývali sázavským Švýcarskem. Lékaři mnichovický kraj doporučovali pro jeho ozdravné účinky, horské klima a s ním spojený čerstvý vzduch působil blahodárně na lidský organismus.⁷⁰

Mnichovice a přilehlý Božkov rovněž lákal turisty, letní hosty a rekreanty výbornou dostupností z Prahy. Ve třicátých letech existovalo pravidelné železniční spojení Praha – Benešov se zastávkou v Mnichovicích. Vlakem tedy bylo možné se do Mnichovic dostat přibližně za hodinu. Výhodou navíc byla skutečnost, že vlak z Prahy měl pravidelný hodinový interval. První vlak odjížděl z Prahy již v půl páté ráno a pak jezdil každou hodinu až do půl dvanácté do večera. Hodinový interval samozřejmě fungoval i v opačném směru. Do Mnichovic tak mohl tehdejší obyvatel Prahy podniknout výlet třeba jen na půl dne, projít se přírodou a vrátit se zpět do velkoměsta. Další možností, jak se do Mnichovic (Božkova) dostat bylo vlastním automobilem. Publikace uvádí, že z Prahy do Mnichovic to bylo 29 kilometrů, což odpovídalo přibližně třicetiminutové jízdě automobilem (přes

⁶⁸ O mnohých zimních nedělích do mnichovického kraje zavítávaly celé tisíce pražských zimních sportovců.

⁶⁹ Redakce HIPMANOVÁ, M. *Mnichovice*. Mnichovice: Spolek pro okrašlování a domovinu. 1933.

⁷⁰ Tamtéž, s. 12–15.

Hostivař, Uhříněves a Říčany). V Mnichovicích se pak nacházelo několik benzinových pump, kde bylo možné doplnit pohonné hmoty a zároveň ve městě fungovalo i několik autoopraven, kde se případně daly vyřešit problémy s vozidlem. Krom výše zmíněných dvou způsobů, jak se do Mnichovic dopravit existovala ještě další možnost. Tou bylo najmutí autodopravce, publikace uvádí i několik kontaktů na tehdejší firmy, které tuto službu poskytovaly. Věnovaly se jak přepravě osob, tak přepravě věcí (například v případě stěhování na letní byt).⁷¹

Následující úryvek z publikace okrašlovacího spolku popisuje a shrnuje tehdejší mnichovické letovisko.

„Letní hosté zamilovali si Mnichovice i okolní jich dědiny k letnímu pobytu a není divu, že naše město získalo mezi letními sídly pověst nejlepší a místo nejvýznačnější. Je tu k dispozici vše, co letní bydlení vyžaduje: dobré bydlení v hotelích či v soukromí, příležitost ke koupání, tenisové dvorce, nespočetné procházky v širém okolí vynikajících krás a blízkost dráhy.“⁷²

Obrázek 5 Pohled na Mnichovice (železniční zastávku) z božkovského svahu (počátek 20. století). Zdroj: Muzeum Říčany.

⁷¹ Redakce HIPMANOVÁ, M. *Mnichovice*. Mnichovice: Spolek pro okrašlování a domovinu. 1933, s. 91.

⁷² Tamtéž, s. 80.

3.1.4. Vývoj zástavby v letovisku Božkov mezi lety 1927 - 1942

První rekreační objekty začínaly v Božkově vznikat v roce **1927**. V tomto roce byly nově vystavěny čtyři domy. Dva z nich patřily místním obyvatelům (čp. 22 a 24), ale vzhledem k tématu této práce jsou mnohem zajímavější zbývající dva objekty s čp. 25 a 26.⁷³

První z nich (čp. 25) si nechal postavit pan Škabrada, vrchní účetní tajemník z Prahy. Projekt vilky a stavbu samotnou zadal místnímu zednickému mistrovi a staviteli, sídlícímu v přilehlých Mnichovicích, Stanislavu Haspeklovi (ten se pak významnou měrou podílel na řadě dalších staveb v Božkově). Jednalo se o přízemní vilku s podkrovím, sestávající ze dvou kuchyní, pokoje, sklepa, komory, koupelny a glazetu⁷⁴. Vilka byla postavena ve východní části Božkova, kousek od železnice v relativní vzdálenosti od stavení místních obyvatel (umístění vilky je patrné z obrázku č. 6).⁷⁵

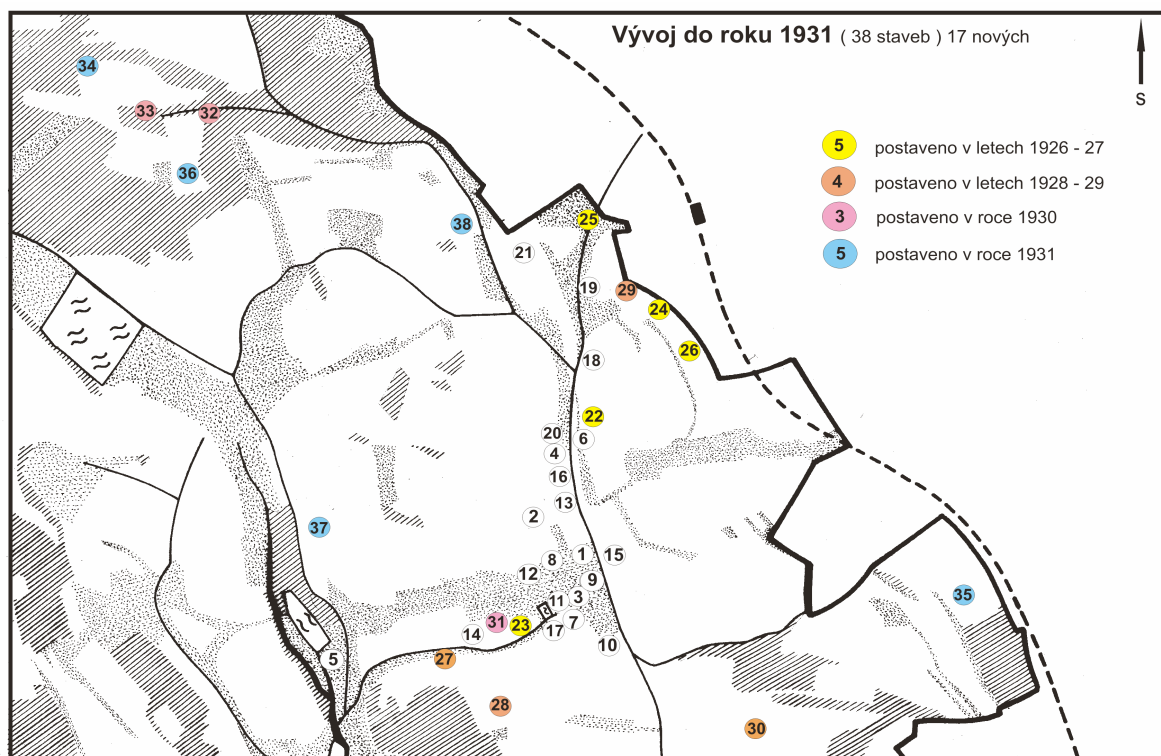
Druhá stavba (čp. 26) se nacházela ve stejné lokalitě, tedy také blízko železnice a postavil si ji pan Tereba. Projektantem stavby byl podnikatel a stavebník František Lorenc z nedalekých Strančic, který v Božkově v následujících letech postavil ještě dalších pět objektů. Tento dům záhy odkoupil pan Chochola, kadeřník z Prahy-Nuslí. Dvoupatrový objekt byl již od počátku koncipován tak, aby tvořil menší obytné jednotky a mohl tak být určen k pronájmu. Z tohoto důvodu se v něm nacházely hned čtyři kuchyně, pět pokojů, několik sklepů, koupelna a suchý záchod, který byl umístěn na dvoře. Objekt byl často pronajímán letním hostům, kteří do Božkova jezdili přibližně od druhé poloviny dvacátých let 20. století až do padesátých let 20. století.⁷⁶ Letním hostům bude věnována celá kapitola v následující části práce. Obrázek č. 6 dále znázorňuje vývoj výstavby v Božkově v jednotlivých letech, a to až do roku 1931.

⁷³ Státní okresní archiv (dále SOKA) Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 3.

⁷⁴ Glazet (closet, klozet) je tehdejší označení pro WC; v textu jsou uváděny originální názvy uvedené v projektové dokumentaci konkrétní stavby.

⁷⁵ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 3.

⁷⁶ Tamtéž.

Obrázek 6 Vývoj zástavby v Božkově do roku 1931. Kresbu provedla M. Fábiková na základě předpřipravených podkladů autorky.

Rokem **1928** se osada Božkov rozrostla o další dvě stavby. Vzniklo jednak další venkovské stavení s čp. 27 a současně byla také postavena první velká rekreační vila nesoucí čp. 28.

Majitelem této vily byl Svatopluk Konrád, ředitel spořitelny v Praze na Vinohradech. V pozdějších letech byl pan Konrád hybatelem místního dění, byl aktivním členem místního okrašlovacího spolku a také se velmi významně podílel na protiněmeckém odboji za druhé světové války.⁷⁷ Jeho letní sídlo bylo postaveno

⁷⁷ Významným hybatelem dění v okolí Božkova na sklonku druhé světové války byl Svatopluk Konrád. V roce 1945, ve chvílích, kdy již bylo zřejmé, že se válka chýlí ke svému konci a že německá moc slábne, organizoval odbojové a protiněmecké akce. V prvé řadě obeznámil okolní občany, aby nadále nedodávali Němcům generátorové dříví. Němci totiž v té době trpěli nedostatkem pohonných hmot pro svá motorová vozidla, tak nařídili občanům povinné odevzdávání svých zásob dřeva. Konrád se v té době přestěhoval s rodinou natrvalo do Božkova a byl tak v úzkém kontaktu s místními, starosty okolních obcí i s četnickou stanicí v Mnichovicích a informoval je o aktuálním vývoji. Společně s několika důvěryhodnými občany probíhala jednání o společném protiněmeckém odboji. K národnímu odboji se připojovalo čím dál více občanů, strhávali nebo zabarvovali německé nápisy, blokovali železniční tratě v okolí a vedli otevřená povstání proti německým příslušníkům SS. V prvních květnových dnech místní s napětím poslouchali rozhlas a sledovali vývoj v Praze. Odvaha českých občanů postupně narůstala. Došlo k přepadení německého obrněného vozidla a místní se dostali k prvním zbraním a nábojům a postupně tak odzbrojovali německé vojáky podél trati a v blízkém okolí. Pan Konrád vedl dlouhá jednání ve své vile a výsledkem bylo založení revolučního výboru (členové: Dvořák, Držka, Kudrna, Vratislav, Znamenáček, Pazdera, Šticha, Veselý, Škabrada, Strnad, Jirásek a Konrád, který byl zvolen jeho předsedou). Výbor byl z větší části složen z majitelů rekreačních objektů, což naznačuje, že se před koncem války uchýlili z Prahy do relativně bezpečnější venkovské oblasti a jejich aktivita zase dokazuje spjatost místní a pražské komunity a výrazné vlastenecké postoje. Členové utvořili božkovskou vojenskou jednotku a udržovali blízké styky s podobnou

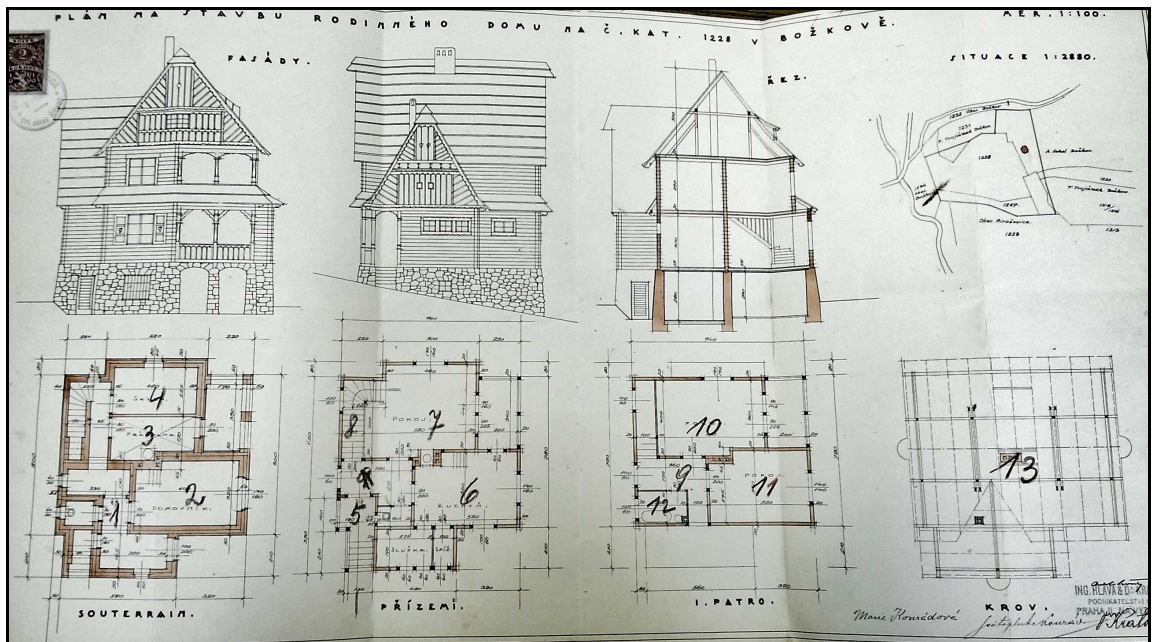
v lokalitě zvané *Nový Božkov*, nacházející se na opačné straně obce (v jižní části Božkova) než domy z předchozího roku. Podrobně to ukazuje obrázek č. 6 vývoje tehdejší zástavby. Je z něj také patrné, že první rekreační objekty vznikaly po obou stranách původní zástavby, i když si od ní udržovaly určitý odstup. Pan Konrád si zvolil architekta z Prahy a jeho letní sídlo bylo koncipováno ve stylu turnovsko-jičínských staročeských chalup. Do základů vily byla údajně zabudována láhev z odolného materiálu, do které byly vloženy upomínkové předměty (pergamen s pozdravem pro budoucího čtenáře a několik druhů mincí tehdy ještě mladé Československé republiky) jako památka na tehdejší dobu. Stavbu ukotvovala kamenná podezdívka, ale jinak byla celá sroubená z jedlových a smrkových kmenů, dovezených až ze Slovenska a pokryta byla ručně vyrobeným šindelem.⁷⁸ V objektu se nacházela kuchyň, tři pokoje, prádelna, WC, pokoj pro služku, pokoj pro domovníka, sklep, spíž a koupelna.⁷⁹ K vile patřil i rozsáhlý pozemek (původně ho vlastnili dva místní hospodáři z čp. 9 a čp. 11, každý určitou část a zbývající část byla odkoupena od mirošovické a božkovské obce). Pozemek byl vzorně upraven a zahrada osázena vzácnými dřevinami.⁸⁰

jednotkou působící v Mnichovicích. Členové hlídali okolní straně a předávali si informace o polohách německých oddílů. Společně s okolními občany došlo k vytrhání kolejí v okolí Mnichovic, takže byla pozastavena železniční doprava, a tím byl znemožněn příjezd německých posil z širšího okolí. Na silnicích se stavěly zátarasy a hlídaly se jednotlivé silniční podjezdy, které se daly v případě potřeby vyhodit do povětří pomocí dopředu připravených náloží. Sedmého května již docházelo k tvrdým bojům v okolních lesích, do kterých se zapojili i někteří členové revolučního výboru. Za zmínku stojí i obětavost provozovatele místního hostince, Ludvíka Taubnera (potomka Karoliny Taubnerové, majitelky mlýna v Božkově), který ze svých zásob poskytoval občerstvení bojujícím občanům. Poté boje pomalu utichaly a místním se naskytl pohled na bezmocné německé jednotky, které se přesouvaly směrem k americké armádě, neboť pro ně bylo jednodušší stát se zajatci amerických jednotek, než se nechat zajmout blížící se ruskou armádou. Přišel konec násilí a nadvlády, nadešla doba vítězství a svobody (bohužel ne na dlouho). Čerpáno z božkovské kroniky.

⁷⁸ Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 596.

⁷⁹ SOkA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 4.

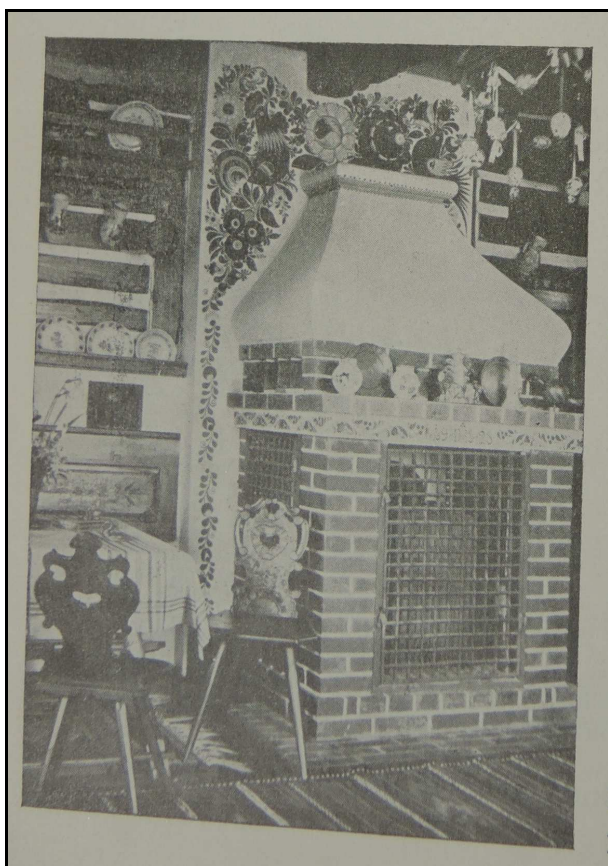
⁸⁰ Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 596.

Obrázek 7 Plánek vily Svatopluka Konráda čp. 28. Zdroj: SOkA Praha-východ.

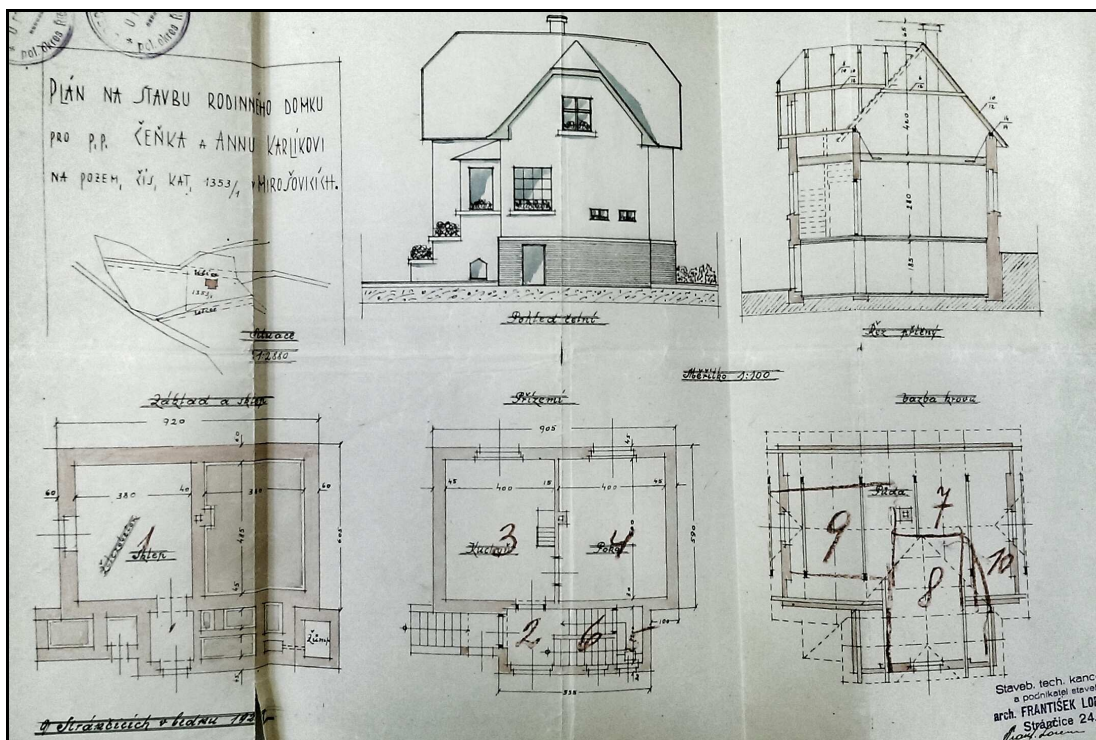

Obrázek 8 Fotografie Konrádovy vily čp. 28. Zdroj: Muzeum Říčany.

Obrázek 9 Fotografie krbu z Konrádovy vily čp. 28.
Zdroj: Muzeum Ríčany.

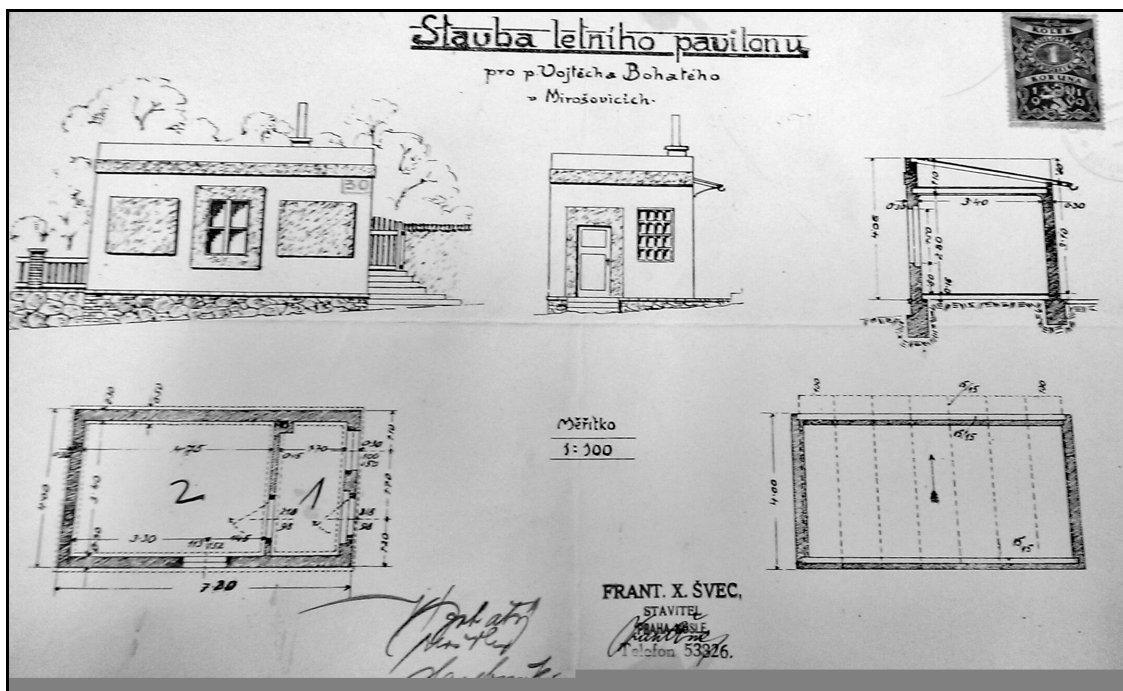
V následujícím roce (1929) se v nově vznikajícím letovisku objevily další dvě stavby. Jednalo se o vilku s čp. 29, která se nacházela v lokalitě u železnice, ve východní části obce, a o zděnou chatku (čp. 30), která byla, jak je patrné z obrázku č. 6, značně vzdálena od jakéhokoli osídlení. Rekreační domek čp. 29 postavili manželé Karlíkovi, ale hned záhy si ho koupili manželé Novákovi, oba učitelé z Prahy-Vršovic. Stavba spíše skromnějšího typu, se skládala z kuchyně, pokoje, obytné půdy a sklepa a stavitelem byl opět František Lorenc ze Strančic.

Obrázek 10 Plánek rekreačního domku čp. 29. Zdroj: SOKA Praha-východ.

Letní pavilon čp. 30 byl první zděnou chatkou v Božkově. Stavbu, určenou k obývání jen v letních měsících, sestávající z předsíně a pokoje zakoupili manželé z Prahy a stavitele si vybrali také pražského, byl jím František X. Švec.⁸¹ Umístění této chatky, jež stála úplně mimo jakékoli předchozí osídlení, mohlo být určitou předzvěstí dalšího vývoje zástavby. Vily a vilky vznikající v následujících dvou letech se úplně odchylovaly od původního osídlení a vznikaly „volně v krajině“, značně vzdáleny od původního historického jádra osady.

⁸¹ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 4.

Obrázek 11 Plánek letního pavilonu čp. 30. Zdroj: SOKA Praha-Východ.

V roce 1930 vznikly tři nové stavby. Čp. 31 si postavil místní dělník Josef Malik. Jednalo se o prosté venkovské stavení uzpůsobené k trvalému žití. Umístěním přímo navazovalo na původní zástavbu. Naopak zděná chatka čp. 32 byla již typickým rekreačním objektem, navíc vznikla v doposud zcela neobydlené části, velmi vzdálena od všech ostatních staveb. Počínaje touto stavbou se započal zastavovat severní cíp Božkova, pokrytý poli, loukami a hraničící s lesem. Rekreační chatku si zde postavil Karel Hausmann z Prahy. Projekt a stavbu zadal místnímu staviteli Antonínu Haspeklovi.⁸² Objekt byl složen z předsínky, pokoje (s kuchyní) a menší půdy.⁸³

Ve stejné části Božkova, kousek od chatky pana Hausmanna vznikla další stavba, a to rekreační vilka Karla Veselého, poštovního podúředníka z Prahy-Nového Města označená čp. 33. Jednalo se o podsklepenou dvoupatrovou vilku. V přízemí se nacházely předsíň, pokoj, kuchyň, koupelna a WC a první patro zahrnovalo předsíň, pokoj, kuchyň a půdu. Fakt, že se ve vilce nacházely dvě kuchyně, již avizuje, že u Veselých pobývali i nájemníci.⁸⁴

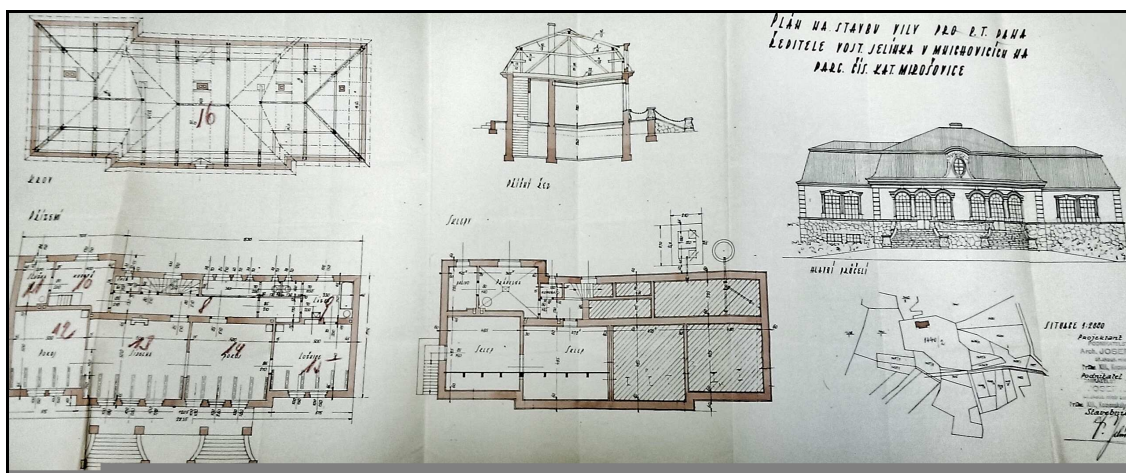
Rok 1931 s sebou přinesl rovnou pět nových staveb. Uprostřed lesů na kopci, ještě dále na sever od objektů čp. 32 a 33 vzniklo velkolepé, honosné barokní sídlo pana ředitele

⁸² Pro upřesnění. V Božkově stavěl jak Antonín, tak Stanislav Haspeklo. Oba pocházeli z přílehlých Mnichovic a lze přepokládat, že byli v určitém příbuzenském vztahu. Zednický mistr Antonín Haspeklo postavil celkem 13 staveb a zednický mistr Stanislav Haspeklo projektoval a postavil v Božkově 8 staveb.

⁸³ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 4.

⁸⁴ Problematika pronájmů, nájemníků a letních bytů bude blíže popsána v následující kapitole.

Vojtěcha Jelínka, přezdívané zámeček (čp. 34). Jak dokládá plánek vily (obrázek č. 11), jednalo se o velmi luxusní sídlo. V podzemní části se nacházela prádelna, komora a pět sklepů, v přízemí závětrí, dva closety, spíž, kuchyň, pokoj pro služku, ložnice, tři další pokoje, lázeň, předsín a terasa, v podkroví pak byla umístěna ještě půda a komora. Celou stavbu navrhl a vystavěl Břetislav Staněk, stavitel z nedalekých Mirošovic, který v Božkově v následujících letech postavil ještě dalších sedm staveb.⁸⁵

Obrázek 12 Plánek vily (zámek) čp. 34. Zdroj: SOKA Praha-Východ.

Z údajů v kronice vyplývá, že pan Jelínek byl Čech, ale pracoval ve službách Německa. Žil na svém zámku se svou konkubínou a v následujících letech nechvalně proslul svým členstvím u tzv. „páté kolony“⁸⁶, která měla připravovat vpád Němců do Českých zemí v roce 1939. V témže roce prodal i svou vilu v Božkově, ve které měl mít údajně ukrytou i tajnou vysílačku a odstěhoval se do Mníšku pod Brdy, kde v návaznosti na události z května 1945 ze strachu před trestem spáchal sebevraždu. Po válce se o vilu staral domovník a v roce 1947 ji vlastnila organizace zvaná „Zdravá Generace“.⁸⁷

Rekreační vilku čp. 35 si postavil pro sebe a svou rodinu Josef Dvořák z Prahy-Nuslí. Jak ukazuje obrázek č. 6, stavba byla situována v jihovýchodní části obce, v blízkosti železniční tratě, v lokalitě, kde doposud nebyly žádné další stavby. Pan Dvořák využil služeb zednického mistra z Mnichovic Josefa Obermajera (ten v Božkově postavil

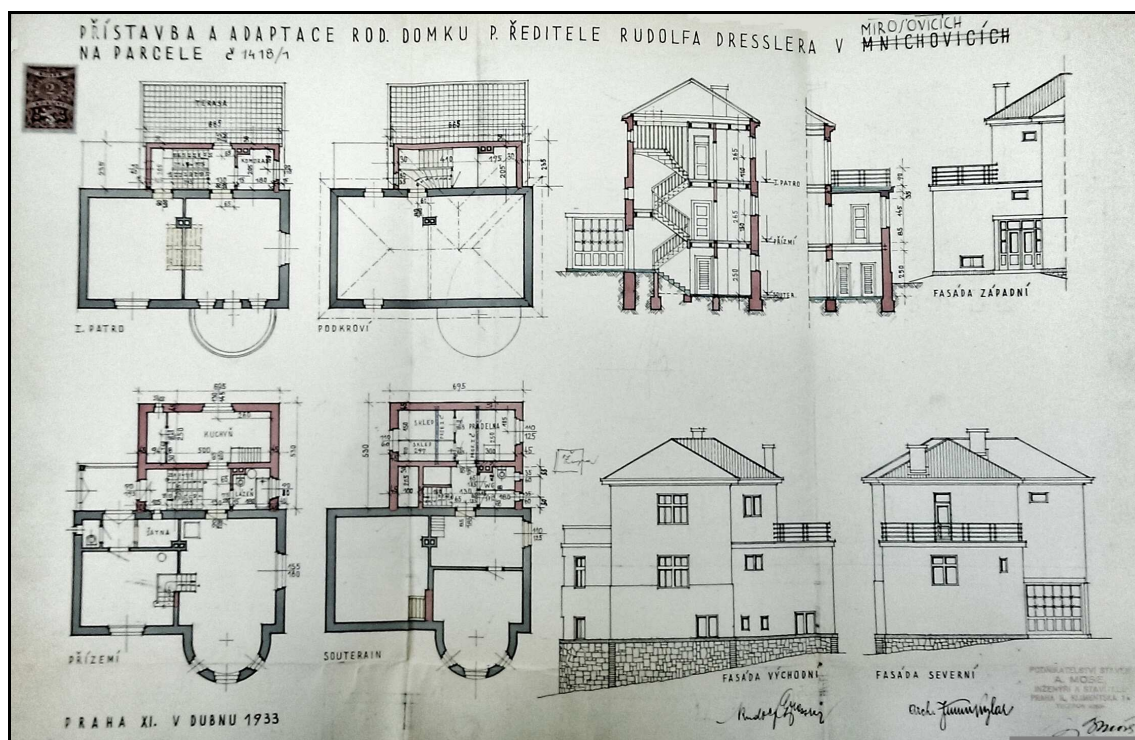
⁸⁵ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 4, 5 a 6.

⁸⁶ Termín „pátá kolona“ označuje politickou skupinu, která tajně působí proti svému státu a zastává ideologii či politiku protivníka.

⁸⁷ Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 596.

celkem čtyři stavby). Podkrovní vilka sestávala z předsíně, spíže, kuchyně, pokoje, lázně, WC a půdy.⁸⁸

Další velká vila s čp. 36 pak vznikla v již zmíněné severní části obce, kousek od staveb čp. 33 a 34. Jednalo se o luxusní objekt, který si postavili manželé Terebovi, ale záhy ho odkoupili Dresslerovi (pan Rudolf Dressler byl ředitel továrny) z Prahy-Nuslí. Došlo ke kompletní přestavbě vily, na kterou si najali architekta a stavitele A. Mose z Prahy. Mohutná stavba byla složena ze suterénu, ve které byl umístěn sklep, prádelna, záchod, spíž, kuchyň a pokoj. V přízemí se nacházela šatna, záchod, halla, pokoj, lázeň, kuchyň a komora. V prvním patře byly dva pokoje, komora a terasa a nad tím vším byly umístěny ještě dvě půdní místnosti. K této vile patřil i rozsáhlý pozemek.⁸⁹

Obrázek 13 Plánek vily čp. 36. Zdroj: SOKA Praha-Východ.

Vilka s čp. 37 se díky své poloze stala další významnou stavbou. Nacházela se totiž v jihozápadní části obce, v blízkosti Taubnerovic mlýna (čp. 5), nad potokem a menším rybníkem. Před touto stavbou na tomto místě nebylo žádných jiných staveb, jen volná krajina složená z polí a luk. Jak ale ukáže vývoj, v následujícím roce si tuhle část Božkova zvolilo pro umístění své stavby mnoho dalších rekreatů. Stavba samotná ničím nijak zvláště nevynikala. Jednalo se o skromnější vilku se sklepem, předsíní, spíží, kuchyní,

⁸⁸ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 4.

⁸⁹ Tamtéž.

pokojem a půdou. Postavili si ji manželé Pekařovi z Prahy. Zakázku zadali podnikateli staveb Zdeňku Moravcovi, rovněž z Prahy (ten postavil v Božkově ještě tři další objekty).⁹⁰

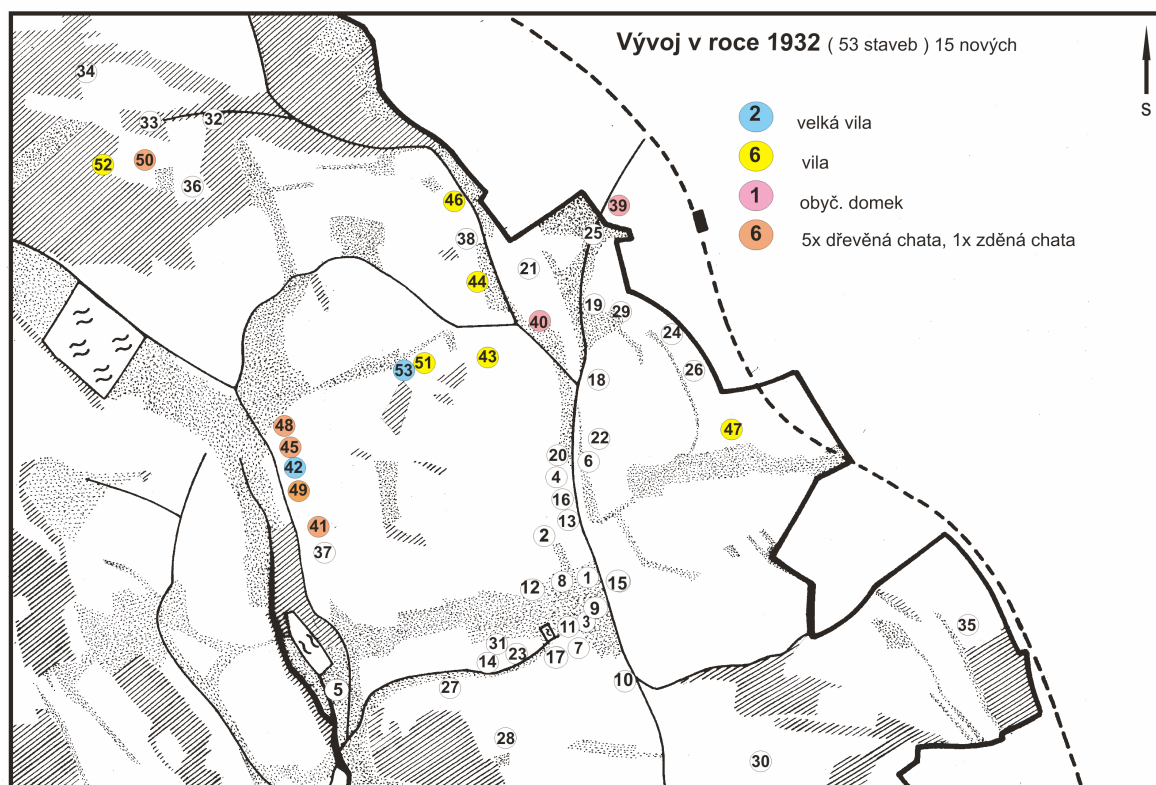
Objekt s čp. 38 patřil Emanuelu Štichovi, dílčímu dozorci Č.S.D., tedy železničnímu zaměstnanci. Podkrovní vilka byla postavena v relativní blízkosti železnice, kousek od původní vily s čp. 21. Stavitelem objektu byl Ing. Černohorský z Prahy (v Božkově se podílel dohromady na třech stavbách, jednou z nich byla také přestavba původního venkovského stavení čp. 1, uskutečněná v roce 1933). Podsklepená vilka se skládala z verandy, předsíně, pokoje, kuchyně, WC a obytného podkroví.⁹¹

Rokem 1931 skončila úvodní stavební vlna znázorněná na obrázku č. 6. V tomto roce se v Božkově vyskytovalo 38 staveb. Od roku 1926 vzniklo sedmnáct nových objektů. Pět z nich patřilo místním, zámeček pana Jelínka, který zde žil nastálo, byl stavbou atypickou, ale zbylých jedenáct staveb bylo určeno k rekreaci pro obyvatele z nedaleké Prahy.

Rok **1932** byl asi nejvýznamnější z hlediska stavebních aktivit obyvatel hlavního města. V tomto roce vzniklo patnáct nových staveb, které byly všechny určené k rekreaci, a jejich vlastníci pocházeli již výlučně z Prahy. V roce 1932 byly v Božkově postaveny dvě velké vily, šest vil/vilek, jedno obyčejné stavení venkovského typu, jedna zděná chatka a pět chatek dřevěných. Vývoj zástavby v roce 1932 znázorňuje obrázek č. 14 níže.

⁹⁰ SOkA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 4.

⁹¹ Tamtéž.

Obrázek 14 Vývoj zástavby v Božkově v roce 1932. Kresbu provedla M. Fábiková na základě předpřipravených podkladů autorky.

Dvě stavby vznikly v severní části Božkova (v blízkosti vil čp. 33 a 36.). V prvním případě se jednalo o dřevěnou chatku (weekendový domek) s čp. 50 patřící Ludvíku Zapletalovi z Prahy-Holešovic. Stavbu projektoval architekt a stavitel z Prahy-Vinohrad, Emil Miclík. Chatka byla podsklepená a i přes své malé rozměry se do ní vešla chodba, záchod, kůlna, obývací místnost, kuchyň a ložnice.⁹²

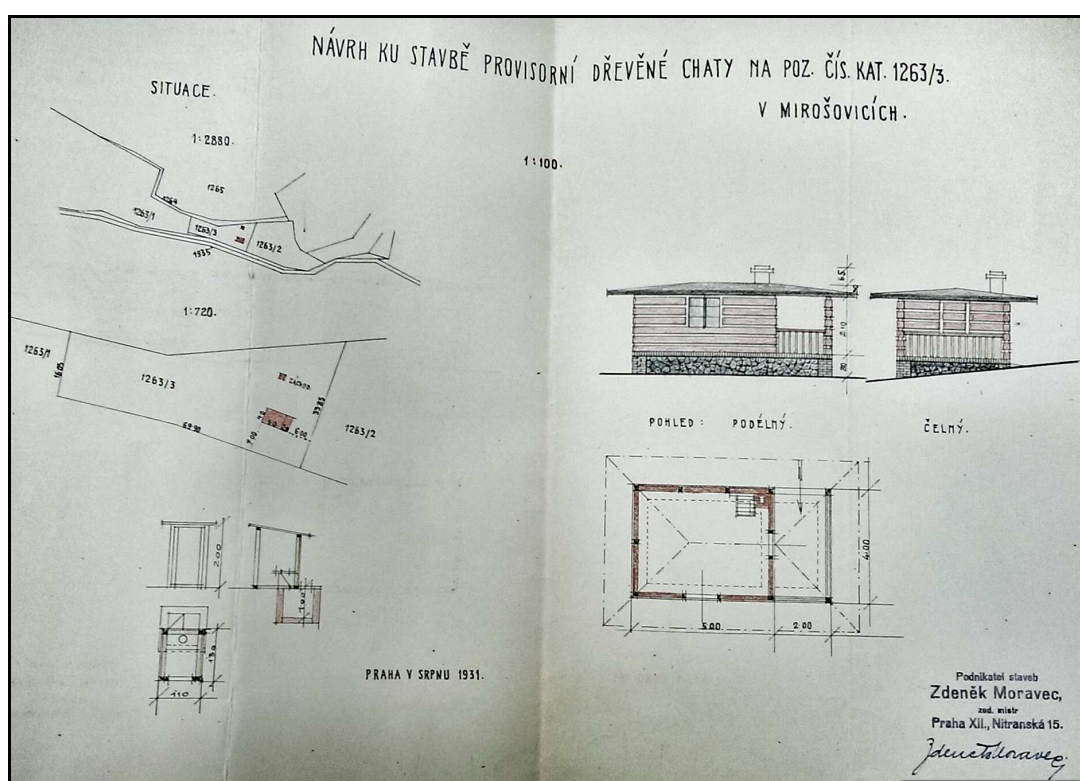
Druhá stavba, téměř sousedící s chatkou pana Zapletala, byla o poznání honosnější. Jednalo se o vilu čp. 52 patřící paní Bedřišce Štikové z Prahy-Starého Města. Stavbu zhotovil již zmíněný Josef Obermajer z Mnichovic. Jednalo se o podsklepenou vilu s předsíní (hallou), pokojem, kuchyní, koupelnou a klosetem v přízemí a předsíní, dvěma pokoji a půdním prostorem v podkroví. Tuto rekreační vilu pak v roce 1939 zakoupily od paní Štikové Marie, Milada a Ludmila Pelclovi z Nuslí, povoláním profesorka, úřednice a administrativní pracovnice ministerstva spravedlnosti.⁹³

Čtyři objekty pak vznikly na již zmíněném místě kousek od mlýna a potoka. Jednalo se o tři dřevěné chatky s čp. 41, 45 a 49 a jednu zděnou chatu s čp. 48.

⁹² SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 4.

⁹³ Tamtéž.

Výše zmíněné tři dřevěné chatky projektoval a postavil Zdeněk Moravec z Prahy. Chatku s čp. 41 dokonce postavil sám pro sebe a pro svoji rekreaci, trvale bydlel v Praze-Holešovicích. Chatku čp. 45 si nechala postavit úřednice Marie Slámová z Prahy-Smíchova a chatku čp. 49 pak Karel Klíma z Prahy-Nuslí (stavba jeho chatky začala 10. června a dokončena byla 2. srpna). Všechny tři rekreační chaty byly dispozičně řešeny obdobně. Měly sklep, verandu a obytnou kuchyň, suchý záchod byl umístěn na zahradě. Součástí povolení ke stavbě vydávané obecním úřadem v Mirošovicích byla i poznámka, že ke schválení stavby dojde za předpokladu, že si majitel svým vlastním nákladem zřídí (dle příslušných platných předpisů) studnu, aby byl zajištěn dostatečný přísun pitné vody.⁹⁴

Obrázek 15 Plánek dřevěné chatky čp. 41. Zdroj: SOkA Praha-východ.

Sousední zděná chatka nesoucí čp. 48 patřila úředníkovi Janu Frkovi z Prahy-Nuslí. Projektantem chaty byl Karel Dub z Mladé Boleslavi. Stavba byla podsklepená a na rozdíl od předchozích dřevěných chat měla oddělenou kuchyň od obývacího pokoje a z něj pak vedly dveře do menší ložnice, doplněna byla větší verandou a záchodem.⁹⁵

Výše zmíněné čtyři objekty byly určeny výhradně k letním pobytům, ke stálému obývání uzpůsobeny nebyly. Pro letní rekreaanty z těchto chat bylo jistě výhodou, že bydleli

⁹⁴ SOkA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 4.

⁹⁵ Tamtéž.

kousek od místního Taubnerovic mlýna, neboť právě početná rodina Taubnerů poskytovala letním rekreantům zásoby potřebných potravin.

Z obrázku č. 14, který poukazuje na rozmístění jednotlivých staveb je již patrné, že se zástavba rozšířila z původní, centrální části obce, do všech světových stran. Většina okrajových částí obce byla již více či méně zmíněna. Doposud volné místo se nacházelo v jakémisi pomyslném středu obce, dalo by se říci na západ od zástavby v okolí železniční tratě. A právě v této ještě téměř neobydlené části vzniklo v roce 1932 rovnou šest staveb.

Jednalo se o objekty s čp. 40, 43, 44, 46, 51 a 53, typologicky šlo o dřevěnou chatku, velkou vilu a čtyři vily/vilky.

Stavba čp. 40 patřila manželům Josefu a Terezii Pokorným z Prahy-Nuslí (holič a žena v domácnosti). Ti si od Františka Bouši, pozemního stavitele domů z Čerčan a Zaječic (postavil v Božkově čtyři stavby), nechali postavit dřevěný švýcarský domek se sklepem, verandou, kuchyní pokojem a WC.

Vilu čp. 43 si nechal postavit (také od Františka Bouši) Antonín Zázvorka z Prahy-Nového Města. V suterénu vily se nacházel sklep, v přízemí pak veranda, předsíň, pokoj s kuchyní, spíž a záchod, v podkroví pak bylo možné obývat další dva pokoje doplněné předsíní a spíží.⁹⁶

Další vilu (čp. 44) spoluvlastnila Marie Vaitauerová a Jindřich Tille (úředník) z Prahy-Nového Města. Projekt a stavbu zajistil Alois Fuchs z Českého Brodu, za pozemek zaplatili obci 3 384 korun československých (dále jen Kč⁹⁷).⁹⁸ Ve vile se v suterénu nacházel záchod a sklep, v přízemí byla veranda, předsíň, kuchyň, dva pokoje a spíž, v prvním patře pak byly dvě terasy, předsíň, kuchyň, dva pokoje a spíž, z prvního patra ještě vedly schody na půdu. Na dvoře byla zřízena prádelna. U této vily je patrné, že šlo o objekt určený pro dvě rodiny. Každá měla svou kuchyň a oddělená patra každé z nich poskytovala dostatečné soukromí.⁹⁹

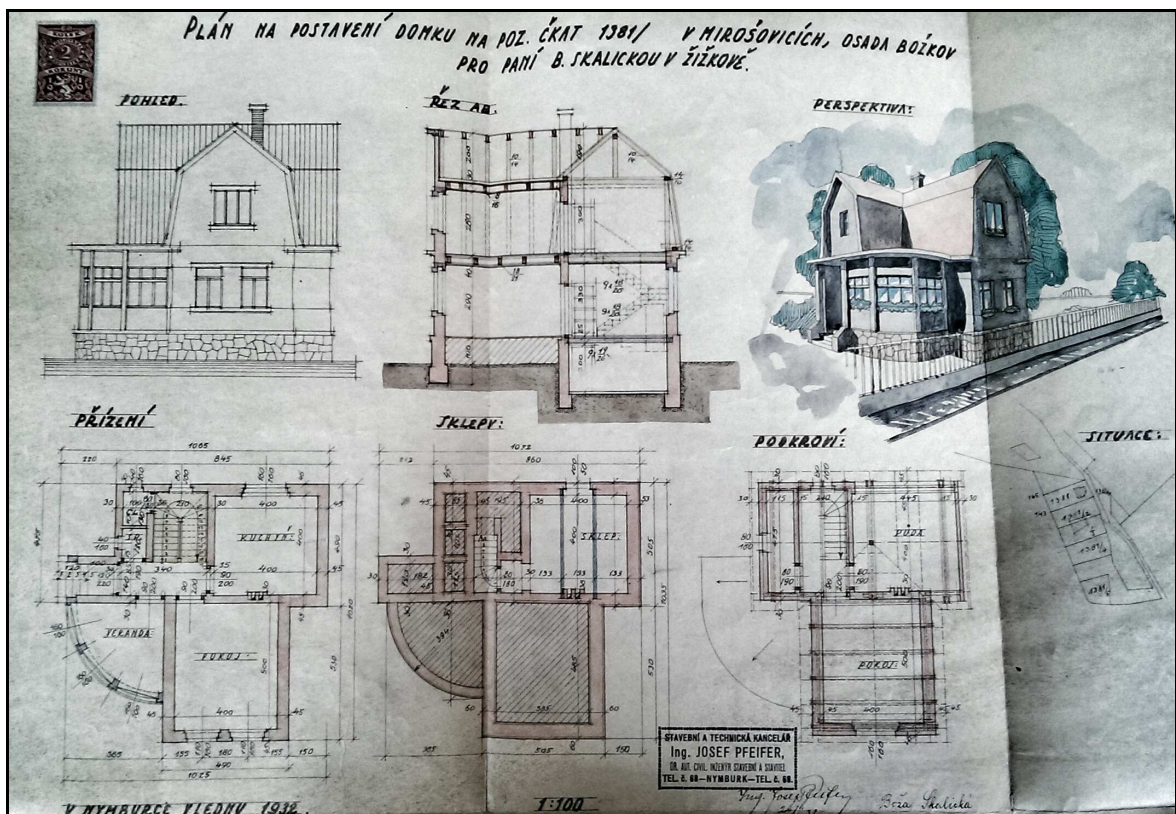
Vilu čp. 46 postavil Ing. Josef Pfeifer z Nymburka, a to pro rodinu Skalických z Prahy-Žižkova. V objektu se nacházel sklep, veranda, předsíň, kuchyň, pokoj a záchod a v podkroví byl další pokoj a půda.

⁹⁶ SOkA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 4.

⁹⁷ Koruna československá měla v období první republiky zkratku „Kč“, v období druhé republiky se pak používala zkratka „K“ a až od roku 1945 se užívala zkratka „Kčs“.

⁹⁸ SOkA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, účetní knihy.

⁹⁹ SOkA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 4.

Obrázek 16 Plánek vily čp. 46. Zdroj: SOKA Praha-východ.

Vilu (čp. 51) pro manžele Gajevské z Prahy-Nuslí postavil Stanislav Haspeklo. Kromě všech místností zmíněných u vily předchozí se v této nacházela ještě prádelna, lázeň, spíž a komora.¹⁰⁰

Další z velkých vil postavených v Božkově nesla čp. 53, postavit si ji nechal Václav Holoubek, bankovní úředník z Prahy-Nového Města. Vystavěl ji Břetislav Staněk z Mirošovic. V podzemí se nacházely tyto místnosti: kuchyň, dvě předsíně, tři sklepy a closet, v přízemí: terasa, předsíň, pokoj, kuchyň, špíz, lázeň a closet, v podkroví: předsíň, pokoj, kuchyň, closet a čtyři půdní místnosti.¹⁰¹

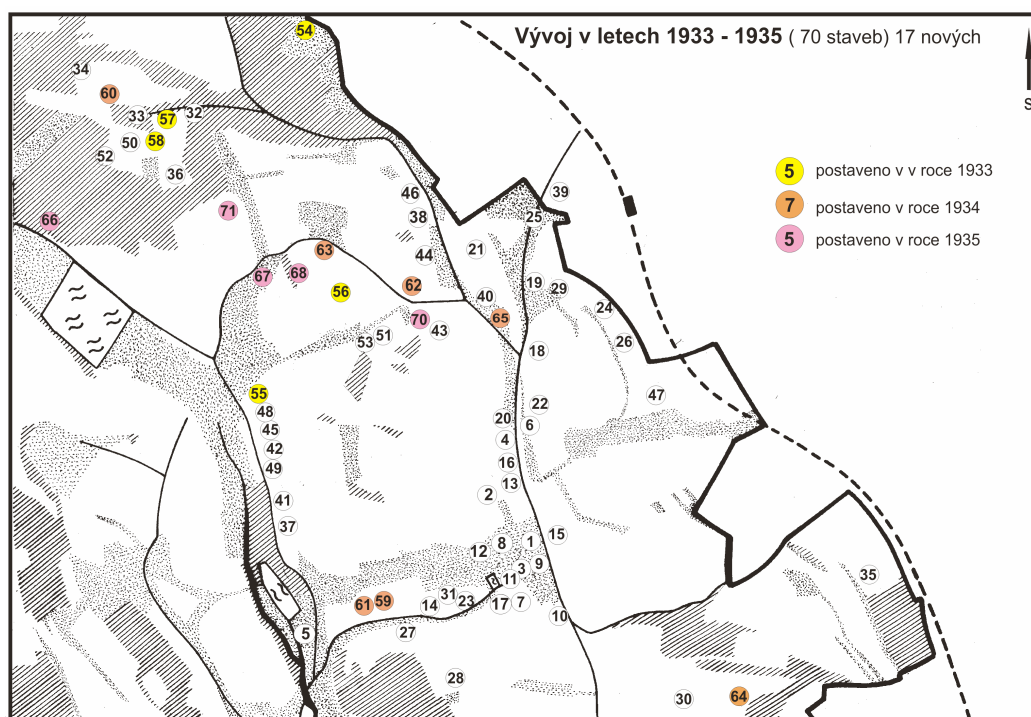
Poslední dvě stavby z roku 1932 vznikly ve východní části obce, blízko železnice. Čp. 39 patřilo manželům Slavíkovým z Prahy-Holešovic. Jednalo se o skromnější stavení postavené Františkem Lorencem ze Stránčic. Součástí domu byl sklep, pokoj, kuchyň, záchod, spíž, v podkroví se pak nacházela půda a letní pokoj. Na pozemku se ještě nacházel malý domeček, který sloužil jako skladiště nářadí.

¹⁰⁰ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 4.

¹⁰¹ Tamtéž.

Poslední stavbou z roku 1932 byla vila (čp. 47) obuvníka Václava Bureše z Prahy-Nového Města. Zhotovil ji Stanislav Haspeklo a sestávala ze sklepa, předsíně, kuchyně, pokoje, koupelny a WC. Podkroví bylo složeno ze dvou komor a půdních prostor.¹⁰²

Rokem 1932 byla objevena všechna dříve neosídlená místa v katastru obce Božkov, a jak ukáže následující vývoj zástavby, postupem let došlo k jejich zaplňování. Koncem roku 1932 čítal Božkov celkem 53 staveb.

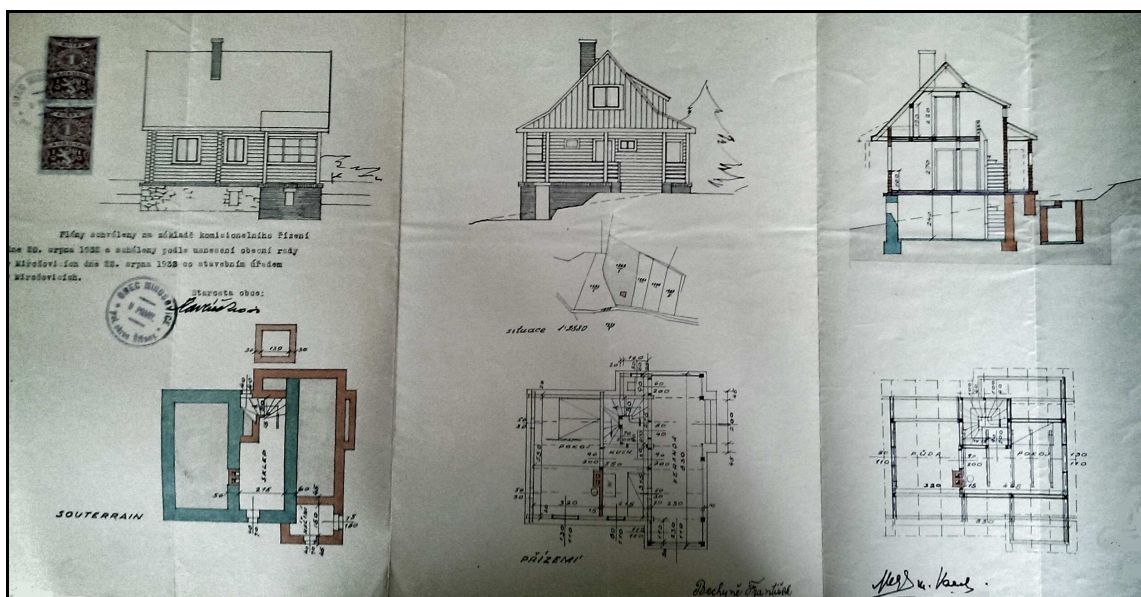
Obrázek 17 Vývoj zástavby v Božkově v letech 1933-1935. Kresbu provedla M. Fábiková na základě předpřipravených podkladů autorky.

V následujícím roce (1933) došlo k výstavbě pěti nových objektů. Konkrétně vznikla jedna dřevěná chata, jeden obyčejný domek a tři vily/vilky. Vývoj zástavby v Božkově mezi lety 1933-1935 je podrobně znázorněn na obrázku č. 17 výše.

Dřevěnou chatu (čp. 55) si postavil MUDr. Emanuel Vacek z Prahy-Bubence. V tomto případě se nejednalo jen tak o ledajakou dřevěnou chatu složenou ze dvou místností, ale naopak stavba měla v suterénu nejen sklep, ale i skladiště. V přízemní části bychom našli větší verandu, kuchyň, pokoj a WC a v podkroví byl další pokoj a dva půdní prostory.¹⁰³ Jednalo se tedy o rozměrnější objekt, který byl postaven vedle čp. 48, tedy na svahu u potoka v západní části Božkova.

¹⁰² SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 4.

¹⁰³ Tamtéž.

Obrázek 18 Plánek dřevěné chaty čp. 55. Zdroj: SOkA Praha-východ.

Další dvě stavby (čp. 57 a 58) vznikly v severní části Božkova. Jednalo se o vilu Antonína Černého z Prahy-Žižkova a vilku Václava Tranty z Prahy-Holešovic. Vilku postavil Stanislav Haspeklo a vilu pana Černého projektoval Josef Obermajer z Mnichovic. V obou případech se jednalo o podsklepené dvoupatrové budovy s kuchyní, několika pokoji, koupelnou a WC.

Východním směrem od těchto staveb vznikla letní vila Karla Bažanta z Prahy-Nového Města (čp. 54). O projekt a stavbu se v tomto případě postaral Josef Větrovec z Říčán. Vznikla rozsáhlejší budova, ve které se v suterénu mimo dvou sklepních místností nacházela i prádelna a na tehdejší dobu málo obvyklá garáž. Přízemí bylo pak tradičně složeno z verandy, kuchyně, pokoje, lázně a WC. V podkroví byly ještě další dva pokoje, předsíň a komora.¹⁰⁴

Posledním objektem roku 1933 byl „obyčejný“ domek s čp. 56 hostinského Antonína Jirsáka z Prahy-Holešovic, postavený projektantem Josefem Černožským z Prahy. Jednalo se o podsklepené stavení s předsíní, kuchyní, pokojem, koupelnou, klozetem a půdním prostorem. Domek vznikl v centrální části Božkova.

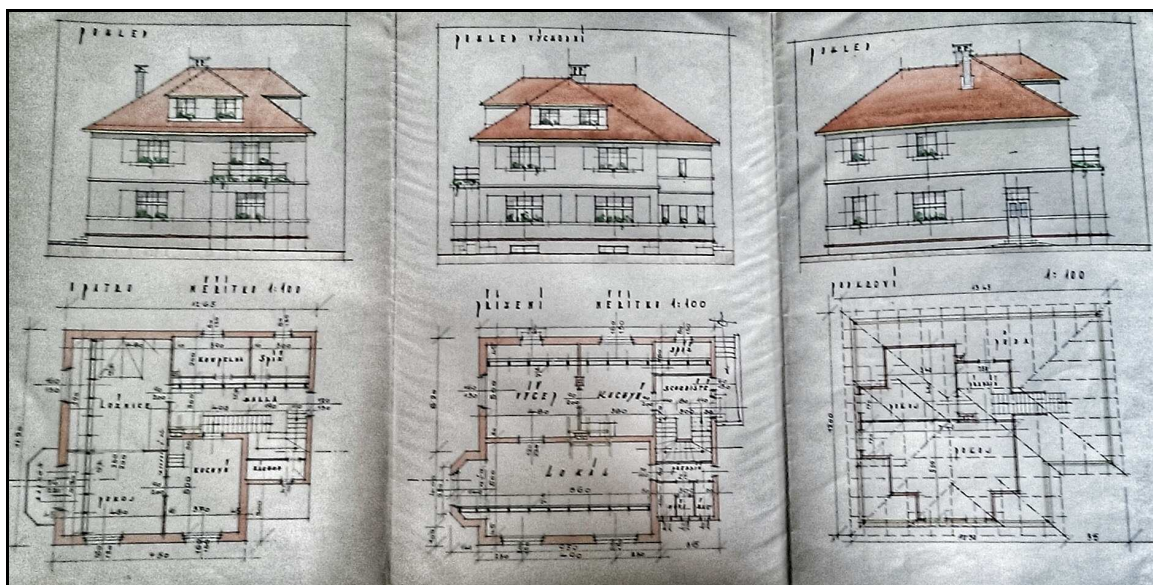
V následujícím roce 1934 pak vzniklo sedm nových objektů. Jednalo se o jeden domek venkovského typu (čp. 61) postavený na západním okraji původní osady, určený k trvalému pobytu. Postavil si ho poštovní úředník Josef Kudrna pro sebe a svou rodinu. Další stavba (čp. 59) vznikla v těsné blízkosti domku pana Kudrny. Tu si nechali od pana

¹⁰⁴ SOkA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 5.

Břetislava Staňka postavit manželé Kolářovi, ale záhy ji koupila Růžena Šimůnková z Prahy-Nuslí. I v tomto případě se jednalo o obyčejnější podsklepené stavení s kuchyní, pokojem, koupelnou, WC a půdním prostorem.

V tomto roce vznikly v Božkově také dvě velké vily. První z nich se nacházela v odlehle jihovýchodní části obce. Jednalo se o vilu s čp. 64. Postavil si ji technický rada státních drah Ing. Alexander Bohatý z Prahy-Vršovic. Jednalo se o rozsáhlou stavbu s několika sklepy (sloužící kupříkladu pro skladování potravin a paliva). V přízemí se pak nacházela předsíň, kloset, prádelna, kuchyň a světnice. V patře byla velká zasklená veranda, halla, komora, koupelna, kloset, kuchyň a ložnice. K objektu patřila i rozsáhlá zahrada.¹⁰⁵

Druhá velká vila (čp. 65) byla postavena v oblasti blízko železniční tratě a patřila Bedřichu Zelenkovi z Prahy-Nového Města. Za pozemek pan Zelenka zaplatil 8 166 Kč.¹⁰⁶ Stavbu vily zajistil místní zednický mistr Stanislav Haspeklo. V přízemí tohoto objektu se nacházela místní hospoda, čemuž odpovídalo i složení objektu, ve kterém se nacházel sklep k uskladnění zásob pro provoz hospody. V přízemí byla kuchyň, výčep, lokál a záchod. V prvním poschodí se nacházel byt složený z hally, kuchyně, pokoje, ložnice, koupelny, spíže a záchodu a v podkroví nad ním byla ještě předsíň, další kuchyň a pokoj (tyto prostory se často pronajímaly).

Obrázek 19 Plánek vily čp. 65. Zdroj: SOKA Praha-východ.

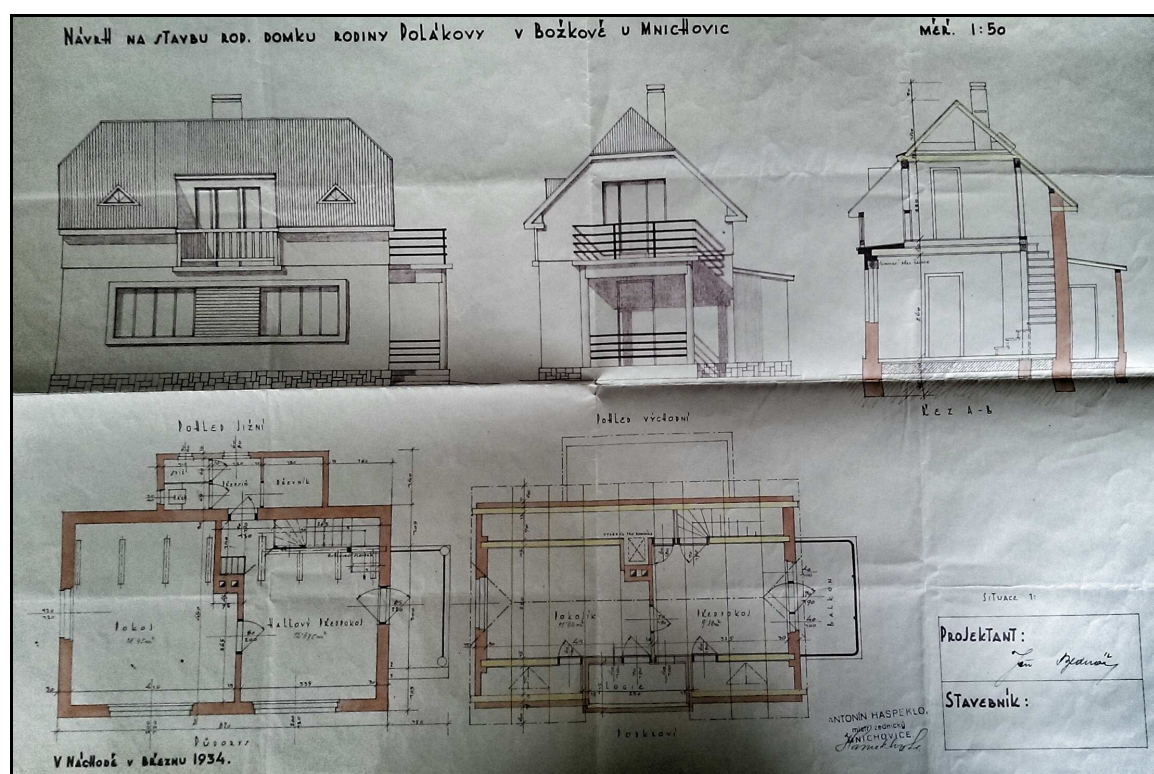
¹⁰⁵ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 5.

¹⁰⁶ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, účetní knihy.

Další dva objekty se pak nacházely v centrální části Božkova. V obou případech se jednalo o vily. Vilu s čp. 62 si nechal od Břetislava Staňka postavit železniční zřízenec Josef Horálek. Pozemek od obce koupil za 1 627 Kč.¹⁰⁷ Kromě sklepa a půdních prostor obsahovala stavba ještě kuchyň, několik pokojů, koupelnu, spíž, záchod a prádelnu.

Vilu s čp. 63 si nechal postavit čalouník Jan Beran z Prahy-Vršovic. V objektu se nacházelo hned několik sklepů, předsíň, koupelna, spíž, kuchyň, pokoj a v podkroví byla další předsíň, komora a dva pokoje.¹⁰⁸

Poslední stavbou roku 1934 byla vila (čp. 60) Jarmily Polákové (manželka bankovního úředníka) žijící v Praze-Strašnicích. Vila, kterou postavil Antonín Haspeklo, se nacházela v severní části obce. Skladba místností byla následující: hallový předpokoj, pokoj, předsíň, spíž, sklep, dřevník, záchod a v patře byl pak předpokoj, kuchyň, pokoj, logie a balkón.

Obrázek 20 Plánek vily čp. 60. Zdroj: SOKA Praha-východ.

V roce 1935 bylo v Božkově vystavěno pět nových staveb. Tři objekty vznikly v centrální části Božkova. Jeden v severní části a nově se začala osidlovat oblast na břehu velkého rybníka v severozápadní části obce, kde vznikl též jeden objekt. Domek s čp. 67 si

¹⁰⁷ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, účetní knihy.

¹⁰⁸ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 5.

nechal postavit Josef Drška. Jednalo se o jednoduché stavení venkovského typu složené z předsíně, světnice a půdy. Stavbu zajistil Antonín Haspeklo a domek byl určen k trvalému obývání, neboť pan Drška byl místním obyvatelem.

Nedaleko od jeho domku vznikla zděná chata (čp. 68), tu vlastnila Marie Šaldová. Jednalo se rovněž o skromnější objekt (předsíň, kuchyň, pokoj, záchod, sklep a půda) postavený rovněž Antonínem Haspeklem.

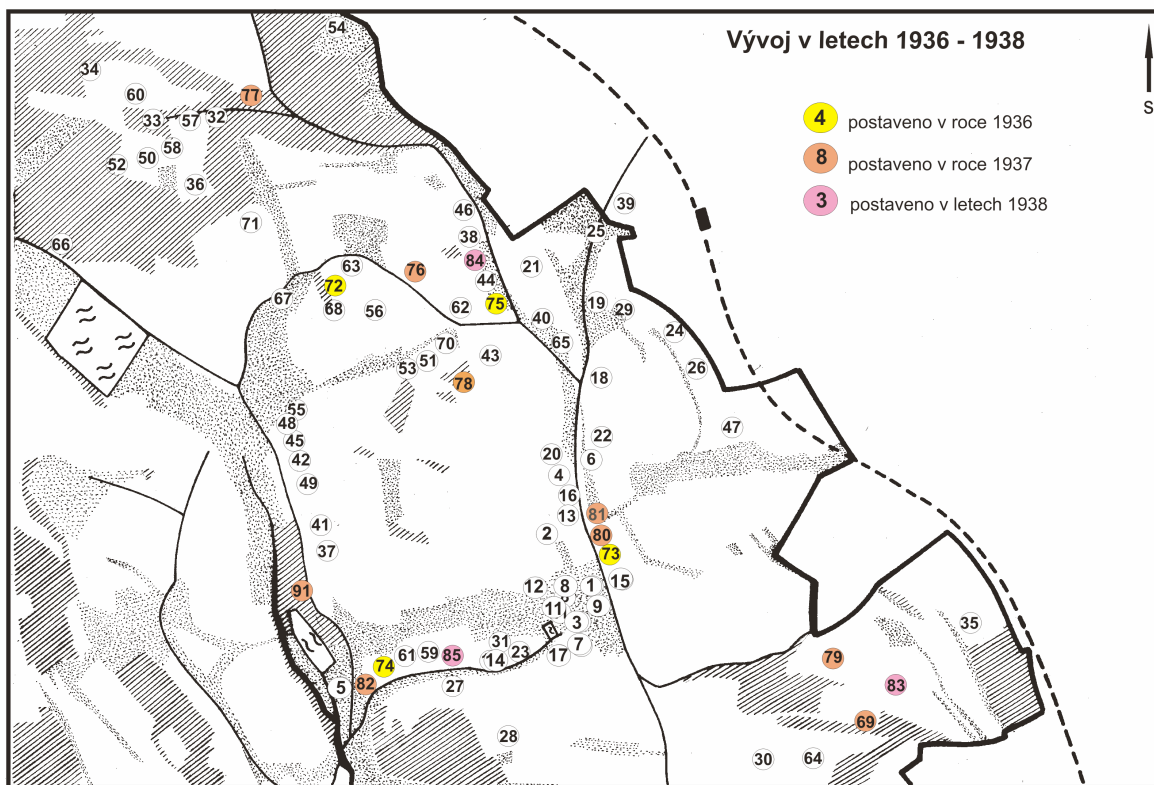
O poznání rozsáhlejší stavbou byla pak vila s čp. 70. Tu vlastnil technický úředník František Kolovecký z Prahy-Nuslí. Plány a stavbu zajistil Rudolf Heřman z Roztok. Vila se skládala ze dvou sklepů, prádelny, hally, kuchyně, pokoje, lázně a klosetu. Podkroví bylo vybaveno další kuchyní, pokojem a půdními prostory.¹⁰⁹

Velká vila (čp. 71) ležící v severnější části obce patřila manželům Přádovým z Prahy-Vinohrad. O stavbu vily se postaral Antonín Haspeklo. Kromě všech místností zmíněných u vily předchozí, obsahovala tahle navíc verandu, spíž a o kloset navíc. Objekt byl obklopen rozsáhlým pozemkem.

Poslední stavbou roku 1935 byla vila (čp. 66) manželů Chalupových (průvodčí vlaků, žena v domácnosti), nacházející se u většího rybníku v severozápadní části obce. Objekt byl určen nejen k obývání, ale i k pronajímání. Z těchto důvodů byl vybaven dvěma kuchyněmi a několika pokoji. Postaven byl opět Antonínem Haspeklem.¹¹⁰

¹⁰⁹ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 5.

¹¹⁰ Tamtéž.

Obrázek 21 Vývoj zástavby v Božkově v letech 1936-1938. Kresbu provedla M. Fábiková na základě předpřipravených podkladů autorky.

Několik nových staveb vzniklo i v roce následujícím, tedy v roce **1936**. Konkrétně byla postavena jedna zděná chata a tři rekreační vilky. Obrázek č. 21 výše znázorňuje výstavbu v letech 1936-1938.

Zděná chatka s čp. 72, postavená Antonínem Haspeklem, vyrostla hned vedle chatky s čp. 68 postavené v roce předchozím. Chatku vlastnili Rychtaříkovi z Prahy-Žižkova. Složení objektu odpovídalo tomuto typu stavby (dřevník, záchod, spíž, kuchyň, pokoj a malá půda).

Vilka čp. 74 vznikla v jihozápadním růžku obce v blízkosti Taubnerovic mlýna. Postavila si ji rodina Povejšilova (pán byl úředník pojišťovny) z Prahy-Nuslí. Stavitelem byl v tomto případě opět Antonín Haspeklo. Stavba se skládala z dřevníku, sklepa, koupelny, záchodu, pokoje a kuchyně a v podkroví se nacházela předsíň, další pokoj a půdní prostor.¹¹¹

V samotném srdci původní osady si nechal postavit vilku (čp. 73) Jan Dvořák z Prahy-Karlína. Pan Dvořák si vybral architekta Josefa Kalicha z Prahy, který vystavěl podsklepenou vilku s prádelnou, verandou, záchodem, spíží, předsíní, kuchyní, pokojem v přízemí a s podkrovním pokojem.

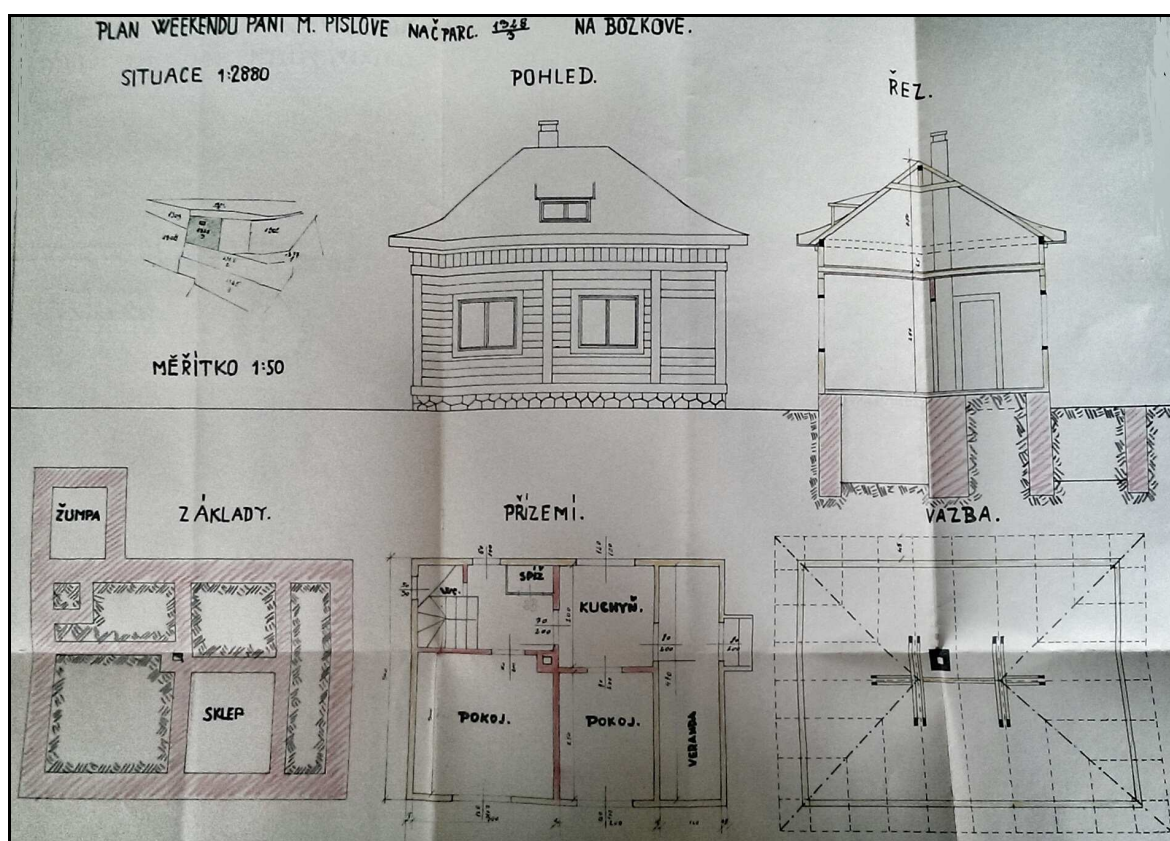
¹¹¹ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 5.

Zastavování ploch uvnitř původní osady mohlo být zapříčiněno rozparcelováním a následným rozprodáváním pozemků místních obyvatel. Vedle vilky pana Dvořáka totiž v následujícím roce vznikly ještě další dva rekreační objekty.

Poslední stavba z roku 1936 se nacházela v blízkosti železnice. Jednalo se o vilu autozávozníka pana Strnada s čp. 75. Vilu postavil Břetislav Staněk. Skládala se z klasických místností a obohacena byla o closet a lázeň.¹¹²

Rok 1937 byl stavebně poměrně bohatý. V Božkově vzniklo hned osm nových rekreačních objektů. Konkrétně byly postaveny tři chaty (dvě dřevěné a jedna zděná) a pět vil/vilek.

V jihovýchodním cípu obce si nechala postavit choť úředníka Marie Pišlová z Prahy-Smíchova weekendový domek (dřevěnou chatu) s čp. 79. Podsklepený domek s verandou, kuchyní, spíží, WC a dvěma pokoji byl využíván v letních měsících k rodinné rekreaci.

Obrázek 22 Plánek weekendového domku (dřevěné chaty) čp. 79. Zdroj: SOKA Praha-východ.

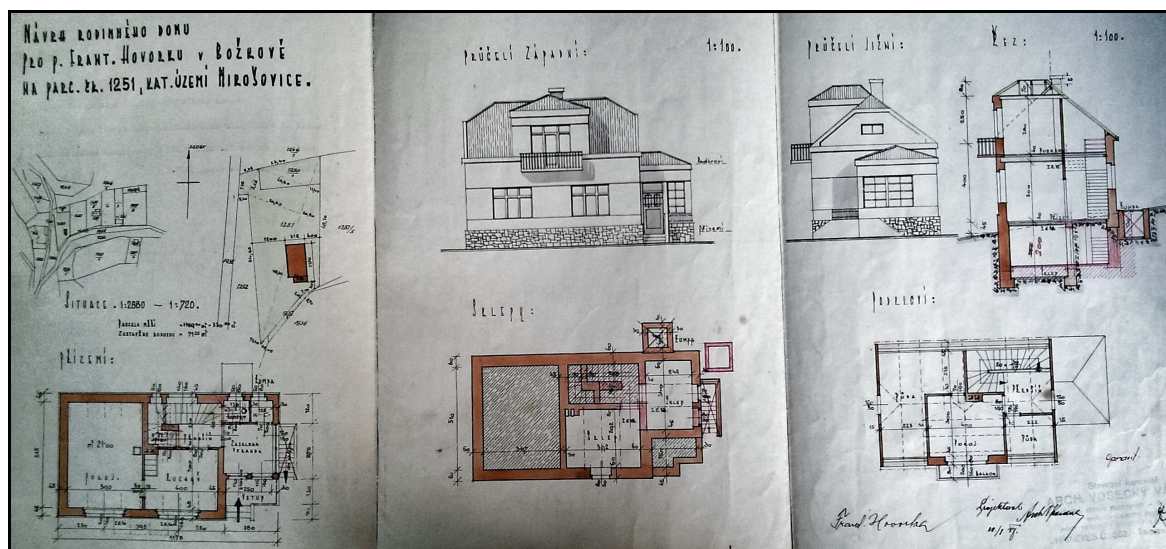
¹¹² SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 5.

Další stavba, která vyrostla v jihovýchodní části obce byla vilka majitelů obchodního závodu, manželů Svobodových z Prahy-Smíchova (čp. 69). Vilku navrhl a postavil František Bouša. Jednalo se o podsklepený objekt s verandou, předsíní, dvěma světnicemi, WC a půdním prostorem.

Dvě chaty vznikly v jádru původní historické osady. Jednalo se o zděnou chatu (čp. 80) Josefa Vostrovského z Prahy-Holešovic, projektovanou Břetislavem Staňkem složenou ze sklepa, pavlače, dvou pokojů, menší půdy a suchého záchodu na zahradě.

Sousední dřevěná chatka čp. 81 patřila Františku Punčocháři z Prahy-Hlubočep a rovněž ji projektoval Břetislav Staněk. Tento skromný objekt se skládal z pokoje, closetu, dřevníku a půdy.

V blízkosti Taubnerovic mlýna pak vznikla letní vila (čp. 82) Františka Hovorky, úředníka státních drah a vrchního oficiála Č.S.D z Prahy-Nuslí. Podsklepenou vilu projektoval Václav Vosecký z Uhřetěvsi. V přízemí se nacházela veranda, předsíň, kloset, spíž, kuchyň a pokoj a v podkroví pak předsíň, pokoj, dva půdní prostory a balkon.¹¹³

Obrázek 23 Plánek vily čp. 82. Zdroj: SOKA Praha-východ.

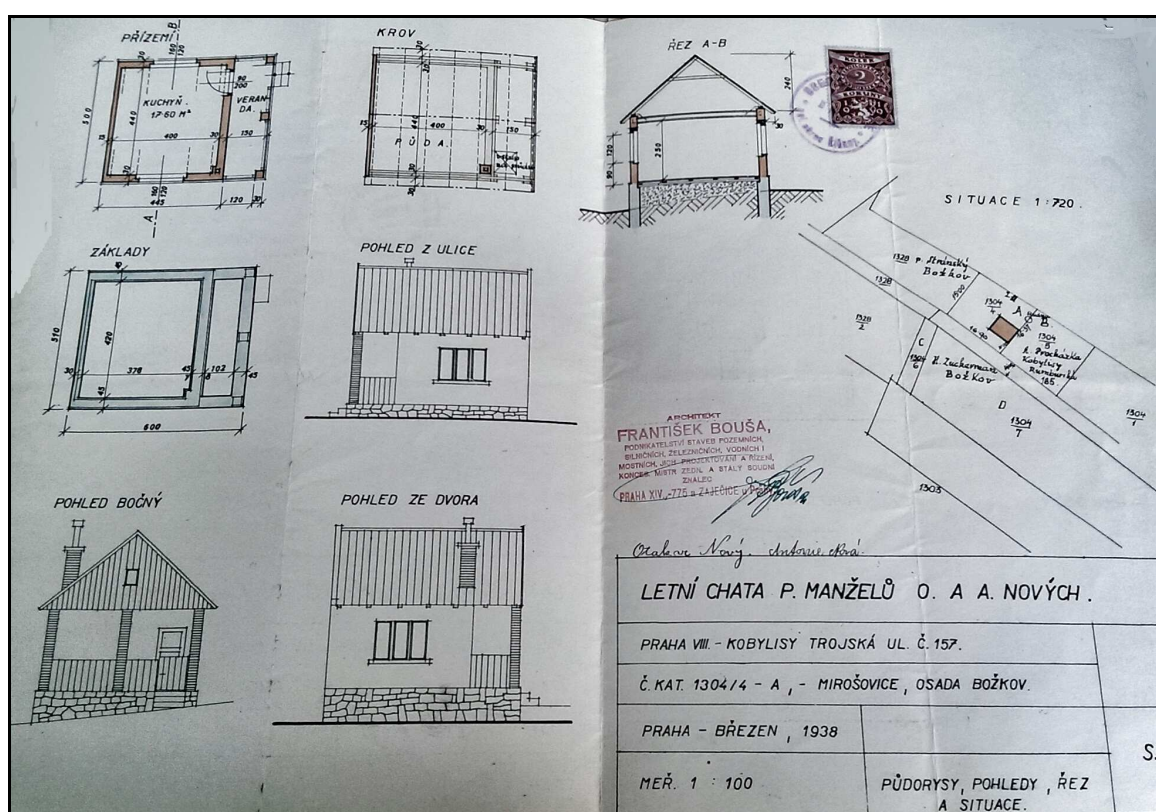
V centrální části obce byla postavena vila čp. 76 patřící Rudolfu Voráčkovi z Prahy-Nuslí a vilka čp. 78 patřící klempíři Václavu Škraňkovi z Prahy-Žižkova. Vilu pana Voráčka projektoval a vystavěl František Matějček z Prahy a vilku pana Škraňky pak Ing. Jan Holeček, rovněž z Prahy. V obou případech se jednalo o rozsáhlejší, podsklepené, vícepatrové objekty s koupelnou, prádelnou, několika pokoji a dalšími, pro tyto objekty typickými, místnostmi.

¹¹³ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 5.

Poslední stavbou tohoto roku byla vila s čp. 77. Ta patřila Anně Novákové a Marii Urbanové z Prahy-Smíchova. O projekt a stavbu se v tomto případě postaral Antonín Haspeklo. Skladbou místností se vila hodně podobala předchozím dvěma objektům.

S rokem 1938 přibyly v Božkově tři nové stavby a koncem tohoto roku stálo v Božkově již celkem 85 staveb.

V tomto roce vznikla zděná chatka s čp. 83, ležící v jihovýchodní části obce patřící Otakaru Novému (dělník dopravního podniku hl. m. Prahy) a jeho ženě. Oba měli trvalé bydliště v Praze-Kobylisích. Chatku jim projektoval František Bouša a jednalo se o skromný objekt, složený z verandy, obytné kuchyně a záchodu.

Obrázek 24 Plánek zděné chatky čp. 83. Zdroj: SOKA Praha-východ.

Další, o poznání rozměrnější stavbou, byla vila (čp. 85) paní Kolocové postavená kousek od mlýna v jihozápadní části obce. Stavbu provedl Břetislav Staněk a mimo skladiště a chlívků se vila skladbou místností nijak nelišila od ostatních vil a vilek.¹¹⁴

Vilku s čp. 84 vlastnil policejní praporčík Stanislav Bubník z Prahy-Žižkova. Vilka vznikla v centrální části obce, v relativní blízkosti od železniční tratě a postavil ji Antonín Haspeklo. Složení místností bylo klasické, tedy: sklep, obytné přízemí s kuchyní, pokoj,

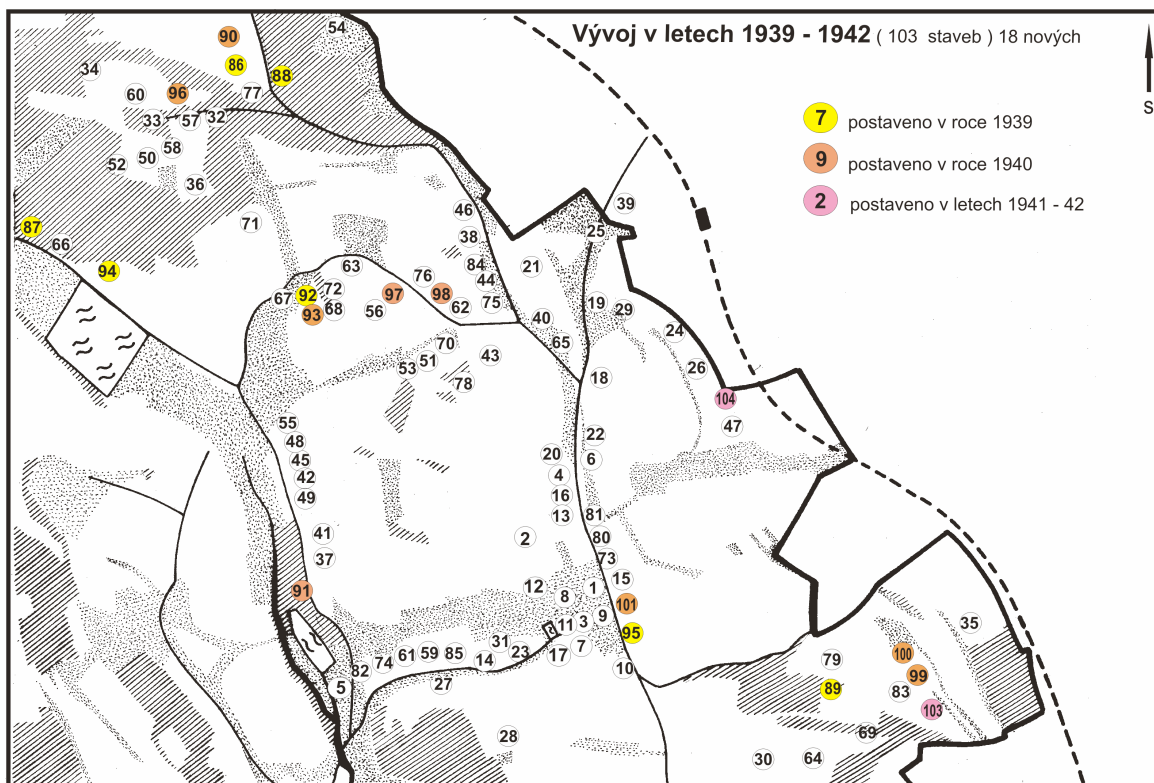
¹¹⁴ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 6.

koupelna a kloset, v podkroví se nacházela půda a několik pokojů.

V kronice Božkova je i zmínka o tom, že v roce 1938 si vilu čp. 19 (jedná se o objekt, který byl v Božkově postaven již na začátku 20. století) koupili manželé Papouškovi z Prahy-Dejvic. Pan Papoušek se narodil v Praze, vystudoval historii na Karlově univerzitě a posléze studoval historii i ve Vídni. Po studiích odešel do Ruska, kde se přihlásil k legiím. Údajně měl zastávat pozici osobního tajemníka T. G. Masaryka. Po návratu z Ruska pracoval na ministerstvu zahraničí jako ředitel archivu. Paní Papoušková pocházela z Ruska, kde studovala na Moskevské státní univerzitě a následně odjela na studia do Paříže. Do Prahy přijela v roce 1918 a věnovala se vědecké literatuře. Následně vydala řadu knih a za svou vědeckou činnost byla později jmenována profesorkou lidové kultury na univerzitě v Olomouci.

Jejich rekreační vila se nacházela v blízkosti železnice ve východní části Božkova. Manželé Papouškovi se po zakoupení objektu pustili do jeho přestavby. Po přestavbě se v něm nacházela sklepní místnost a prádelna, v přízemí byly dva pokoje, kuchyň, spíž, lázeň, kloset a také vstup na dvě terasy. Podkrovní část byla složena ze spíže, tří pokojů a půdní místnosti. Objekt tedy spadá do kategorie rekreační vila. Součástí obecní kroniky je i dopis od paní Papouškové, ve kterém se zmiňuje, že si vilu koupili, protože rádi pobývali delší čas na venkově. V prvních letech trávili ve své zrekonstruované vile i šest měsíců během jednoho roku. Paní Papoušková se v dopise rovněž zmiňuje o tom, že v roce 1941 byla ona i její manžel zatčeni za velezradu a za styk s prezidentem Benešem. Ona byla v roce 1942 propuštěna a do Božkova jezdila již jen na víkendy. Její manžel ale strávil několik dalších let ve vězení (z toho jedenáct měsíců v Terezíně), kde byl týrán. V roce 1945 byl převezen do věznice v Rakousku, kde na následky týraní ještě v témže roce zemřel.¹¹⁵

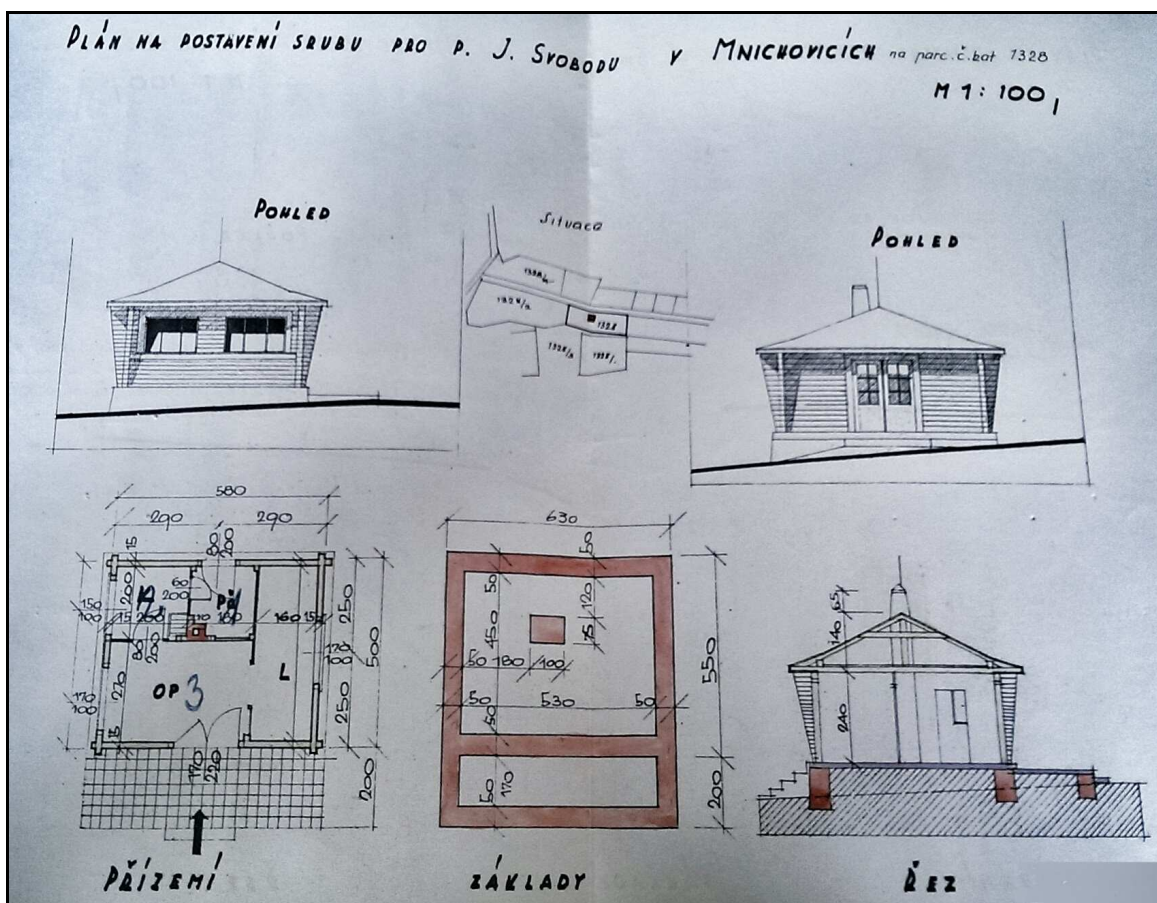
¹¹⁵ Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 418.

Obrázek 25 Vývoj zástavby v Božkově v letech 1939-1942. Kresbu provedla M. Fábiková na základě předpřipravených podkladů autorky.

V prvním roce druhé světové války (**1939**) se zástavba v Božkově rozšířila celkem o sedm obytných staveb. Dvě vily vznikly v severní části Božkova, další dva objekty pak byly vystavěny v severozápadní části obce na hrázi většího rybníka. Jedna stavba vznikla v centrální části obce, další v původní historické části a poslední stavba vznikla v jihovýchodní části Božkova. Vývoj zástavby v daných letech je opět znázorněn na obrázku č. 25 výše.

Dřevěná chatka (čp. 89) nacházející se v jihovýchodním cípu obce patřila manželům Svobodovým z Prahy-Nuslí. Jednalo se o jednoduchou stavbu složenou jen z předsíně, kuchyňky a pokoje. Navrhl ji a zrealizoval architekt a stavitel Antonín Malina z Říčan.

Obrázek 26 Plánek srubu (dřevěné chatky) čp. 89. Zdroj: SOKA Praha-východ.

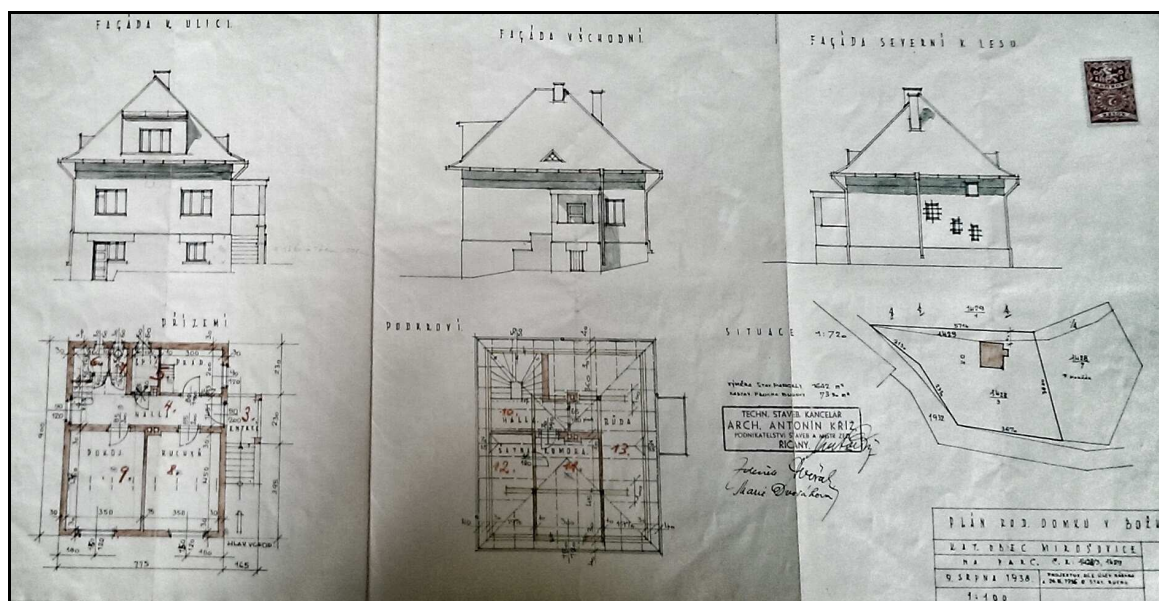
Další dřevěná chatka (čp. 95) navazovala na původní zástavbu a patřila Blaženě Laureátové z Prahy-Nového Města. Objekt byl složený z verandy, kuchyně, ložnice, záchodu a půdy. Navrhl a postavil ji Josef Černý ze Zbraslavi.¹¹⁶

V témže roce vznikl v centrální části obce i obyčejný domek (čp. 92) patřící obchodníkovi Václavu Jandovi z Prahy-Vinohrad. Stavbu zrealizoval Stanislav Haspeklo a v tomto případě se jednalo se o jednodušší stavení se sklepem, chodbou, spíží, záchodem, kuchyní a půdním prostorem, které bylo určeno k letním pobytům.

Jednu ze dvou vil v severní části obce nesoucí čp. 86 si nechal postavit JUDr. Josef Plichta (vrchní odborový rada Nejvyššího účetního kontrolního úřadu) původem z Prahy-Smíchova. Pan Plichta si zvolil architekta a projektanta z Prahy-Ořechovky a byl jím Bohumil Hübschmann. Jednalo se o rozměrnější stavbu složenou z několika sklepů (včetně sklepa na nářadí), prádelny, lázně, closetu, spíže, kuchyně, obývacího pokoje, pokoje pro služku a podkroví složeného ze dvou pokojů a půdních prostor. Vila se nacházela na velkém pozemku (necelé 3 000 m²), který byl částečně obklopen lesem.

¹¹⁶ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 6.

Druhou vilu, vilu čp. 88 si nechal od Antonína Kříže z Říčan postavit Zdeněk Dvořák, povoláním prvý soudní revident z Prahy-Karlína. I v tomto případě se jednalo o větší objekt lišící se od předchozího tím, že tento neměl pokoj pro služku a obývací pokoj, ale naopak měl navíc šatnu.¹¹⁷

Obrázek 27 Plánek vily čp. 88. Zdroj: SOKA Praha-východ.

Vila s čp. 87, která se nacházela u rybníka, patřila úředníku Jaroslavu Kováři z Prahy-Vršovic. Jednalo se o standardní rekreační vilu postavenou Antonínem Haspeklem.

Poslední stavba roku 1939 patřila manželům Vratislavovým (bankovní ředitel, soukromnice), původem z Prahy-Vinohrad. V tomto případě šlo o další velkou vilu (čp. 94) postavenou v Božkově. Pan Vratislav se během čtyřicátých let aktivně angažoval v místním okrašlovacím spolku a je autorem útržků kroniky Božkova.¹¹⁸ V podzemí jejich vily se nacházely čtyři sklepní místnosti a místnost s prádelnou. Přízemí vily bylo složeno z verandy, předsíně, spíže, kuchyně, klosetu a dvou pokojů. V patře byla pak další kuchyň, pokoj, kloset a čtyři půdní místnosti. Stavbu celého objektu zajistil již mnohokrát zmíněný Antonín Haspeklo.¹¹⁹

Rok 1940 byl obdobím poslední velké výstavby rekreačních objektů. Nově v něm bylo vystavěno dohromady devět staveb. Z obrázku č. 25, který naznačuje výstavbu z tohoto období je patrné, že se stavělo víceméně ve všech částech Božkova. V tomto roce se také začal objevovat nový trend. Přetrvávalo stavění rekreačních objektů, ale poměrně

¹¹⁷ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 6.

¹¹⁸ Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 596.

¹¹⁹ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 6.

často s vidinou toho, že se do daného objektu majitel dříve nebo později nastěhuje natrvalo. Jako možná souvislost se nabízí probíhající druhá světová válka, určitá nejistota ve společnosti a touha po trvalejším klidu (relativním bezpečí).

Dvě nové stavby vznikly v jihovýchodním cípu obce. Jednalo se o zděnou chatu čp. 100 (postavenou projektantem Břetislavem Staňkem) a vilu s čp. 99.

Zděnou chatu si nechal postavit Svatopluk Poštołka z Prahy-Vršovic. Podsklepená chata se skládala z kuchyně, záchodu a pokoje v přízemí a v podkroví byla předsíň, pokoj a půda. Vedle zděné chaty pana Poštołky vznikla vila pana Břetislava Obrtela, který se sem záhy i s rodinou odstěhoval natrvalo. Vila měla kromě všech pro tento typ stavby typických místností ještě lázeň a terasu.¹²⁰

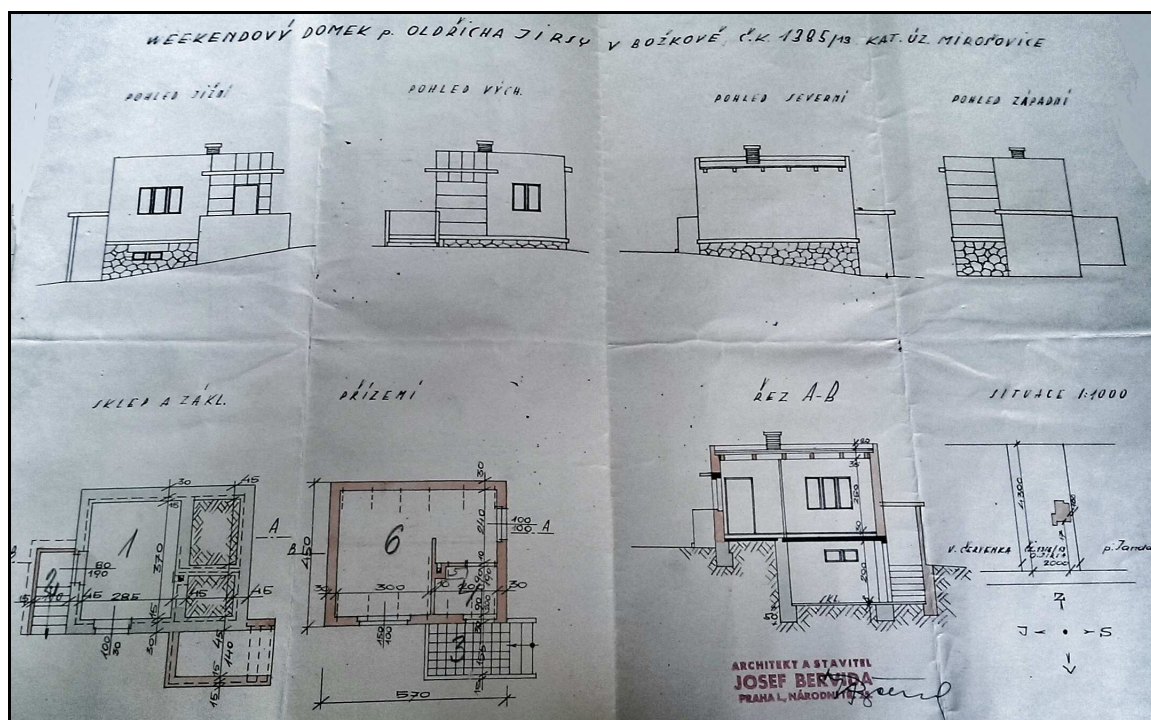
V oblasti původního osídlení vznikla vilka s čp. 101. Postavil si ji krejčí Václav Šofra z Prahy-Nového Města. Vilku projektoval František Hejný z Prahy. Skladba místností opět ničím zvláštním nevynikala a byla obdobná jako u ostatních staveb tohoto typu.

V západní části u potoka byla nově vystavěna vila s čp. 91. Stavbu a projekt provedl zednický mistr Václav Svatoš z Prahy. Vila patřila Jindřichu Lepičovi z Prahy-Bubenče. Pan Lepič byl povoláním úředník v Omnipolu. Vzhledem k tomu, že plánem této rodiny bylo nastěhovat se časem do vily natrvalo, odpovídala tomu i skladba místností. V podzemí se nacházely hned čtyři sklepní místnosti, aby bylo v budoucnu kde uskladnit dostatek věcí a dále také prádelna. V přízemí se nacházela krom zvětrří také terasa, halla, lázeň se záchodem, kuchyň, dva pokoje a v podkroví byla půdní místnost.

V centrální části obce vznikly tři chaty, jedna dřevěná a dvě zděné. Dřevěná chata s čp. 98 patřila manželům Pancířovým z Prahy-Libně. Projektanta si vybrali rovněž z Prahy a byl jím tesařský mistr Alois Pištora. V tomto případě se jednalo o menší dřevěný domek sestávající z verandy, hally, glosetu, spíže, kuchyně a dvou pokojů.

Zděnou chatu čp. 93 vlastnili manželé Jirsovi z Prahy-Bubenče. Jednalo se o typický letní rekreační objekt sestávající ze sklepa, předsíň, záchodu a obytné kuchyně, který navrhl a postavil architekt Josef Bervida z Prahy.

¹²⁰ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 6.

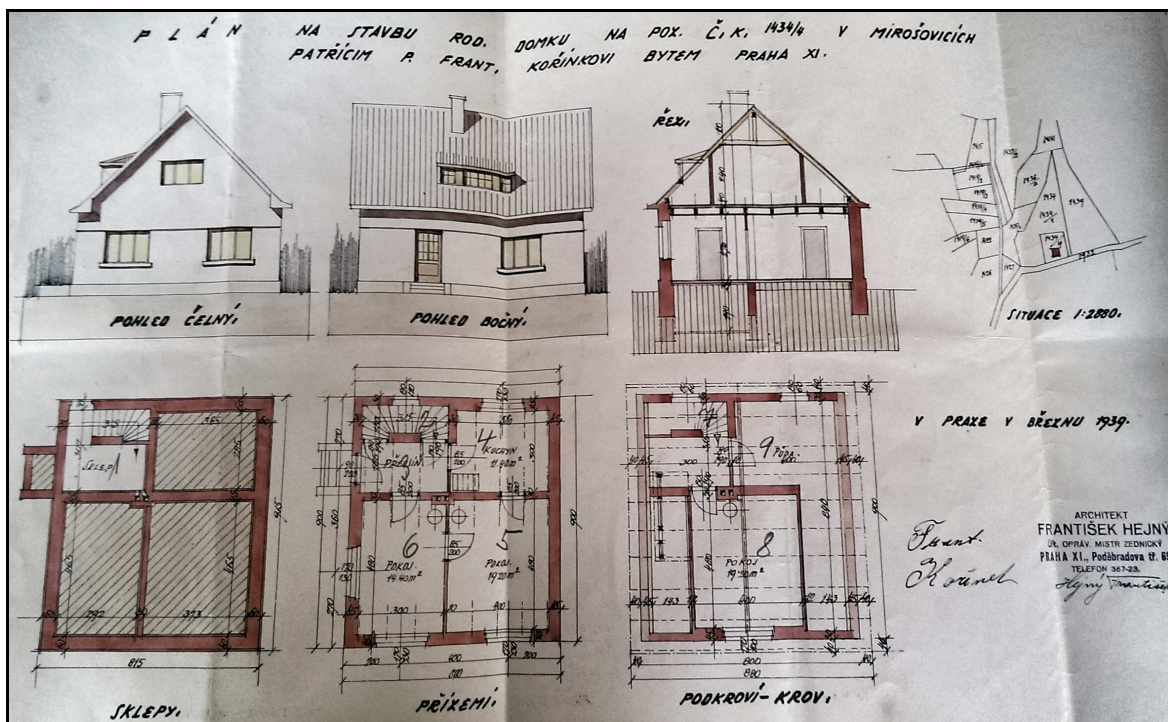

Obrázek 28 Plánek zděné chatky čp. 93. Zdroj: SOKA Praha-východ.

Zděná chatka čp. 97 patřila manželům Lukešovým z Prahy-Žižkova. Objekt skládající se z chodby, záchodu, obytné kuchyně a půdy byl určen nejprve k rekreaci, ale po čase i k trvalému pobytu. Chatku postavil Stanislav Haspeklo.¹²¹

V severní části Božkova ještě vznikla vilka čp. 90, která patřila truhláři Františku Kořínkovi z Prahy-Žižkova. Projektoval ji již zmíněný pražský architekt František Hejný. Vilka byla jednoduššího typu, složená ze sklepa, předsíně, kuchyně, dvou pokojů v přízemí a v patře se nacházel ještě další pokoj a půdní místnost.

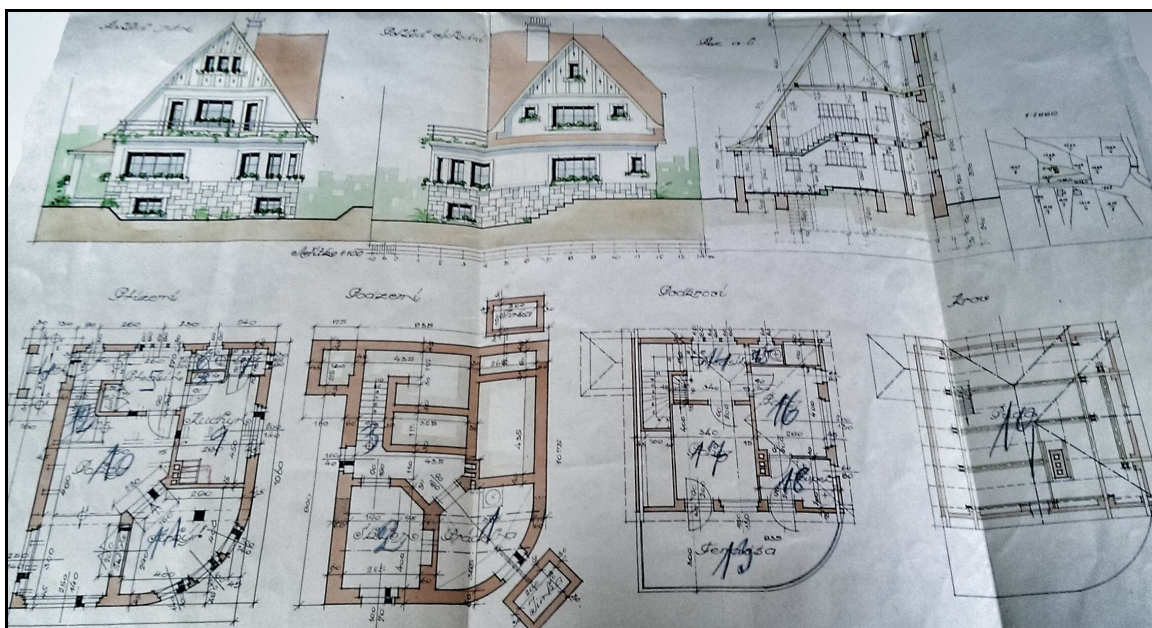
¹²¹ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 6.

Obrázek 29 Plánek vilky čp. 90. Zdroj: SOKA Praha-východ.

Poslední stavbou roku 1940 a zároveň poslední velkou vilou postavenou v Božkově, minimálně do konce druhé světové války, byla vila čp. 96 patřící MUDr. Adolfu Spalovi (městský okresní lékař) z Prahy-Vinohrad. Vilu projektoval a navrhl Antonín Haspeklo a v podzemí se nacházel sklep a prádelna, v přízemí pak zvětrí, předsíň, záchod, spíž, kuchyň, pokoj a arkýř. V podkroví byla vila doplněna terasou, předsíní, záchodem, koupelnou, dvěma pokoji a půdním prostorem.¹²²

¹²² SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 6.

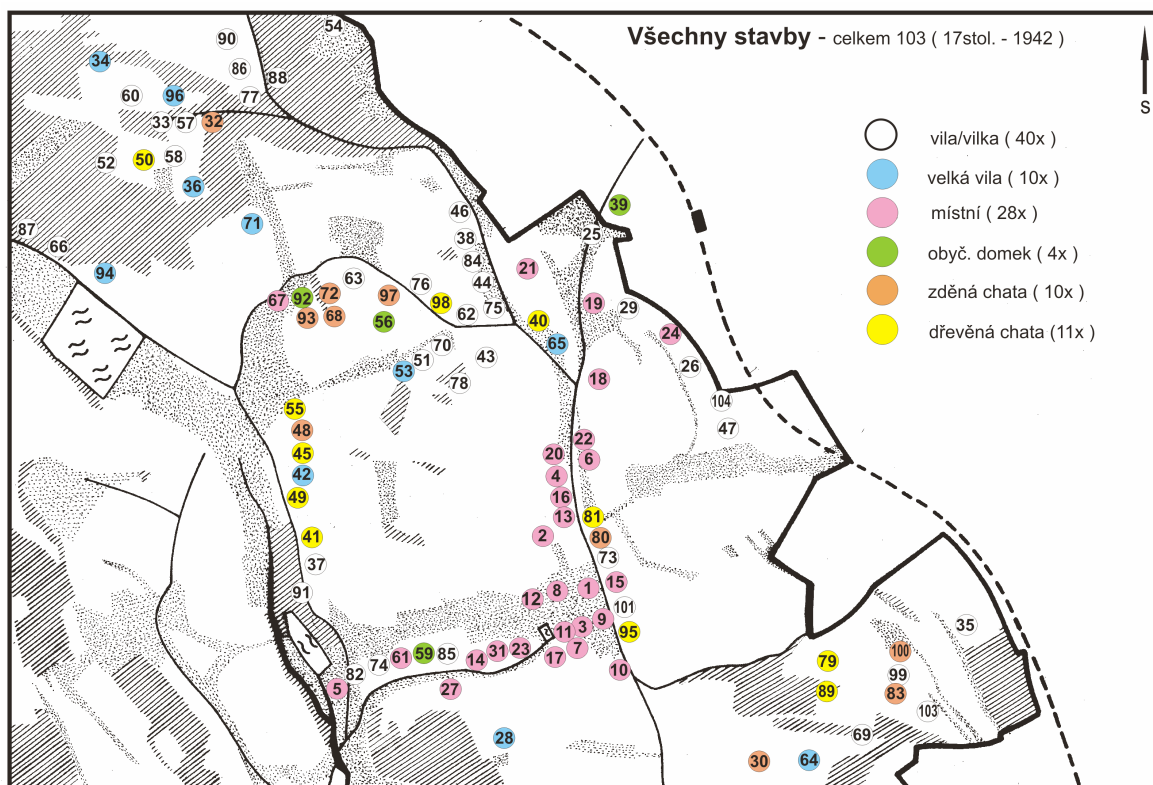

Obrázek 30 Plánek vilky čp. 96. Zdroj: SOKA Praha-východ.

V roce **1941** vznikla vilka čp. 103, kterou si nechal postavit železniční zřízenec Antonín Koliandr z Prahy-Michle. Vilka byla složena ze sklepa, závětrí, předsíně, kuchyně, pokoje, ložnice a půdy.

Poslední stavbou ve zkoumaném období byla vila čp. 104, dokončená v roce **1942**. Nechala si ji postavit (architektem Antonínem Kolářem z Prahy) paní Ludmila Fořtová z Prahy-Bubenče. Vila se skládala ze sklepa, předsíně, záchodu, spíže, kuchyně, dvou pokojů a v patře byla pak další předsíň, pokoj a tři půdní místnosti.

Společně s touto stavbou skončila meziválečná rekreační výstavba v Božkově, kde se v roce 1942 nacházelo 103 obytných objektů. Tyto objekty je na základě původních plánů jednotlivých staveb možné rozdělit do šesti kategorií, a to na *stavení místních obyvatel, velké rekreační vily, rekreační vily/vilky, obyčejné domky určené k rekreaci, zděné chaty a dřevěné chaty*.

Obrázek 31 Vývoj zástavby v Božkově od 17. století do roku 1942, rozděleno dle druhu stavby. Kresbu provedla M. Fábiková na základě předpřipravených podkladů autorky.

Místní, trvale žijící, zemědělské obyvatelstvo obývalo 28 povětšinou venkovských stavení. Ta se nejčastěji skládala ze sklepa, jednoho, či dvou pokojů/světnic, kuchyně, spíže a z podkrovní půdní místnosti. Closet byl v některých případech umístěn uvnitř stavení a někdy se jednalo o suchý záchod, nacházející se venku. Součástí těchto stavení bývaly i chlévy, dřevníky či kůlny.

Velkých vil bylo do výše uvedeného roku postaveno v Božkově celkem 10. Velká vila byla rozměrným, dvou i více patrovým objektem, zpravidla složeným z několika sklepních místností, předsíně či hally, mnohdy více než jedné kuchyně, spíže/spíží a komor. Dále se v ní nacházelo hned několik pokojů (někdy označeny jako ložnice, obývací pokoj či jídelna), samozřejmě bylo jedno či více WC, koupelna (lázeň) a prádelna. Součástí často býval i pokoj pro služku či domovníka. Objekt také mívval jednu nebo hned několik teras (ojediněle balkon) a jeho součástí byl i rozsáhlý pozemek.

Nejvíce jsou zastoupeny rekreační vily/vilky, kterých v roce 1942 stálo v Božkově 40. Vily se v leccems vyrovnaly velkým sídlům, popsaným v předchozím odstavci, jednalo se o podsklepené, častokrát dvoupatrové objekty (přízemní část a podkroví), složené z předsíně, několika pokojů, kuchyně, spíže či komory, WC, mnohdy s koupelnou (lázní) a prádelnou. Oproti tomu vilky byly již o něco skromnější. Jednalo se o menší objekty

sestavující obvykle ze sklepa, předsíně, jedné či dvou obytných místností, kuchyně, záchodu, občas s koupelnou a podkrovními, povětšinou půdními místnostmi.

Obyčejné rekreační domky byly v Božkově postaveny jen 4. V tomto případě šlo o skromnější objekt podobající se venkovským stavením místních obyvatel. Nacházela se v nich sklepní místnost, kuchyň, pokoj, spíž, klozet, občas i koupelna a půda.

Letních chat a chatek určených k rekreaci vzniklo na území Božkova celkem 21, v deseti případech se jednalo o zděnou chatu a jedenáctkrát o chatu dřevěnou. V tomto případě se buď jednalo o větší objekt, sestávající z kuchyně, jednoho či dvou pokojů, záchodu, někdy i se sklepním nebo půdním prostorem a venkovní terasou, nebo se jednalo o malý objekt, složený jen z předsíně a jednoho pokoje, doplněný suchým záchodem na zahradě.

3.1.5. Letní byty a letní hosté v letovisku Božkov

Předchozí kapitola se věnovala rekreačním aktivitám z hlediska výstavby rekreačních sídel, to ale nebyl jediný projev rekreačních aktivit obyvatel velkých měst. Současně s výstavbou letních sídel byly v Božkově pronajímány i letní byty. Jednalo se o situaci, kdy si rodina z Prahy pronajala místnost či dvě v objektu místních a nebo i přechodně žijících obyvatel, a to obvykle na dobu jednoho až tří měsíců v období od června do září. Ojedinele se jednalo o kratší pobyty v rozmezí jednoho až dvou týdnů. Z dochovaných obecních záznamů vyplývá, že letní hosté do Božkova jezdili od roku 1929 až do roku 1947.

Dochované údaje sice nejsou úplně kompletní, ale lze z nich vypožorovat, že v roce 1929 se v místním venkovském stavení rodiny Jiráskových (čp. 6) ubytoval letní host Bedřich Benda s rodinou. Pan Benda byl bankovní úředník z Prahy-Vinohrad a společně se svou rodinou strávil v Božkově jeden letní měsíc, za který zaplatil 200 Kč. V témže roce pobývali letní hosté ve stavení u manželů Zelenových v čp. 22. Pokoj si u nich na dva letní měsíce pronajal Josef Pokorný z Prahy-Nuslí, kterému se zřejmě v Božkově natolik zalíbilo, že si tam v roce 1932 postavil vlastní rekreační objekt (dřevěnou chatku čp. 40). U Zelenových bydlel i Antonín Zázvorka z Prahy-Nového Města, který si rovněž v roce 1932 postavil v Božkově rekreační vilu (čp. 43). Další letní hosté, pan Lizner a pan Pelikán, pocházející rovněž z Prahy, pobývali v Božkově pouze v létě 1929.¹²³

V roce 1931 se ve mlýně rodiny Taubnerů (čp. 5), která v ubytování letních hostů

¹²³ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 3.

sehrála poměrně významnou roli, ubytoval pan Droněk s rodinou. Místnost si pronajal od 1. července do 31. srpna. V témže roce se ve vile čp. 19, kterou tehdy vlastnil obchodník Josef Vlk z Prahy-Vinohrad, ubytoval rovněž na červenec a srpen pan Krýda s rodinou. Další letní hosté pobývali opět u manželů Zelenových v čp. 22, dále u pana Chocholy v čp. 26, který vlastnil vilku se sedmi pokoji, z nichž jich pět pronajímal. Na letní byt se v tomto roce jezdilo i do čp. 4, k místnímu dělníkovi Vojtěchu Štěpánkovi a do čp. 6 k Jiráskům.

Dochované údaje z roku 1934 poukazují na to, že letní hosté pobývali ve venkovském stavení (čp. 15) místního obyvatele Josefa Polaneckého, dále pak ve stavení čp. 18 u paní Neubertové a u již zmíněného pana Chocholy (čp. 26).¹²⁴

Údaje z roku 1935 jsou již konkrétnější a uvádějí, že ve mlýně u Taubnerů (čp. 5) bydlelo od 1. července do 30. srpna hned několik rodin. Jednou z nich byla rodina pana Cmírala, poštovního tajemníka z Prahy-Vršovic, který za pobyt zaplatil 400 Kč. Pan Cabican s rodinou, pocházející z Prahy-Holešovic za pobyt zaplatil 300 Kč. Mlýn přes léto obývala i rodina pana Povejšila z Prahy-Nuslí (za 400 Kč), ti si Božkov zřejmě také velmi oblíbili, neboť si zde hned v následujícím roce postavili vilku (čp. 74), vzdálenou jen několik desítek metrů od Tabnerovic mlýna. V domku čp. 22 u manželů Zelenových se v témže létě ubytoval Jan Kyslík (bankovní úředník z Prahy-Žižkova) se svojí manželkou a synem a také Emil Gross (obchodní cestující z Prahy-Vysočan) se ženou a dcerou. Pan František Weisetchlager (major z Prahy-Žižkova) bydlel s rodinou šest týdnů (za 150 Kč) v čp. 23 u Anny Hodíkové.¹²⁵

Další údaje, které se zachovaly pocházejí až z roku 1938. Ve velké vile s čp. 65, patřící panu Zelenkovi bydlel přes léto Jan Veselý s rodinou. U místního rolníka pana Dršky (čp. 3) si na letní sezónu pronajal místnost Václav Janda (obchodník z Prahy-Vinohrad), který si v Božkově v roce 1939 postavil vlastní letní domek (čp. 92). Ve mlýně u Taubnerů bydlely přes léto paní Horáková (úřednice z Prahy-Bubenče) za 100 Kč za měsíc, dále paní Ledvinová, rovněž úřednice z Prahy-Holešovic za 150 Kč a paní Krákorová, též úřednice z Prahy-Žižkova za 150 Kč. Z dochovaných obecních údajů ještě vyplývá, že letní hosté se ubytovali v tomto roce u manželů Zelenových (čp. 22) a u Anny Malikové (čp. 31).¹²⁶

V roce 1939 si pro svou letní rekreaci vybraly Taubnerovic mlýn opět tři úřednice

¹²⁴ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 3.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Tamtéž.

z Prahy. Konkrétně se jednalo o paní Brichtovou, Friedovou a Šimkovou, s tím, že každá zaplatila nájemné 150 Kč za měsíc. V čp. 85 u penzistky Anny Kolocové se na dva týdny ubytoval úředník Josef Zeman z Prahy, pobyt ho vyšel na 100 Kč. V čp. 56 pobývala celý měsíc úřednice Blažena Nováková s rodinou, pocházející rovněž z Prahy. Za pobyt zaplatila 230 Kč.

V roce 1940 si pronajala místnost ve mlýně u Taubnerů paní Kostrunková (soukromnice z Prahy) a pobývala v Božkově celý červenec (za 100 Kč). Ve vile (čp. 35) pana Dvořáka si pronajal dvě místnosti úředník Julius Havlíček z Prahy a s rodinou tam strávil červenec a srpen (za 400 Kč). U pana Dvořáka bydlel během léta i pan Dlouhý (úředník z Prahy-Vinohrad) a za pobyt zaplatil 300 Kč. K Zelenovým (čp. 22) na léto přijela zubní lékařka paní Nahodilová z Prahy-Žižkova, za dva měsíce zaplatila 300 Kč. Penzistka paní Kolocová pronajala dvě místnosti ve své vile (čp. 85) panu Preissovi (ministrský rada z Prahy-Vinohrad). Ten za dvouměsíční pobyt zaplatil 400 Kč. Letní hosté v tomto roce bydleli ještě ve velké vile přezdívané zámeček (čp. 34) a ve vile s čp. 78 u pana Škraňky.

Podle obecních dokumentů v Božkově v roce 1941 nepobývali žádní letní hosté. S největší pravděpodobností do Božkova nejezdili ani v následujících několika letech. Toto počínání by se nejspíš dalo odůvodnit probíhající druhou světovou válkou. Letní hosté se do Božkova vrací až v roce 1947. Pronajímají si místnosti v objektech čp. 21, 56, 66, 69, 85 a 87. Do Božkova na šest týdnů přijel pan Vlček (stavitel dálnic z Prahy) s rodinou a za pobyt zaplatil 300 Kč. Přes léto se v Božkově rekreoval i lékař Norbert Marek, technický komisař pan Příbyl, obchodník Václav Rataj nebo paní Bezohledová a paní Kupková (v domácnosti), všichni původem z Prahy.¹²⁷

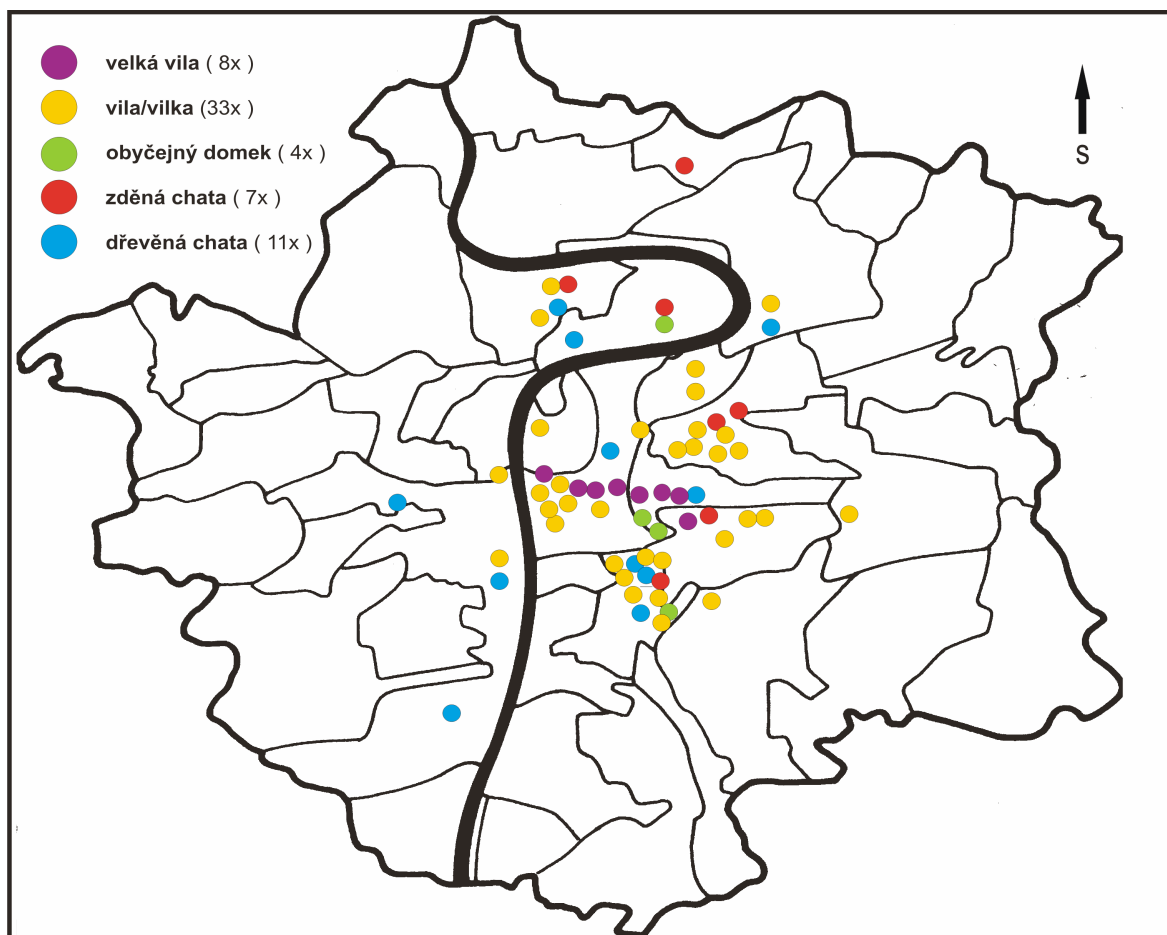
Společně s tímto rokem končí údaje o rekreantech pobývajících v Božkově. Dá se předpokládat, že vzhledem ke skutečnosti, že v následujících letech došlo ke kompletní změně politického režimu, se změnil i způsob rekreace, vlastnění majetku a nakládání s ním. Ostatně u několika objektů v Božkově byla uvedena informace, že ke konci čtyřicátých let a pak v letech padesátých docházelo (k nelibosti majitelů) k nastěhovávání cizích občanů do rekreačních vil, vilek a dalších staveb v Božkově.¹²⁸

¹²⁷ SOKA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 3.

¹²⁸ Tamtéž.

3.1.6. Nástin sociální charakteristiky božkovských rekreatantů

Na základě archivních dokumentů se podařilo zjistit adresy trvalého pobytu majitelů rekreačních objektů v Božkově, převážná většina pocházela z Prahy. Celkem bylo shromážděno 63 pražských adres.

Obrázek 32 Mapa Prahy z roku 1938 znázorňující bydliště jednotlivých majitelů rekreačních objektů na základě druhu stavby. Kresbu provedla M. Fábiková na základě předpřipravených podkladů autorky.

Souhrnné údaje o pražských bydlištích jsou uvedeny v obrázku č. 32, ve kterém je také znázorněno, jaký druh stavby si konkrétní majitel nechal v Božkově postavit. Vyznačení konkrétního druhu stavby vychází z předchozího rozdělení do pěti (resp. šesti, pokud počítáme stavení místních obyvatel) kategorií: *velká vila*, *vila/vilka*, *obyčejný rekreační domek*, *zděná chata* a *dřevěná chata*. K tomuto účelu bylo využito původní mapy Prahy z roku 1938, ve které jsou vyznačeny tehdejší hranice jednotlivých pražských čtvrtí.¹²⁹

¹²⁹ Orientační plán hlavního města Prahy s okolím (1938). *Městská knihovna v Praze* [online]. [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: <http://web2.mlp.cz/mapa1938/klad.php>

Obecně lze konstatovat, že honosnější stavby, tedy velké vily, vily a vilky si stavěli lidé, žijící v centru Prahy nebo v jeho blízkém okolí, tedy ve čtvrtích jako jsou Vinohrady, Vršovice, Nové Město, Žižkov a pak ve čtvrtích jako byly Nusle a Bubeneč. V meziválečném období žili obvykle nejbohatší občané právě ve čtvrtích jako jsou Vinohrady, Vršovice, Nové Město nebo Dejvice. Tehdy se jednalo o velmi prestižní čtvrti střední a vyšší střední vrstvy.¹³⁰ Následující tabulka uvádí všech 63 pražských adres podle čtvrtí, ve kterých majitelé rekreačních objektů žili.

PRAŽSKÁ ČTVRŤ	ČETNOST ADRES
Praha XIV. – Nusle	12x
Praha II. – Nové Město	10x
Praha XI. – Žižkov	8x
Praha XII. – Královské Vinohrady	7x
Praha XIII. – Vršovice	5x
Praha XIX. – Bubeneč	4x
Praha XVI. – Smíchov	4x
Praha VII. – Holešovice-Bubny	3x
Praha X. – Karlín	2x
Praha VIII. – Libeň	2x
Praha I. – Staré Město	2x
Praha XVI., VIII., XIV., XIII. –Hlubočepy Kobylisy, Michle, Strašnice	vždy 1x

Tabulka č. 2 uvádí pražské čtvrtě a četnost adres v jednotlivých čtvrtích.
Sestavena autorkou na základě archivních zkoumání.

Z tabulky jasně vyplývá, že nejčastěji si Božkov ke své rekreaci vybírali lidé žijící v centru Prahy nebo v jeho blízkosti, tedy na Novém Městě, v Nuslích, na Vinohradech, ve Vršovicích a na Žižkově. Méně často to pak byli lidé z Bubeneče, Holešovic, Karlína, Libně, Smíchova a Starého Města. Jen ojediněle se vyskytují čtvrti jako Hubočepy, Kobylisy a Michle. Tato skutečnost by odpovídala tomu, že v centru Prahy žili movitější lidé, kteří si častěji mohli dovolit postavit rekreační objekty mimo hlavní město. Čím se adresa vzdaluje od centra Prahy, tím se četnost staveb snižuje.

¹³⁰ MOSCHELES, Julie. *The demographic, social, and economic regions of Greater Prague. A Contribution to Urban Geography.* The Geographical Review, 1937, s. 414–429.

Pokud se pak zaměříme na konkrétní souvislost mezi typem rekreačního objektu a dané pražské čtvrti, ve které její majitel trvale pobýval, tak se ukazuje, že velkou vilu si v Božkově nejčastěji stavěli obyvatelé Královských Vinohrad (ve čtyřech případech). Dvě velké vily si nechali postavit obyvatelé Nového Města, jedna velká vila patřila majitelům pocházejícím z Malé Strany a jedna majitelům z Vršovic. To, že byla pražská čtvrť Královské Vinohrady osídlena zejména movitými a úspěšnými občany ukazuje i výčet jejich povolání. Na Vinohradech bydlel ředitel spořitelny, technický inženýr, ředitel bankovního domu a městský okresní lékař. V přilehlých Vršovicích žil inženýr, který zastával pozici technického rady státních drah. Na Starém Městě bydlel ředitel továrny a na Novém Městě pak bankovní úředník. Všichni výše zmínění byli rovněž majitelé velkých vil v Božkově.

V případech rekreačních vil a vilek pocházeli jejich majitelé nejčastěji z Nového Města (v sedmi případech), z Nuslí (rovněž v sedmi případech) a ze Žižkova (v šesti případech). Ve třech případech pak božkovští rekreanti bydleli ve Vršovicích. Dvě vily/vilky vlastnili majitelé žijící v Bubenči, dvě pak majitelé z Karlína a rovněž ve dvou případech šlo o majitele ze Smíchova. Jednu vilu/vilku si nechali zbudovat i obyvatelé Libně, Michle, Starého Města a Strašnic.

Když porovnáme údaj o povolání majitelů rekreačních vil a vilek s pražskou čtvrtí, ve které trvale bydleli, vyjde nám, že v Nuslích žil kadeřník, technický úředník, úředník pojišťovny a úředník státních drah.

Na Novém Městě bydleli například poštovní podúředník, úředník, vrchní účetní tajemník, obuvník a krejčí. Ze Žižkova pak pocházel železniční zřízenec, klempíř, truhlář a policejní praporčík. Ve Vršovicích trvale pobýval čalouník, úředník a učitel. Na Smíchově bydleli majitelé obchodního závodu a právník, který zastával funkci vrchního odborového rady Nejvyššího účetního kontrolního úřadu. Ze Starého Města pocházela univerzitní profesorka, ze Strašnic pak manželka bankovního úředníka, v Karlíně bydlel prvý soudní revident, v Michli železniční zřízenec a v Bubenči pobýval úředník pracující v Omnipolu.

V Božkově vznikly i čtyři obyčejné domky určené k rekreaci a jejich majitelé pocházeli ve dvou případech z Královských Vinohrad, jedenkrát pak z Holešovic a také z Nuslí. Povolání majitelů obyčejných domků bylo následující: na Vinohradech bydlel obchodník a paní v domácnosti a v Holešovicích žil provozní hostince.

Zděných chat se v Božkově v meziválečném období postavilo dohromady deset, pražskou adresu jejich majitelů se podařilo zjistit v sedmi případech. Ve dvou případech

pocházeli jejich majitelé ze Žižkova, dále pak z Bubenče, Holešovic, Kobylis, Nuslí a Vršovic. Povolání u majitelů zděných chat se nepodařilo dohledat mnoho, z archivních pramenů vyplývá, že zděnou chatku vlastnil úředník z Nuslí a dělník dopravního podniku hlavního města Prahy z Kobylis.

Dřevěné chaty, kterých bylo v Božkově postaveno jedenáct, nejčastěji stavěli obyvatelé Nuslí (ve třech případech) a Smíchova (ve dvou případech), dále se pak jednalo o majitele chatek pocházejících z Bubenče, Hlubočep, Holešovic, Libně, Nového Města a Vinohrad. V Nuslích bydlel majitel chaty, který byl povoláním holič, na Smíchově bydlela úřednice (obchodnice) a také choť úředníka. Z Kobylis pocházel zednický mistr (podnikatel staveb) a v Bubenči bydlel lékař.

Je tedy patrné, že čím dál od tehdejšího centra Prahy se dostáváme, tím se jednak snižuje četnost staveb a také až na drobné výjimky se snižuje i společenské postavení majitelů rekreačních objektů.

Obrázek č. 32 naznačuje, že velké vily patřily majitelům žijícím v úzkém pásu uprostřed Prahy, který se táhne od konce Starého Města, přes Nové Město, Vinohrady a končí na okraji Vršovic. Tento úzký pruh pak ze všech stran obklopují adresy majitelů vil a vilek, tato nejpočetnější skupina se táhne od centra na jih do Nuslí a na sever přes Žižkov, Karlín až do Libně a Bubenče. Dřevěné a zděné chatky vlastnili majitelé, kteří svou adresou částečně kopírují adresy majitelů vil a vilek, ale většinou až o kus dál od centra a postupně se rozpínají až do vzdálenějších pražských koutů, jako byly tehdy Holešovice, západní okraj Smíchova, Kobylisy nebo Hlubočepy. I z údajů o povolání tehdejších majitelů rekreačních objektů je patrné, že ředitelé, inženýři, lékaři, obchodníci, tedy určitá elita, bydleli v centru Prahy a dále od centra se pak objevují běžnější povolání typu úředník, holič, krejčí, klempíř a podobně.

3.1.7. Rozbor stavebních firem, stavitelů, projektantů a architektů působících v letovisku Božkov

V roce 1942 se v Božkově nacházelo 103 staveb, z toho 28 objektů patřilo místním obyvatelům a ostatních 75 objektů bylo určeno převážně k rekreaci. Součástí archivních materiálů týkajících se jednotlivých staveb byla i informace o tom, kdo konkrétní stavbu projektoval a postavil. Vlastník objektu si obvykle najal architekta, projektanta nebo zednického mistra, který mu jeho rekreační sídlo navrhl a následně i vystavěl.

Nejvíce staveb v Božkově postavili, s největší pravděpodobností příbuzní, zedníci

mistři Stanislav a Antonín Haspeklo, kteří sídlili v přilehlých Mnichovicích. Konkrétně vystavěli 21 objektů.

Stanislav Haspeklo postavil v Božkově 8 objektů (čp. 23, 25, 47, 51, 57, 65, 92, 97), v jednom případě se jednalo o venkovské stavení pro místního obyvatele, dále postavil jeden obyčejný domek a zděnou chatku. Ve čtyřech případech postavil podsklepenou vilku/vilu s podkrovím a je také tvůrcem velké vícepatrové vily (čp. 65), ve které se v přízemní části nacházela místní hospoda a horní patra byla určena k obývání.

Antonín Haspeklo v Božkově postavil dohromady 13 staveb (čp. 32, 60, 66, 67, 68, 71, 72, 74, 77, 84, 87, 94, 96). Ve třech případech se jednalo o stavbu zděné chatky složené z několika místností. V jednom případě postavil obyčejné venkovské stavení, dále vystavěl šest vil/vilek a tři velké vily. Velkých vil v Božkově vzniklo dohromady deset a čtyři z nich postavili Haspeklové, což svědčí o značné oblibě těchto stavebníků.

Dalším významným stavitelem a architektem, který se značně podílel na stavbách rekreačních objektů v Božkově, byl Břetislav Staněk působící v nedalekých Mirošovicích. V Božkově dohromady postavil 8 staveb (čp. 53, 59, 62, 75, 80, 81, 85, 100), konkrétně jednu dřevěnou chatku, dvě zděné chaty, jeden obyčejný domek, tři vily a jednu velkou vilu.

Další jméno, které se objevuje častěji je František Lorenc, podnikatel staveb z jen několik kilometrů vzdálených Strančic. Ten v Božkově postavil 6 objektů (24, 26, 27, 29, 36, 39). Pan Lorenc, na rozdíl od výše zmíněných jmen, stavěl jen v počátečních letech vznikajícího letoviska (1927 – 1932). Postavil dvě venkovská stavení, jeden obyčejný domek, dvě vilky/vily a jednu velkou vilu.

Další zednický mistr z Mnichovic Josef Obermajer postavil v Božkově 4 objekty (čp. 22, 35, 52, 58), v jednom případě se jednalo o venkovský domek, dále pak o dvě vily a jednu vilku. Shodný počet staveb, tedy 4, postavil i pozemní stavitel domů z nedalekých Čerčan František Bouša. Jednalo se o čp. 40, 43, 69 a 83, konkrétně o dřevěnou chatku, zděnou chatu, vilku a vilu.

Výše zmíněných šest stavitelů pocházelo z blízkého okolí Božkova a dohromady vystavěli v obci 43 objektů, většinou určených k rekreaci. Existovali i stavitelé, kteří v Božkově postavili jen jeden objekt. Ti pocházeli buď rovněž z blízkého okolí nebo i ze vzdálenějších oblastí, dohromady jich bylo devět. Ve třech případech se jednalo o stavitele z Říčan: Antonín Kříž, podnikatel staveb a zednický mistr postavil vilu čp. 88, architekt a stavitel Antonín Malina postavil dřevěnou chatu čp. 89 a podnikatel staveb Josef Větrovec zrealizoval stavbu vilky čp. 54. Stavební kancelář Aloise Fuchse sídlící

v Českém Brodě postavila vilu čp. 44. Stavební a technická kancelář Ing. Josefa Pfeifera z Nymburka se pak postarala o stavbu vilky čp. 46. Zděnou chatku (čp. 48) vybudoval Karel Dub z Mladé Boleslavi. Vilu čp. 70 postavil Rudolf Heřman z Roztok, architekt Václav Vosecký z Uhříněvsi se zasloužil o stavbu vily čp. 82 a mistr tesař Josef Černý ze Zbraslavi postavil dřevěnou chatu čp. 95.

O 52 staveb se tedy postarali mimopražští stavitelé, zbývá tedy shrnout stavební firmy a architekty, kteří pocházeli z území hlavního města Prahy. Z existujících záznamů se podařilo zjistit, že v Božkově vzniklo 24 staveb, které pocházely z rukou pražských stavitelů a architektů. Hned u 4 staveb (čp. 37, 41, 45, 49) se objevuje jméno Zdeněk Moravec – podnikatel staveb, který postavil v Božkově jednu vilku a tři obdobné dřevěné chatky, přičemž jednu z nich si postavil sám pro sebe. Celkem třikrát se objevuje jméno stavitele Ing. Josefa Černoorského, který se postaral o přestavbu původního venkovského stavení čp. 1, dále postavil obyčejný domek (čp. 56) a vilku (čp. 38). Podnikatel staveb Arch. Josef Kalich projektoval a postavil rozsáhlou vilu čp. 34 přezdívanou zámeček a vilku s čp. 73.

Architekt a zednický mistr František Hejný v Božkově zrealizoval stavbu dvou vilek (čp. 90, 101).

Dalších 13 staveb postavil vždy odlišný projektant nebo architekt. Stavbu velké vily čp. 28 zrealizoval podnikatel staveb Ing. Hlava, letní pavilon (zděnou chatu čp. 30) postavil stavitel František X. Švec, přestavbu velké vily (čp. 36) dostal na starost podnikatel staveb A. Mose, stavbu další velké vily (čp. 42) provedl architekt a stavitel Bojislav Beneš. Dřevěnou chatu s čp. 50 postavil architekt a stavitel Emil Miclík, podnikatel staveb Ing. Fanta měl za úkol

Obrázek 33 Inzerát Stanislava Haspekla.
Zdroj: Muzeum Říčany

zrealizovat stavbu velké vily s čp. 64. Ke stavbě vily (čp. 76) si majitelé najali architekta Františka Matějčíka, stavbu vilky (čp. 78) zajistil architekt a stavitel Ing. Jan Holeček. Vilu s čp. 86 navrhl a postavil architekt Bohumil Hübschmann. Tesařský a zednický mistr Václav Svatoš se ujal stavby vily čp. 91, zděnou chatku (čp. 93) postavil architekt a stavitel Josef Bervida, dřevěnou chatu s čp. 98

dal dohromady mistr tesař Alois Pištora. A konečně poslední stavbu, vilu s čp. 104,

postavil architekt a zednický mistr Antonín Kolář.

Z výše uvedeného vyplývá, že majitelé letních sídel dávali přednost místním nebo okolním stavitelům a jen menší část z nich si vybrala projektanta či stavitele přímo z Prahy. Tato skutečnost byla pro mimopražské stavební podnikatele jistě velmi příjemná, neboť jim to přinášelo mnoho pracovních zakázek. Lze se jen domnívat, proč rekreanti dávali přednost místním firmám, je možné, že jim byly doporučeny místními obyvateli, případně rekreanty, kteří od nich již měli postaveny svoje domky nebo se mohlo jednat i o finanční motiv. Je možné, že místní stavební firmy či stavitelé z blízkého okolí Božkova nabízeli stavby výhodněji, popřípadě je mohla ovlivnit i reklama uvedená v místním tisku, tou, jak dokazuje obrázek č. 33, lákal nové potencionální zákazníky například výše zmíněný Stanislav Haspeklo.

3.1.8. Okrašlovací spolek v letovisku Božkov

Okrašlovací spolky vznikaly od druhé poloviny 19. století v mnoha obcích i letoviscích. Obyvatelé i rekreanti se aktivně zapojovali do dění ve své obci. Snažili se o zkrášlování a zvelebování veřejných prostranství. Není tedy nijak překvapivé, že vznikl okrašlovací spolek i v obci Božkov. Založen byl 1. ledna 1941, což je v porovnání s jinými založenými okrašlovacími spolky relativně pozdě. Toto pozdní založení ale vysvětluje skutečnost, že v této době došlo po dlouhém snažení obyvatel k osamostatnění obce, která do té doby spadala pod obec Mirošovice. Radost místních občanů a chuť opečovávat svou obec dokládá vyjádření přípravného výboru okrašlovacího spolku Božkov, ve kterém stojí následující.

„Splnilo se naše toužebné přání, abychom vlastní otcovskou péčí starali se o zdejší poměry hospodářské, kulturní, zdravotní, upravili a zkrášlili si náš milý Božkov, ochraňovali přírodní krásy a památky v okolí. Jde tu o samy základy, na nichž se náš venkov vyvíjí. Lidské dílo má se spojit s krásami kraje v půvabný celek.“¹³¹

V následujících odstavcích vyjádření se poukazuje na to, v jakém krásném kraji Božkov leží, že svou polohou a dostupností láká nejen letní hosty, ale i turisty a sportovce, proto výbor nabádá občany, aby se s nadšením přihlašovali a vrhli se do společné práce. Vyjádření je zakončeno větou: *„Rozkvétej Božkove k radosti a pro štěstí všech dobrých občanů a pro potomky naše.“¹³²*

¹³¹ Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 666.

¹³² Tamtéž.

V následujících měsících vydal okrašlovací spolek několikastránkové provolání (proslov), ve kterém velmi energicky nabádal občany k zapojení se do prací spolku nebo přinejmenším ke vstřícnosti vůči „okrašlovatelům“, dovolávajíc se na všeobecné dobro a lásku mezi lidmi. Proslov již také konkrétně naznačoval úkoly, kterých se chtěl spolek zhostit. Poukazovalo se v něm na neupravenost cest, zahrad, plotů, dvorů a stromořadí.

Členové tak plánovali úpravy chodníků a cest, a to jak svépomocí, tak pomocí žádosti o příspěvek z veřejných prostředků. Občané byli požádáni, aby zastříhali větve, přečnívající na chodník, upravili si svůj domek, dvůr, zahradu, plot a udržovali všeobecný pořádek a čistotu. Společnými silami pak chtěli členové opravit náves a jiné obecní pozemky a zákoutí obce. V plánu byla rovněž výsadba stromů a keřů a zřízení laviček k odpočinku. Doporučovalo se včelaření, které bylo ku prospěchu ovocným stromořadím. V plánování neopomenuli ani potřebu zřídit koupaliště a hřiště určené pro sportovní aktivity. Rozvoj ducha měl být zajištěn zřízením knihovny, pořádáním divadelních představení a postupným doplňováním obecní kroniky.¹³³

Výše nastíněné plány spolku zaujaly poměrně značné množství jak trvale žijících obyvatel, tak i rekreatů. To dokazují počty zakládajících, činných i přispívajících členů a rovněž příspěvky do pokladny okrašlovacího spolku od obyvatel a rekreatů.

Zápis z valné hromady spolku z roku 1942 poukazuje na to, že se místní okrašlovací spolek chtěl stát členem Svazu okrašlovacích spolků v Praze. Zápis zmiňuje plány činností v budoucnu, spolek zamýšlel na návsi vysadit stromy (nejlépe lípy), u rybníka pak vrby nebo topoly a na volném prostranství u lip (U Kříže) podél cesty lesní a okrasné stromy a keře. Zmíněno je také, že probíhaly práce na kronice a bylo v plánu shromáždit amatérské snímky obce a vybrat z nich novou (lepší) pohlednici Božkova. Řešilo se rovněž odkoupení jeviště pro divadelní účely.

Po prvním roce fungování (1942) čítal okrašlovací spolek 39 členů, z toho 13 zakládajících (5 trvale žijících v Božkově a 8 sezónně), pokladní hotovost čítala 1 830 Kč.¹³⁴

Zápis z druhé schůze správního výboru okrašlovací spolku (1943) uvádí počet členů 46, hotovost 2 046 Kč. Dále zápis shrnuje činnosti, vykonané za uplynulé období. Spolek vysadil dva topoly u rybníčku na návsi, upravil rozcestí v Novém Božkově a opravil chodník při cestě u lomu (náklad na tyto práce byl 280 Kč). Spolek zakoupil zařízení jeviště, ovšem zřízení knihovny se dle zápisu ukázalo bez bližších podrobností

¹³³ Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 666.

¹³⁴ Tamtéž.

jako neproveditelné. Výsadba deseti ořechů na místě U Kříže byla odložena na další období. Rovněž se plánovalo na stejném místě vysadit ještě osm švestek. V plánu bylo vysadit podél cest horské javory a pokračovat v úpravách obecních cest.¹³⁵

Zápis z valné hromady z roku 1944 uvádí, že bylo vysazeno osm ořešáků (za 593 Kč) a došlo k úpravě cest. Počet členů byl v této době 47. Plány na další období opět poukazovaly na nutnost opravy cest a opravu návsi, ale již v zápisu je konstatováno, že spolek trpěl nedostatkem pracovních sil.

Zpráva z roku 1945 uvádí, že nebylo možno plnit pracovní program pro naprostý nedostatek pracovních sil. Došlo také ke ztrátě dvou vysazených ořešáků (poškozeny při táboření ruského vojska). Následoval příslib znovuvysazení, a to spolu s lípou malolistou, která měla být vysazena na vhodném místě na památku vítězství a osvobození vlasti od Němců. Počet členů byl sice stále podobný, 46, ale ze zápisů je již patrné, že počáteční nadšení členů značně opadalo.

Shrnutí z roku 1946 popisuje úbytek členů na počet 41 (je zde uveden důvod, že se někteří členové přestěhovali do pohraničí). Spolek v předchozím roce vysadil dva slibované náhradní ořešáky a lípu na památku. Jinak je konstatováno, že činnost spolku brzdil nedostatek pracovních sil. Plánem na rok následující byl odprodej jeviště, které podle zápisu neměl spolek kde uskladňovat.

Zpráva z roku 1947 ukazuje na další úbytek členů (34) a již přímo poukazuje na skutečnost, že občané a i členové spolku nejevili zájem o jakékoli zvelebování svého okolí. Navíc případné úpravy v obci komplikovala i výstavba dálnice a její přípojky. Zdařil se alespoň odprodej jeviště.

Údaje z roku 1948 poukazují na další odliv členů a proto bylo v roce 1949, kdy byl počet členů již pouze 26, rozhodnuto o ukončení činnosti spolku. Hotovost (5 272 Kč) byla uložena do záložny v Mnichovicích s tím, že pokud by v následujících letech nedošlo k obnovení spolku, tak by přešla do rozpočtu obce.¹³⁶ Politický vývoj následujících let znovuoobnovení spolku nejspíš příliš nenapomohl.

¹³⁵ Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 666.

¹³⁶ Tamtéž.

3.2. Komparace meziválečného letoviska Božkov s meziválečným letoviskem Hradištko

V teoretické části bylo zmíněno, že inspirací pro vznik této diplomové práce byla studie letoviska Hradištko. Z tohoto důvodu je více než vhodné pokusit se o určité porovnání obou letovisek, jelikož je patrné, že budou obsahovat jak shodné či podobné rysy, tak mezi nimi bude možné spatřit i odlišnosti.

V první řadě lze spatřit hned několik podobností. Zejména se jedná o shodnou vzdálenost od Prahy, Božkov leží 30 kilometrů jihovýchodně a Hradištko 30 kilometrů jižně od Prahy. Další nutnou podmínkou pro vznik letoviska byla vazba na železnici, po které se rekreanti nejčastěji dostávali ke svým venkovským sídlům. Podobnost je patrná i ve výběru lokality, v obou případech se jednalo o členitou zemědělskou krajinu, resp. pestrou mozaiku polí, luk, pastvin a lesních pozemků a jen málo obydlenou, která poskytovala onen kýžený venkovský ideál a naplňovala touhu Pražanů odjet z ruchu a smogu na klidné, přírodou prosycené místo a trávit tam volné chvíle. O obě letoviska jeví zájem letní hosté a proto bylo zejména pro letovisko Božkov typické časté pronajímání letních bytů.

V obou případech se tedy jedná o meziválečné letovisko s podobným obdobím vzniku první zástavby a shodným „koncem“ rekreační výstavby. V Božkově začaly vznikat první rekreační objekty o několik let dříve, konkrétně v roce 1927. V Hradištku to bylo až v roce 1933, v předchozích letech totiž probíhala ve velkém výstavba rekreačních objektů v blízkých Pikovicích a teprve o několik let později se rozšířila i do obce Hradištko.

Stavební boom končí v obou letoviscích shodně v roce 1942, ale uvadat začíná již po roce 1940, s tím, že do roku 1942 se spíše dostavují a dokončují rozestavěné objekty.

V Božkově došlo k největšímu stavebnímu rozmachu v roce 1932, v Hradištku to pak bylo v roce 1939, což je s ohledem na pozdější vznik letoviska v Hradištku po téměř shodně dlouhé době. Je tedy možné, že bylo nutné dát letovisku několik let, než se dostalo na svůj pomyslný stavební vrchol.

U obou letovisek je i téměř shodný počet postavených rekreačních objektů v období od počátku výstavby do roku 1942. V Božkově bylo postaveno 75 staveb a v Hradištku pak 81 staveb. Jednotlivé rekreační stavby v Božkově byly rozděleny do pěti kategorií (*velká vila, vila/vilka, obyčejný domek, zděná chata a dřevěná chata*), v případě Hradištko došlo k rozdělení pouze do čtyř kategorií (*vila, vilka, domek a chata*). Podle popisu jednotlivých kategorií je patrné, že by mohlo v tomto případě jít jen o odlišně zvolenou

typologizaci a i mezi stavbami lze pozorovat podobnost.

Velkých vil v Božkově vzniklo 10 a *vil* v Hradištku 11, lze se domnívat, že jde o podobné stavby složené z několika sklepů, jedné či více kuchyní, koupelen a WC, prádelny, dále v nich pak bylo hned několik pokojů (obývací, ložnice, pokoj pro služku či domovníka). Stavba bývala pak obvykle doplněna terasou, verandami případně balkony, ojediněle i garáží. V každém případě se jednalo o rozsáhlou honosnou stavbu, patřící nejmajetnější vrstvě.

Co se týče dalších kategorií, tak pro účely studia Božkova byla zvolena kategorie *vila/vilka* a *obyčejný domek*, ve studii letoviska Hradištko se objevuje označení *vilka* a *domek*. Na základě popisu jednotlivých typů objektů se lze domnívat, že se jednalo o podobné typy staveb, v prvním případě šlo o jakousi zmenšeninu výše zmíněné velké vily a v druhém případě o prostší stavení. Pokud by tedy došlo ke spojení obou kategorií, tak se ukazuje, že v Božkově těchto staveb vzniklo 44 a v Hradištku 40.

V letoviscích mimo vily, vilky a domky vznikaly ještě *rekreační chaty*. V Božkově jich bylo postaveno 21 a v Hradištku 30. Po předchozím zjednodušení se ukazuje, že zastoupení jednotlivých typů staveb je víceméně podobné. Nejčastěji se stavěly vilky a domky, další početnou skupinu zaujímají chaty a chatky a nejméně početnou skupinou jsou pak velké vily.

Obě letoviska se ale výrazně liší ve výběru stavebních firem. V Božkově si majitelé častěji volili místní nebo mimopražské stavitele a stavební firmy (v 52 případech). Oproti tomu v Hradištku až na drobné výjimky stavěly stavební firmy a stavitelé převážně z Prahy.

Letoviska se liší i v původu majitelů rekreačních objektů, tzv. pražskou čtvrtí, ve které bydleli. V případě Božkova pocházeli rekreatanti nečastěji z Nuslí, Nového Města, Žižkova a Vinohrad. Majitelé objektů v Hradištku nejčastěji bydleli ve Vršovicích, na Novém Městě, na Smíchově, v Dejvicích a na Letné. Většina Pražanů tedy žila v centru v činžovních domech.

V případě Hradištko je patrné, že honosné vily a vilky vznikaly v západní části obce, kde se vytvořila určitá „VIP“ zóna. Oproti tomu zástavba v Božkově působí spíše, tak, že pro majitele nebylo příliš důležité, jestli jejich velká vila bude stát vedle dřevěné chatky nebo venkovského stavení. I přesto, pokud by se v případě Božkova měla určit oblast, kde se shlukovalo více velkých vil, vil a vilek, tak by to byla oblast v severní části obce.

Majitelé rekreačních staveb si shodně v obou letoviscích uvědomovali důležitost

příkladně se starat o své okolí a vylepšovat ho. Proto není nikterak překvapivé, že v obcích vznikly okrašlovací spolky. U obou letovisek víceméně na podnět rekreatů a majitelů rekreačních objektů. V Božkově vznikl až poměrně pozdě, teprve v roce 1941. Oproti tomu v Hradištku působil spolek pro okrašlování z okolních Pikovic, který vznikl již v roce 1910, v roce 1929 se k němu hlásili i letní hosté a majitelé okolních rekreačních vil.

V případě Hradištko to spíše působí tak, že v pozdějších letech rekreati nejevili přílišný zájem o obecní dění, oproti tomu v Božkově se rekreati do místního dění zapojovali poměrně intenzivně, nejen, že alespoň v počátcích aktivně působili v okrašlovacím spolku, zasloužili se také o osamostatnění osady od Mirošovic a založení samostatné obce Božkov. Za války se pak rekreati společně s místními pokoušeli o protiněmecký odboj a ke konci války se velmi zasadili o sesazení vedoucích Němců z jejich pozic a o jednotlivé blokády německých vlaků. Tento počín je ale možné přičíst i skutečnosti, že několik rekreatů si zřejmě Božkov natolik oblíbilo, že se usídlili natrvalo nebo to alespoň plánovali.

Nicméně obě letoviska pak zažila pád. Hradiško již v roce 1942, kdy bylo zabráno Němci, kteří si tam postavili vojenské objekty a dokonce i koncentrační tábor. Oproti tomu v Božkově se relativně v klidu žilo dál i po válce. V obecní kronice je zmínka o rozsáhlejším odchodu obyvatel do pohraničí a na přelomu padesátých let pak docházelo k nedobrovolnému nastěhování lidí do rekreačních objektů a k jejich záboru.

Tak skončila meziválečná zlatá éra, doba volnosti a nezávislosti, vystřídána nejprve německou a pak na dlouhá léta levicovou nadvládou. Nicméně obě letoviska přežila, Božkov i Hradištko dnes totiž patří mezi hojně vyhledávaná a stále oblíbená rekreační místa.

4. ZÁVĚR

Rekreační aktivity, ústřední téma této diplomové práce, se masově začínají objevovat v období industrializace. Tento nový fenomén, který do českých zemí přichází z Anglie, se u nás hojně rozvíjí zejména ve druhé polovině 19. století a pokračuje v prvních desetiletích 20. století, obzvláště v meziválečném období. V období industrializace dochází k proměně společnosti. Původní aristokratická vrstva obyvatelstva je vytlačována buržoazní elitou, tedy úspěšnými podnikateli, vysokými úředníky či lékaři a rovněž se formuje početná střední třída. Významná část obyvatelstva tedy disponuje značnými finančními prostředky a společenskou prestiží. Další důležitou podmínkou rozvoje masové rekreace bylo postupné utváření fenoménu jednotného volného času, rozšiřujícího se postupně do všech společenských vrstev. Se vznikem volného času, kterým do počátku doby industrializace disponovala převážně aristokracie, pochopitelně souvisí i rozvoj volnočasových a rekreačních aktivit. Masově se rozvíjí turistika i sport a rovněž začínají vznikat první rekreační oblasti (villegiatury, letoviska). Tyto i jiné aktivity se rozšiřují rovněž díky technickému a technologickému pokroku, zejména v oblasti dopravy. Stěžejní místo v souvislosti s volnočasovými a rekreačními aktivitami zaujímá železniční doprava. Vzniká řada nových železničních úseků a ty umožňují turistům i rekreantům relativně rychlý přesun z města do okolí.

Pro období industrializace je typické stěhování obyvatel z venkova do velkých průmyslových měst, která poskytují pracovní příležitosti a celou škálu nejrůznějších služeb, na venkově zůstává spíše agrární část obyvatelstva. Města se ale poměrně rychle zalidňují a člověk tak mnohdy trpí nedostatkem prostoru a rovněž díky koncentraci velkých podniků do center měst bývá město pohlceno smogem. Městský člověk tak začíná hledat klidná místa v přírodě, kde by mohl trávit svůj volný čas. Výše zmíněné tedy stručně nastiňuje předpoklady vzniku a rozvoje rekreačních aktivit v masovém měřítku.

V souvislosti s tématem diplomové práce jsem si zvolila přípražské rekreační letovisko Božkov, které jsem podrobila zkoumání a pomocí archivních, historických a kartografických materiálů i terénního pozorování a rozhovorů s pamětníky jsem se pokusila ověřit následující hypotézy.

- a. *Přírodní, společenské a technické předpoklady předurčovaly osadu Božkov k tomu, aby se stala krystalizačním jádrem rekreačního letoviska Pražanů.*

Božkov, jako místo pro svou rekreaci, si obyvatelé Prahy nezvolili náhodně, nýbrž na základě skutečnosti, že okolí Božkova splňovalo ideální podmínky pro vznik letoviska.

Božkov se nacházel v malebném, hornatém kraji s dostatkem lesů, které zajišťovaly čisté ovzduší. A tedy i ozdravné účinky. Okolí Božkova bylo tehdy mozaikou polí, luk, lesů, vodních toků, pravým opakem Prahy – velkého, špinavého industriálního města. Tehdejší Pražan toužil opustit rušné město a svůj byt v centru a vyjet do přírody. Obklopit se jen svými nejbližšími (rodinou, přáteli) a trávit volné chvíle v klidu ve svých rekreačních objektech, obklopených obvykle velkou zahradou. S možností vyrazit na procházky a výlety do okolí nebo se zchladit v okolních rybnících, potocích či řekách.

Zároveň měl ale božkovský rekreatant možnost se vyžít i společensky. V přilehlých Mnichovicích si mohl zahrát tenis, volejbal nebo navštívit koupaliště, zajít do restaurace, případně se zapojit do činnosti okrašlovacího spolku. Božkov byl klidným místem, kde mohl Pražan zregenerovat tělo i ducha. V okamžiku, kdy zatoužil po společenském vyžití, nebyl nejmenší problém zajít si do přilehlých Mnichovic, které poskytovaly všemožné kulturní i společenské vyžití, včetně většiny služeb.

Kromě výše zmíněných lákadel byl Božkov pro Pražana i výborně dostupný. Existovalo pravidelné železniční spojení, vlak na trase Praha – Benešov měl zastávku v Mnichovicích. Z Prahy do Mnichovic (Božkova) trvala cesta vlakem přibližně hodinu a další výhodou byla i skutečnost, že vlak z Prahy míval pravidelný hodinový interval od brzkého rána až do pozdního večera. Další možné dopravní spojení bylo po silnici vlastním automobilem, z Prahy do Božkova to bylo přibližně 30 kilometrů a dalo se tam dojet za půl hodiny. Mimo jiného se v Mnichovicích nacházelo několik benzinových pump a autoopraven. Nebyl tedy problém doplnit pohonné hmoty nebo si nechat opravit závadu na vozidle. Další možností, jak se do Božkova dostat bylo najmout si autodopravce a nechat se dovézt třeba i s věcmi do letoviska. Tento způsob dopravy se hodil zejména v létě při stěhování na letní byt, kdy sebou rodina vezla věci někdy na týden, ale mnohdy i na několik měsíců.

Božkov se tedy stal oblíbeným letoviskem díky ideální a rychlé dostupnosti z Prahy a současně spojoval ideální přírodní podmínky s možností společenského vyžití.

b. Zemědělská osada Božkov a část nejbližšího okolí změnily v průběhu dvacátých a třicátých let 20. století zcela svůj původní charakter.

Historie osady Božkov sahá hluboko do středověku, ale až do 20. století se jednalo pouze o malou vsku s několika hospodářskými staveními. V 17. století stály ve vsce Božkov pouze tři grunty (selské statky), mlýn a obecní pastouška. A ani v následujících stoletích se Božkov příliš nerozrostl. Několik nových staveb přibýlo v 19. století. Konkrétně na konci 19. století stálo v Božkově čtrnáct stavení.

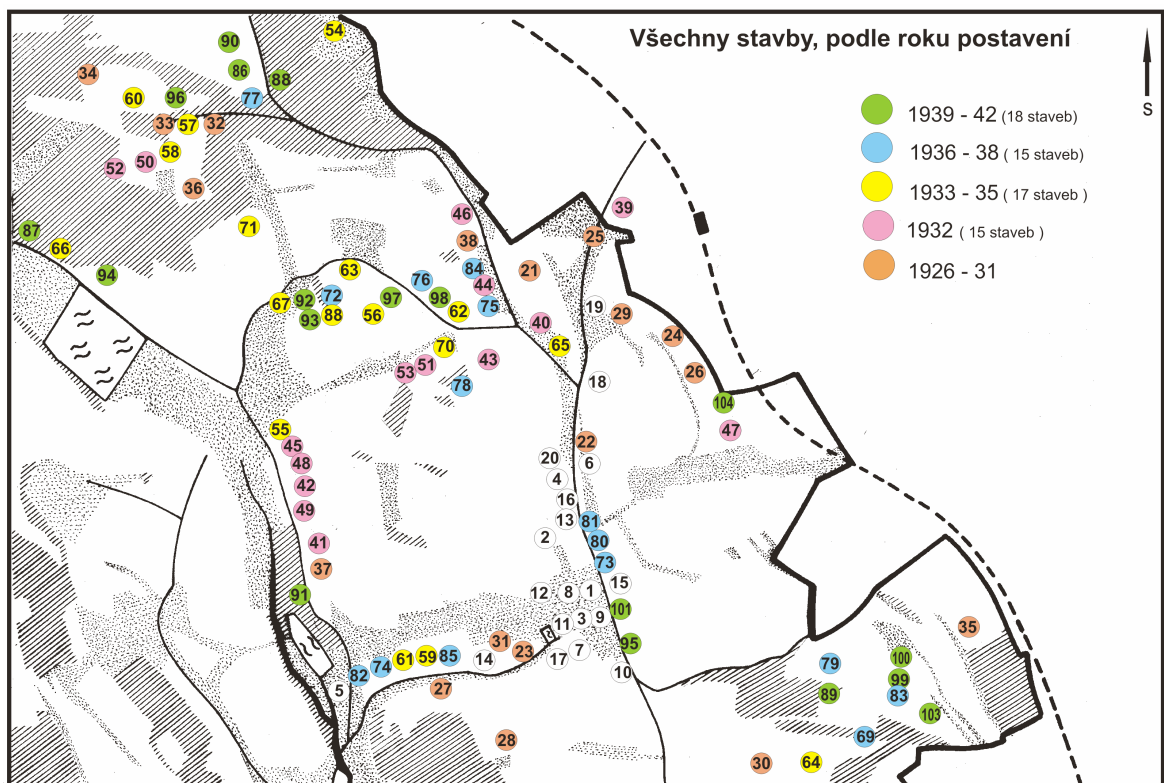
Na počátku 20. století se ale situace začíná měnit a do roku 1921 se Božkov rozrostl o dalších sedm obytných objektů. Do poloviny dvacátých let Božkov obývalo pouze agrárně zaměřené obyvatelstvo bydlící tam natrvalo. Do této doby byla zastavěna pouze oblast v historické části osady a několik objektů stálo podél cesty vedoucí do blízkých Mnichovic.

Počínaje rokem 1927 započíná v Božkově výstavba prvních rekreačních objektů a v této době začíná Božkov měnit svou původní podobu. Z malé zemědělsky a hospodářsky zaměřené vsky se začalo stávat rekreační letovisko pro obyvatele z nedaleké Prahy. První rekreační objekty vznikaly na východě obce, v blízkosti železniční zastávky. Na počátku třicátých let stálo v Božkově již třicet osm objektů. Zcela nově započala výstavba v severní části osady, kde vznikly hned čtyři rekreační vily. V této době také vznikly rekreační objekty v jižní části Božkova, dále v jihovýchodní části a v západní části nad potokem.

Počátkem třicátých let tedy vzniklo hned několik nových ohnisek výstavby, na která pak navazuje výstavba v následujících letech. Rok 1932 lze považovat z hlediska výstavby rekreačních objektů za zcela zásadní. V tomto roce vzniklo hned patnáct nových staveb. Západní svah nad potokem se rozrostl hned o pět nových objektů. Výstavba pokračovala i v severním cípu Božkova a nově se stavělo i na východě osady a v centrální části. Většina staveb vznikala podél existujících cest. Podrobně je vývoj výstavby rozebrán v kapitole 3.1.4., která je doplněna i obrázky znázorňujícími vývoj výstavby v jednotlivých letech. Do poloviny třicátých let již v Božkově stálo celkem 70 objektů. Výstavba navazovala na ohniska vzniklá na přelomu dvacátých a třicátých let a nově došlo ke vzniku zástavby v centrální části Božkova. Osada se rozrůstala i v letech následujících. Do roku 1939 přibýlo v osadě patnáct rekreačních objektů. Rozrostla se jak oblast v okolí mlýna, která již plně navázala na původní osadu, tak i jihovýchodní cíp obce a rovněž přibýlo objektů v centrální části. Mezi lety 1939 – 1940 bylo ještě postaveno 16 staveb. Větší část

z nich vznikla v severním cípu osady, několik jich přibylo v části centrální a také na jihu a jihovýchodě Božkova. Těmito roky pozvolna končí stavební boom v této lokalitě. Mezi lety 1941 – 1942 byly postaveny pouze dvě vily, jedna kousek od železniční zastávky a druhá v jihovýchodním cípu.

Rokem 1942 skončila meziválečná rekreační výstavba v letovisku Božkov. V tomto roce se v Božkově nacházelo 103 staveb, z čehož jen jedna čtvrtina patřila místním, trvale žijícím obyvatelům. Během dvou desetiletí se Božkov zvětšil téměř více než pětinašobně. Původně malá zemědělská vesnička s jediným ohniskem výstavby v jižní části se rozrostla do všech stran a objekty zaplnily velkou část původní orné půdy, ležící v okolí luk a polí. Obrázek č. 34 níže ukazuje, jak Božkov během dvou desetiletí změnil svou původní podobu a jak se markantně rozrostl.

Obrázek 34 Vývoj zástavby v Božkově mezi lety 1926-1942. Kresbu provedla M. Fábiková na základě předpřipravených podkladů autorky.

c. *V liberální atmosféře demokratického Československa se od počátku minimalizovaly rozdíly v charakteru a výběru lokalit rekreačních aktivit všech společenských vrstev.*

Na rozdíl od druhé poloviny 19. století, kdy si rekreační vily v letoviscích stavěly převážně společenské elity a příslušníci vyšší střední třídy, v meziválečném období si rekreační objekty stavěli lidé z víceméně všech společenských vrstev. Rekreaanti si obvykle stavěli objekt dle svých možností.

V Božkově je možné rekreační objekty rozdělit do pěti kategorií (*velká vila, vila/vilka, obyčejný domek, zděná chata a dřevěná chata*). V meziválečném období se v Božkově nejčastěji stavěly rekreační vily/vilky, těch v Božkově vzniklo 40. Velkých vil se v Božkově nacházelo méně, pouze 10. Dále byly postaveny 4 rekreační domky, 10 zděných chat a 11 chat dřevěných. Jak lze předpokládat velkou vilu si v Božkově nechal postavit příslušník vyšší společenské vrstvy, tedy například ředitel spořitelny, ředitel bankovního domu, technický inženýr či městský okresní lékař. Rekreační vilu či vilku si nechal postavit například: technický úředník, úředník státních drah, poštovní podúředník, vrchní účetní tajemník, ale i třeba obuvník, krejčí, čalouník nebo kadeřník. Zděnou chatku vlastnil úředník, či dělník dopravního podniku, dřevěnou chatku pak například holič, úředník, zednický mistr, ale i lékař.

Zajímavé je, že v Božkově nevznikla v podstatě žádná „VIP“ oblast, ve které by se stavěly pouze vily/vilky a velké vily. V severním cípu osady byla sice větší kumulace velkých vil a vil/vilek, ale mezi nimi lze ojediněle nalézt i zděnou či dřevěnou chatku. Ostatní ohniska výstavby bývala kombinací všech výše zmíněných druhů staveb. Docházelo i k situacím, kdy vedle velké vily z každé strany vznikla dřevěná chatka. V Božkově tedy nevznikaly žádné specifické zóny, kde by si své honosné vily stavěli pouze příslušníci vyšších vrstev a ani části, kde by se stavěly pouze rekreační chaty a chatky. Rekreační objekty vznikaly i v blízkosti, či přímo v původní osadě místních obyvatel. Zdá se, že božkovští rekreaanti spolu všeobecně dobře vycházeli. Poukazuje na to jednak založení okrašlovacího spolku, do jehož aktivit se zapojovali příslušníci všech společenských vrstev i místní obyvatelé, a také společné protiněmecké snahy za druhé světové války. Zdá se tedy, že v Božkově fungovalo jak soužití rekreaantů, složených z příslušníků všech společenských vrstev, tak soužití rekreaantů s místním obyvatelstvem, v poklidu a harmonii.

d. Ze vzniku a rozvoje letoviska profitovalo místní obyvatelstvo.

Božkov nebyl jen místem, kde si Pražané stavěli své rekreační objekty, ale zároveň se sem jezdilo i na letní byty. Obvykle do stavení místních obyvatel. Na letní byty sem Pražané jezdili obvykle v období od května/června do září/října a to od roku 1929 do roku 1947. Obvykle na letním bytě trávili měsíc až dva, někdy však jen týden či čtrnáct dní. Letní hosté často jezdili a pronajímali si místnosti v Tauberovic mlýně (čp. 5). Rodina Taubnerů nejen, že ubytovávala letní hosty, ale zároveň poskytovala zásoby potravin rekreačním vlastníkům v Božkově objekty. Letní hosté se ubytovávali i u dalších místních obyvatel, kupříkladu v čp. 4, 6, 15, 19, 22 a 23, ale i v dalších objektech. Ceny za pobyt se pohybovaly v rozmezí od 100 do 300 Kč za měsíc. Cena se odvíjela nejen od délky pobytu, ale také od počtu pronajatých místností, počtu ubytovaných, ale i toho, zda byla místnost plně vybavena.

Dalším, kdo z rekreačních profitoval byly stavební firmy, stavitelé, projektanti a architekti z přilehlého okolí. Ukázalo se, že božkovští rekreační dávají při stavbě svých objektů přednost stavitelům z okolí Božkova, nežli stavitelům, či stavebním firmám z Prahy. Ve více než polovině případů si rekreační vybral místní firmu. Nejčastěji v Božkově stavěli zedničtí mistři z přilehlých Mnichovic, Antonín (13 staveb) a Stanislav Haspeklo (8 staveb). Často býval najímán i stavitel Břetislav Staněk z blízkých Mirošovic (8 staveb). Rekreační objekty také často stavěl podnikatel staveb František Lorenc ze Stránčic (6 staveb), pozemní stavitel domů František Bouša z Čerčan (4 stavby) a zednický mistr Josef Obermajer z Mnichovic (4 stavby). Pro srovnání architekti z Prahy se podíleli na výstavbě 24 rekreačních objektů. Na stavbách se podíleli i stavitelé z Říčan, Roztok, Uhřetěvesi nebo Mladé Boleslavi, Nymburka, Českého Brodu či Zbraslavi.

Za specifický druh profitu lze považovat i aktivity okrašlovacího spolku. Mnoho rekreačních patřilo k jeho aktivním členům nebo alespoň k přispěvatelům. V obou případech to mělo na Božkov po určitý čas pozitivní dopad. Docházelo k úpravě cest, výsadbě nových dřevin na veřejných prostranstvích a k všeobecnému zvelebování a udržování Božkova. Z výše zmíněného tedy vyplývá, že příchod rekreačních z Prahy měl pro místní obyvatele významný pozitivní dopad.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Literatura a prameny

BLAŽKOVÁ, Tereza – FIALOVÁ, Dana – MATOUŠEK, Václav. (eds.) *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2014, 233 s. ISBN 978-80-7476-063-1.

FISHMAN, Robert. *Bourgeois utopias: the rise and fall of suburbia*. Vyd. 1. New York: Basic Books, 1987, 241 s. ISBN 0465007481.

Redakce HIPMANOVÁ, M. *Mnichovice*. Mnichovice: Spolek pro okrašlování a domovinu, 1933.

HORSKÁ, Pavla – MAUR, Eduard – MUSIL, Jiří. *Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2002, 352 s. ISBN 80-7185-409-3.

JAKUBEC, Ivan – Zdeněk JINDRA. *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 471 s. ISBN 80-246-1035-3.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2003, 803 s. ISBN 80-7277-119-1.

LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, 430 s. ISBN 9788024616834.

MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781–1914*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2010, 494 s. ISBN 978-80-246-1679-7.

MATOUŠEK, Václav. *Čechy krásné, Čechy mé: proměny krajiny Čech v době industriální*. Vyd. 1. Praha: Krigl, 2010, 381 s. ISBN 978-80-86912-36-3.

MATOUŠEK, Václav. *Vzorné letoviště Hradištko. Vznik a prvé desetiletí meziválečného letoviště na soutoku Vltavy a Sázavy*. HG 41/1, 2015.

MATOUŠEK, Václav – KOUKALOVÁ, Šárka – ŠÁŠINKOVÁ, Marcela. *Letní a celoročně obývané vily a villegiatury v okolí Prahy na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století. Příspěvek k proměnám krajiny Čech v procesu modernizace české společnosti*. HG 40/1, 2014.

MOSCHELES, Julie. *The demographic, social, and economic regions of Greater Prague - A Contribution to Urban Geography*. The Geographical Review, 1937.

POSLEDNÍKOVÁ Jiřina. *Paďouři, trampové a netrampové. Proměny české krajiny na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století v důsledku návratu městského obyvatelstva k „přírodě“*. Diplomová práce, Fakulta humanitních studií UK, Praha, 2010.

PURŠ, Jaroslav. *Průmyslová revoluce: vývoj pojmu a koncepce*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1973.

RŮŽKOVÁ, Jiřina - ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Vyd. 1. Praha: Český statistický úřad, 2006, 2 sv. (759, 623 s.). ISBN 80-250-1277-8.

STIBRAL, Karel. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Vyd. 1. Praha: Dokořán, 2005, 202 s. ISBN 80-7363-008-7.

ŠVÁCHA, Rostislav. *Slavné vily Středočeského kraje*. Vyd. 1. Praha: Foibos, 2010, 315 s. ISBN 978-80-87073-22-3.

Internetové zdroje

Oficiální webové stránky města Mnichovice [online]. c2014. [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: <http://www.mnichovice.info/>.

Orientační plán hlavního města Prahy s okolím (1938). *Městská knihovna v Praze* [online]. [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: <http://web2.mlp.cz/mapa1938/klad.php>.

<http://archivnimapy.cuzk.cz/>

<http://www.mapy.cz/>

Archivní materiály

Archiv muzea v Říčanech.

Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 418.

Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 481.

Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 596.

Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 666.

Archiv obce Mnichovice. *Kronika Božkova*, evidenční číslo 667.

SOkA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 3.

SOkA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 4.

SOkA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 5.

SOkA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, karton 6.

SOkA Praha-východ, fond BS Říčany, archiv obce Božkov, účetní knihy.

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obrázek 1 Výřez ze současné mapy poukazující na polohu Mnichovic	28
Obrázek 2 Výřez ze současné mapy značící polohu Božkova v rámci Mnichovic	29
Obrázek 3 Božkov v roce 1841 (mapa Stablního katastru)	31
Obrázek 4 Vývoj zástavby v Božkově do roku 1921	32
Obrázek 5 Pohled na Mnichovice (železniční zastávku) z božkovského svahu (počátek 20. století)	34
Obrázek 6 Vývoj zástavby v Božkově do roku 1931	36
Obrázek 7 Plánek vily Svatopluka Konráda čp. 28	38
Obrázek 8 Fotografie Konrádovy vily čp. 28	38
Obrázek 9 Fotografie krbu z Konrádovy vily čp. 28	39
Obrázek 10 Plánek rekreačního domku čp. 29	40
Obrázek 11 Plánek letního pavilonu čp. 30	41
Obrázek 12 Plánek vily (zámečku) čp. 34	42
Obrázek 13 Plánek vily čp. 36	43
Obrázek 14 Vývoj zástavby v Božkově v roce 1932	45
Obrázek 15 Plánek dřevěné chatky čp. 41	46
Obrázek 16 Plánek vily čp. 46	48
Obrázek 17 Vývoj zástavby v Božkově v letech 1933-1935	49
Obrázek 18 Plánek dřevěné chaty čp. 55	50
Obrázek 19 Plánek vily čp. 65	51
Obrázek 20 Plánek vily čp. 60	52
Obrázek 21 Vývoj zástavby v Božkově v letech 1936-1938	54
Obrázek 22 Plánek weekendového domku (dřevěné chaty) čp. 79	55
Obrázek 23 Plánek vily čp. 82	56
Obrázek 24 Plánek zděné chatky čp. 83	57
Obrázek 25 Vývoj zástavby v Božkově v letech 1939-1942	59
Obrázek 26 Plánek srubu (dřevěné chatky) čp. 89	60
Obrázek 27 Plánek vily čp. 88	61
Obrázek 28 Plánek zděné chatky čp. 93	63
Obrázek 29 Plánek vilky čp. 90	64
Obrázek 30 Plánek vily čp. 96	65
Obrázek 31 Vývoj zástavby v Božkově od 17. století do roku 1942, rozděleno dle druhu stavby	66
Obrázek 32 Mapa Prahy z roku 1938 znázorňující bydliště jednotlivých majitelů rekreačních objektů na základě druhu stavby	70
Obrázek 33 Inzerát Stanislava Haspekla	75
Obrázek 34 Vývoj zástavby v Božkově mezi lety 1926-1942	85
Tabulka č. 1 uvádí počet stavení a obyvatel v jednotlivých letech	31
Tabulka č. 2 uvádí pražské čtvrtě a četnost adres v jednotlivých čtvrtích	71

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Projekt diplomové práce	93
---	----

Příloha 1 Projekt diplomové práce

Fakulta humanitních studií UK

katedra magisterského oboru

Sociální a kulturní ekologie

U Kříže 8/661, 158 00 Praha 5-Jinonice

Projekt diplomové práce (DP) oboru sociální a kulturní ekologie

1. Jméno studenta, tituly: Lucie Koubová, Bc.
2. Osobní číslo (UKČO): 21739046
3. Rok imatrikulace na FHS UK (bak. studium, jinak mag. studium): 2013
4. Datum zápisu na katedru sociální a kulturní ekologie FHS UK (alespoň měsíc, rok): září 2013
5. Názvy všech předchozích bakalářských (magisterských) prací, škola, obor a rok, kde a kdy byly obhájeny: Střet individua a světa v Goethově raném díle, ZČU Plzeň, Humanistika, 2013
6. Předběžný název DP: Letovisko Božkov. Příspěvek ke studiu proměn příměstské krajiny v době industrializace
7. Obecný kontext (souvislosti tématu, širší rámec [zasazení „do světa“]): Diplomová práce je zaměřena na řešení problematiky proměn krajiny v důsledku industrializačních procesů v 19. a na počátku 20. století, tedy v době, kdy se u nás postupně utvářely základy moderní industriální civilizace. Jedním z dílčích projevů modernizačních procesů byl vznik individuální a masové turistiky, sportu a různých dalších forem trávení volného času mimo město. Ve svém souhrnu všechny tyto aktivity velmi podstatně přetvářely na některých místech krajinu. V odborné literatuře se užívá přímo pojem „rekreční kolonizace krajiny“. V našich zemích byly zvláště exponované prostory v blízkém okolí měst a v menší míře též oblasti horské. Vznik tohoto fenoménu umožňoval souběh řady příznivých okolností: vznik početné a úspěšné střední třídy, která napodobovala životní styl aristokracie i buržoazních elit; postupná demokratizace a liberalizace společnosti, která umožňovala rozšiřování původně exkluzivních aktivit i v nižších vrstvách; technický rozvoj, zejména vznik moderních dopravních prostředků (parostrojní železnice, později rozvoj automobilismu, v menší míře i parolodní doprava); postupné zkracování a sjednocování pracovní doby apod. V konečném důsledku byly tradiční venkovské, ale i horské krajiny lokálně transformovány takřka v zábavní parky. Lépe řečeno původní funkce „tradiční“ předindustriální krajiny byly doplňovány o rovinu rekreační.
8. Předmět zkoumání (vlastní předmět práce [zasazení „do vědy“]): Diplomová práce se bude věnovat rekreačním aktivitám v okolí Prahy. Konkrétně vzniku a počátečnímu vývoji letoviska Mnichovice – Božkov, jež se nachází přibližně 30 kilometrů jihovýchodně od Prahy. Toto letovisko všech společenských vrstev Pražanů se formovalo v meziválečném období. Bude sledován časoprostorový vývoj letoviska, sociální skladba rekreatantů, podíl místního obyvatelstva/firem na vývoji letoviska. Poznatky získané studiem letoviska Božkov bude možné porovnat s výsledky studia dalších přípražských letovisek. Zajímavé bude také srovnání s letoviskem Hradištko nad soutokem Vltavy a Sázavy, které se formovalo ve stejné době. Dále bude možné zařadit poznatky z Božkova i Hradištko do

kontextu villegiatur a letovišek v pražském okolí od poloviny 19. století až do 2. světové války.

9. Hlavní vstupní hypotéza nebo hypotézy (2–4 na výběr); pro práci 1–2, možno však formulovat výzkumné otázky, event. jen výzkumný problém:
 - a) Přírodní, společenské a technické předpoklady předurčovaly osadu Božkov k tomu, aby se stala krystalizačním jádrem rekreačního letoviska Pražanů.
 - b) Zemědělská osada Božkov a část nejbližšího okolí změnily v průběhu 20. a 30. let zcela svůj původní charakter.
 - c) V liberální atmosféře demokratického Československa se od počátku minimalizovaly rozdíly v charakteru a výběru lokalit rekreačních aktivit všech společenských vrstev.
 - d) Ze vzniku a rozvoje letoviska profitovalo místní obyvatelstvo.
10. Metodologický postup: metody a techniky, které budou v práci použity: Práce bude využívat kvalitativních metod, především historických. Dojde ke zkoumání archivních, kartografických, písemných a obrazových pramenů. Doplňkově budou použity metody orální historie.
11. Cíl DP (kromě ověření hypotéz a teoretického přínosu např. praktický přínos, vypracování metodologie, základ pro řešení problémů v praxi atd.): Cílem diplomové práce je zmapovat a podrobně popsat meziválečné letovisko Božkov a důsledky jeho vzniku a vývoje na charakter zdejší krajiny. Práce bude příspěvkem k obecnému tématu industrializace a modernizace, pro které jsou masové rekreační aktivity jedním z charakteristických jevů. Práce také může sloužit jako podklad pro srovnávací studie při výzkumu dalších rekreačních středisek.
12. Čím budou rozšířeny dosavadní znalosti (vědecká „přidaná hodnota DP“): Práce pomůže k rozšíření poznatků o specifickém vývoji české krajiny v době industrializace a modernizace společnosti. Přispěje k upřesnění rozdílů ve využívání krajiny v 19. a 20. století. Rozšíří poznatky o kulturním fenoménu (vily, chaty), který ovlivňuje charakter české krajiny stále větší měrou až do současné doby a nepochybně i do budoucna.
13. Jaké bude (bude-li) jejich teoretické zobecnění a přínos: viz 12.
14. Struktura DP (předběžný obsah – názvy oddílů a kapitol):
 1. Úvod
 2. Metodika práce
 3. Vymezení základních pojmů
 - 3.1. Doba industrializace
 - 3.2. Vývoj rekreace a rekreačních aktivit
 - 3.3. Příměstská letoviska
 - 3.4. Letovisko Hradištko
 4. Letovisko Božkov
 - 4.1. Historie
 - 4.2. Vývoj letoviska v jednotlivých letech
 - 4.3. Rozbor staveb a stavebních firem
 - 4.4. Okrašlovací spolek
 5. Závěr

15. *Předběžná bibliografie k tématu:*

BIČÍK I., Druhé bydlení v Česku, Praha 2001

BLAŽKOVÁ, FIALOVÁ, MATOUŠEK V., Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19. – 21. století, Praha 2014

FISHMAN R., Bourgeois utopias: The Rise and Fall of Suburbia, New York 1987

MATOUŠEK V., KOUKALOVÁ, ŠÁŠINKOVÁ, Letní a celoročně obývané vily a villegiatury v okolí Prahy na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století. Příspěvek k proměnám krajiny Čech v procesu modernizace české společnosti, HG 40, 2014

MATOUŠEK V., Čechy krásné, Čechy mé. Proměny krajiny Čech v době industriální, Praha 2011

MATOUŠEK, V., Vzorné letovisko Hradištko, HG 41/1, 2015

ŠVÁCHA R., Slavné vily Středočeského kraje, Praha 2010

VEVERKA P., Slavné pražské vily, Praha 2008

- archivní materiály, mapy a plány, kronika Božkova (SOKA Praha-východ, archiv ČÚZK)

16. Předpokládaný vedoucí DP: prof. PhDr. Václav Matoušek, CSc.

17. Důvod volby tématu (dosavadní znalosti, zázemí, praxe a zájem studenta):¹ Zájem obecně o historii a o dobu industrializace.

Jinonice 8. dubna 2015

diplomant

vedoucí DP

vedoucí katedry SKF

¹ nepovinné